

บทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ของสตรีชนบท
ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

DECISION-MAKING ON ECONOMY, SOCIETY AND ENVIRONMENT
OF WOMEN IN TAMBON SAWANG-ARROM,
AMPHOE DOKKAMTAI, PAYAO

นางสาวมิ่งกมล ศรีวิราช

ปัญหาพิเศษนี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนา

พ.ศ. 2546

ลิขสิทธิ์ของโครงการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ใบรับรองปัญหาพิเศษ
โครงการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (บริหารการพัฒนา)

ปริญญญา

บริหารการพัฒนา

ส่งเสริมการเกษตร

สาขาวิชา

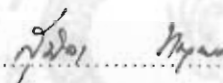
ภาควิชา

เรื่อง บทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ของสตรีชนบท
ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา
DECISION-MAKING ON ECONOMY, SOCIETY AND ENVIRONMENT
OF WOMEN IN TAMBON SAWANG-ARROM, AMPHOE DOKKAMTAI, PAYAO

นามผู้วิจัย นางสาวมิ่งกมล ศรีวิราช

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานกรรมการที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุนิลา ทุนผล)

วันที่ 18 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2546

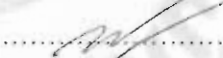
กรรมการที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระพล ทองมา)

วันที่ 19 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2546

กรรมการที่ปรึกษา

(อาจารย์ทรงศักดิ์ กุ๋นน้อย)

วันที่ 18 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2546

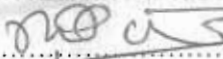
หัวหน้าภาควิชา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระพล ทองมา)

วันที่ 18 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2546

โครงการบัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทองวุฒิ เพ็ชรประดับ)

รองประธานกรรมการโครงการบัณฑิตวิทยาลัย ปฏิบัติหน้าที่แทน

ประธานกรรมการโครงการบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 18 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2546

บทคัดย่อ

บทคัดย่อปัญหาพิเศษ เสนอต่อโครงการบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการพัฒนา

บทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ของสตรีชนบท
ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

โดย

นางสาวมิ่งกมล ศรีวิราช

สิงหาคม 2546

ประธานกรรมการที่ปรึกษา: รองศาสตราจารย์ ดร.สุนิลา หนูผล

ภาควิชา/คณะ: ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร คณะธุรกิจการเกษตร

การวิจัยเรื่อง บทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบทในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อทราบถึงลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม ของสตรีชนบท ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา 2) เพื่อศึกษาถึงบทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบท ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้คือ สตรีชนบทที่สมรสแล้ว และยังอยู่ด้วยกันกับสามี ซึ่งอาศัยอยู่ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา จำนวน 88 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม ที่ผ่านการทดสอบความตรงของเนื้อหาและความเที่ยง ซึ่งได้ค่าความเที่ยง 0.74 การเก็บรวบรวมข้อมูลได้ดำเนินการระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2545 – เดือนมกราคม พ.ศ. 2546 และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีอายุเฉลี่ย 48 ปี โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีวุฒิทางการศึกษาระดับสูงสุดในระดับประถมศึกษาตอนต้น และประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก มีรายได้เฉลี่ยต่อปี 38,040 บาท และมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 3 คน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ระบุว่าไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ ส่วนผู้ให้ข้อมูลที่ยืนยันว่าเคยเข้ารับการฝึกอบรมนั้น มีจำนวนครั้งที่เข้ารับการฝึกอบรมโดยเฉลี่ย 4 ครั้ง

สำหรับบทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบท ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีบทบาทในการตัดสินใจทางด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อมในระดับน้อย ส่วนทางด้านสังคมนั้น ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีบทบาทในการตัดสินใจ ในระดับมาก ตามกิจกรรมทางด้านสังคมเกือบทั้งหมด อาทิ กิจกรรมการเลือกวิธีการคุมกำเนิด กิจกรรมการดูแลสุขภาพอนามัย กิจกรรมการอบรมเลี้ยงดูบุตรและกิจกรรมการเข้ารับการฝึกอบรม

ABSTRACT

Abstract of special problem submitted to the Graduate School Project of Maejo University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in Development Administration

DECISION-MAKING ON ECONOMY, SOCIETY AND ENVIRONMENT OF WOMEN IN TAMBON SAWANG-ARROM, AMPHOE DOKKAMTAI, PAYAO

By

MINGKAMOL SEVIRACH

AUGUST 2003

Chairman: Associate Professor Dr.Sunila Thanupon

Department/Faculty: Department of Agricultural Extension, Faculty of Agricultural Business

This research is a study of decision making on economy, society and environment of the women in Tambon Sawang-Arrom, Amphoe Dokkamtai, Payao. The main objectives of this study were: 1) to survey the preferences of women, economic, and the women' society in the rural areas in Tambon Sawang-Arrom, Amphoe Dokkamtai, Payao; and 2) to study the women' roles in decision making of economy, society and environment. The target group was the eighty - eight women who are married, and live in Tambon Sawang-Arrom, Amphoe Dokkamtai, Payao. They were randomly selected by stratified random sampling. The instrument used in this research was questionnaires with reliability index 0.74. The researcher collected the data from November 2002 to January 2003. The data was analyzed by the program statistical package for the social sciences: SPSS/PC⁺

The result revealed that the average age of the subject is 48 years old. Most of them finished their education from primary school. The main career of all the subject is arming. The average income per year is 38,040 baht. Normally, there are three people in each family.

According to the research, their career training takes place 4 times per year. Most of the subjects mentioned that they have never been trained in career issue.

According to the decision-making role in economy, society and environment of the women in the rural area, the result showed that most of the subject can perform at the lower level in the decision-making of economy and environment. In contradiction, most of the subjects can perform at the higher level in the decision making of social activities such as limiting the children, taking care of healthy and training.

กิตติกรรมประกาศ

ปัญหาพิเศษฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจาก รองศาสตราจารย์ ดร.สุนิลา ทนุผล ประธานกรรมการที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิระพล ทองมา และอาจารย์ทรงศักดิ์ ภู่น้อย กรรมการที่ปรึกษา ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำอย่างดียิ่ง ตลอดจนตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มดำเนินการจนปัญหาพิเศษนี้สำเร็จโดยสมบูรณ์ ตลอดจนคณาจารย์สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ในระหว่างเข้ารับการศึกษ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณ คุณนวนจันทร์ ทองมา ซึ่งเป็นผู้ที่คอยให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ และ คอยอำนวยความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ เป็นหนึ่งในจำนวนผู้ให้ความช่วยเหลือทั้งหมดที่ทำให้งานวิจัยในครั้งนี้สำเร็จได้อย่างราบรื่น และเพื่อนนักศึกษาสาขาวิชาการบริหารการพัฒนารุ่นที่ 2 (MADA 2) ที่คอยให้คำแนะนำและช่วยเหลือจนงานปัญหาพิเศษสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงสำหรับท่านสมาชิกสภาจังหวัด คุณขจรศักดิ์ ศรีวิราช ที่ให้ความอนุเคราะห์ในด้านข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ท่านกำนันทั้ง 8 หมู่บ้าน ที่เอื้อเฟื้อและอำนวยความสะดวกในการเข้าไปเก็บข้อมูล และสตรีผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน ที่เสียสละเวลาอันมีค่ามาให้ข้อมูลในครั้งนี้ รวมถึงคุณสุปราณี แสงไชยราช และคุณปณิธา เนียมศิริ ที่ให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำดี ๆ เป็นกำลังใจให้ข้าพเจ้าในการมานะบากบั่นเอาชนะกับอุปสรรคต่าง ๆ ที่เข้ามาในชีวิต

ประการสำคัญอย่างยิ่ง ขอกราบขอบพระคุณบิดามารดาของข้าพเจ้า ที่สนับสนุนทุนทรัพย์ตลอดชีวิตการศึกษา รวมถึงให้กำลังใจที่ยิ่งใหญ่ จนทำให้ข้าพเจ้ามีความพยายามที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาได้จนมีวันนี้ รวมถึงน้องทั้งสองคนที่คอยเป็นกำลังใจให้ไม่ว่าจะเป็นคำพูดต่าง ๆ และการแสดงออกที่ทำให้ข้าพเจ้ารู้ว่าไม่ได้โดดเดี่ยวอยู่เพียงลำพัง และขออุทิศคุณงามความดีที่จะบังเกิดจากงานวิจัยในครั้งนี้ จงเป็นผลานิสงส์ให้แก่คุณย่าที่ล่วงลับไปแล้ว ขอดวงวิญญาณของคุณย่าจงเดินทางไปสู่ดินแดนสัมปรายภพตามกรรมดี ที่คุณย่าได้กระทำความดีด้วยเทอญ อีกทั้งบุคคลที่ให้กำลังใจอยู่เบื้องหลังหลาย ๆ ท่าน ที่มีมากมายเกินกว่าที่ข้าพเจ้าจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด ที่คอยให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจแก่ข้าพเจ้า ในการทำการวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จ ลุล่วงตามความมุ่งหวังทุกประการ

มิ่งกมล ศรีวิราช

สิงหาคม 2546

สารบัญเรื่อง

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญเรื่อง	(8)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(11)
บทที่ 1 บทนำ	1
ปัญหาการวิจัย	3
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย	6
นิยามศัพท์	7
บทที่ 2 การตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง	8
บทบาทของสตรีชนบทในครอบครัวและชุมชน	8
แนวคิดสตรีกับการเสริมธุรกิจ	11
แนวคิดผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม	16
ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพ บทบาทและการตัดสินใจของสตรี	22
ภาคสรุป	28
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	30
สถานที่ดำเนินการวิจัย	30
ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง	31
ตัวแปรและการวัด	33
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	34
การทดสอบเครื่องมือ	34
วิธีการรวบรวมข้อมูล	35
การวิเคราะห์ข้อมูล	36
ระยะเวลาในการวิจัย	36

สารบัญเรื่อง (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์	37
ตอนที่ 1 ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของสตรีชนบท ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา	37
ตอนที่ 2 บทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ของสตรีชนบท	45
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	70
- ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของสตรีชนบท ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา	70
- บทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ของสตรีชนบท	71
ข้อเสนอแนะ	72
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	75
บรรณานุกรม	76
ภาคผนวก	83
ภาคผนวก ก แบบสอบถาม	84
ภาคผนวก ข ประวัติผู้วิจัย	93

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงจำนวนตัวอย่างตามสัดส่วนจำนวนประชากรในแต่ละหมู่บ้าน	32
2	จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะส่วนบุคคล	40
3	จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะทางเศรษฐกิจ และสังคม	43
4	จำนวน ร้อยละและค่าคะแนนเฉลี่ยของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามทางเลือกของ บทบาทในการตัดสินใจ ตามกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ	50
5	จำนวน ร้อยละและค่าคะแนนเฉลี่ยของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามทางเลือกของ บทบาทในการตัดสินใจ ตามกิจกรรมทางด้านสังคม	57
6	จำนวน ร้อยละและค่าคะแนนเฉลี่ยของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามทางเลือกของ บทบาทในการตัดสินใจ ตามกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม	65

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1

1 ผู้หญิงกับเศรษฐกิจที่เป็นจริง 3 ระบบ

หน้า

13

บทที่ 1

บทนำ

(INTRODUCTION)

สังคมไทยในยุคปัจจุบันได้พัฒนาเข้าสู่สังคมโลกตามยุคสมัยของโลกแห่งการสื่อสารที่ไร้พรมแดน และเพื่อก้าวให้ทันตามยุคสมัยทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ จึงได้มีการพัฒนาระบบต่าง ๆ ในสังคมให้รองรับแนวคิด แนวปฏิบัติที่ทันสมัยไหลเข้ามาอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในช่วงที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมไทยมากมาย วิถีชีวิตของชุมชนได้ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสแห่งการพัฒนา ซึ่งเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นหนักไปในด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยไม่ได้คำนึงถึงบริบทอันเป็นพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิม ก่อให้เกิดความไม่สอดคล้องต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย และเกิดผลเสียตามมาในทุก ๆ มิติทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม เท่าที่ผ่านมาประโยชน์จากการพัฒนาประเทศส่วนใหญ่ ได้ตกอยู่กับคนส่วนน้อย ที่มีโอกาสเข้าถึงแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ เท่านั้น การกระจายรายได้ไปสู่ภาคชนบทที่เป็นแนวนโยบายหลัก ๆ ยังมองไม่เห็นเป็นรูปธรรม รวมไปถึงการเกิดปัญหาการทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยในปัจจุบัน ได้เข้าสู่ขั้นวิกฤติอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนไม่ว่าจะเป็นปัญหามลพิษ ปัญหาการหมดไปของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะวิกฤติดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์โดยตรง ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบต่อสุขภาพจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดินและน้ำ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งผลิตอาหารสำหรับโลก ประเด็นปัญหาจากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ได้มีการพูดถึงทั้งในระดับท้องถิ่นระดับประเทศ และระดับโลก ที่จะหาแนวทางในการผสานเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวโดยกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม (ดร.ธี เจริญพันธ์, 2544: 1)

สตรีซึ่งมีจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งของโลกต้องได้รับผลกระทบจากสภาพเศรษฐกิจแบบยังชีพเปลี่ยนมาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราและผลการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกัน ทำให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อสตรีชนบทของไทย ทำให้สตรีชนบทต้องรับภาระรับผิดชอบต่อการผลิตมากขึ้นกว่าเดิมเพื่อความอยู่รอดของครัวเรือน ท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลงรอบด้านด้วยเหตุดังกล่าวได้ส่งผลให้สตรีในชนบทได้เข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจ สังคมภายนอกครัวเรือนมากยิ่งขึ้น (ณรงค์ นิตยาพร, 2524: 75) ซึ่ง กชกร อนุชา (2539: 8-9) ได้สรุปถึงบทบาทสตรีชนบท

ในครอบครัวและชุมชนไว้ว่า โดยทั่วไปแล้ว ฝ่ายชายจะเป็นผู้ออกไปทำงานนอกบ้าน ส่วนสตรีจะเป็นผู้รับผิดชอบงานในบ้าน แต่อาจจะมีสตรีบางคนออกไปทำงานนอกบ้านบ้าง เพื่อเป็นรายได้เสริมในครอบครัว การที่สตรีจะมีโอกาสออกไปทำงานนอกบ้านมากน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับความต้องการแรงงานสตรีมากน้อยเพียงไร และวัฒนธรรมประเพณีของสังคมนั้น ที่ยอมรับให้สตรีสามารถออกไปทำงานนอกบ้านได้มากน้อยเพียงไรด้วย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสังคมไทยมีพื้นฐานเป็นสังคมเกษตร มีการใช้เทคโนโลยีมาค่อนข้างน้อยในการเกษตรบ้าง สตรีไทยในชนบทจึงสามารถทำงานในไร่ นา เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ ปลูกพืชผักสวนครัว โดยตลอด นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ถ้าพิจารณาวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่อดีต สังคมไทยเป็นสังคมศักดินาและเป็นสังคมพุทธ ฝ่ายชายมีเหตุที่จะต้องออกจากบ้านด้วยสาเหตุต่าง ๆ เช่น ถูกเกณฑ์ทหาร บวชเป็นพระภิกษุ เป็นต้น กรณีเช่นนี้สตรีจึงมีความจำเป็นต้องเข้าจัดการด้านการเกษตรเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว ตลอดจน การค้าขาย แม้ในปัจจุบันนี้สภาพดังกล่าวยังมีร่องรอยปรากฏให้เห็น เช่น ชาวไร่ ชาวนาภาคอีสานจำนวนมากไม่สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ เนื่องจากปัญหายุ่งยาก ขาดที่ทำกิน จึงจำเป็นต้องอพยพไปขายแรงงานประเทศตะวันออกกลาง บรรดาสตรีในชนบท จึงต้องทำหน้าที่หัวหน้าครอบครัวและรับผิดชอบครอบครัวแทน สตรีในชนบทมีบทบาทในครอบครัวทั้งในทางกิจกรรมในครัวเรือน เศรษฐกิจ และกิจกรรมการผลิต สำหรับกิจกรรมในครัวเรือนสตรีชนบท จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอยู่ด้วย เช่น การซื้อวัตถุดิบเพื่อประกอบอาหาร การเลือกของใช้ในบ้าน การจัดระเบียบและทำความสะอาดบ้านเรือนให้ถูกสุขลักษณะ การใช้เชื้อเพลิงในการประกอบอาหาร การถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับบุตรหรือคนในครอบครัว เป็นต้น นอกจากนี้สตรียังเป็นกลุ่มผู้บริโภคกลุ่มใหญ่ที่สุดเป็นผู้ที่มีบทบาทในการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้า เพื่อตอบสนองความต้องการของครัวเรือน ในด้านกิจกรรมการผลิตทางการเกษตร ซึ่งเป็นกิจกรรมหลักในชนบทสตรีมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านแรงงานและการตัดสินใจ นับตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้นในการผลิต ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมดิน การบำรุงรักษาดิน การคัดเลือกพันธุ์ การปลูก การเลือกใช้ปุ๋ยและสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช และการเก็บเกี่ยว บทบาทในครอบครัวอีกประการหนึ่งของสตรีคือบทบาทในเชิงเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในระดับครอบครัว ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญในระดับโครงสร้างเศรษฐกิจของชุมชน สตรีมีความกระตือรือร้นจะเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจอยู่เสมอ นอกเหนือจากอาชีพหลักของสตรีแล้ว สตรีชนบทยังประกอบอาชีพอื่น ๆ ที่เป็นรายได้เสริม เช่น การทอผ้า เลี้ยงสัตว์ รับจ้างทำไร่ ทำนา หรืองานหัตถกรรมอื่น ๆ เงินรายได้เสริมนี้ให้แก่ครอบครัวเหล่านี้ แม้ว่าจะเป็นจำนวนเพียงเล็กน้อย แต่ก็มีส่วนช่วยส่งเสริมฐานะเศรษฐกิจภายในครอบครัวโดยรายได้ส่วนหนึ่งจะเป็นเงินสะสมไว้ใช้ในยามจำเป็น อีกส่วนหนึ่งเป็นค่าอาหารหรือค่าใช้จ่ายสำหรับบุตรและธิดา นอกจากนี้ผู้หญิงยังมี

บทบาทในการควบคุมการใช้จ่ายภายในบ้าน แม้ว่าสามีจะเป็นฝ่ายหาเงินได้ก็มักมอบให้ภรรยาเป็นผู้เก็บรักษาและใช้จ่ายในบ้าน สตรีจึงมีบทบาทอย่างสำคัญ ในด้านเศรษฐกิจของครอบครัว นอกจากบทบาทในครอบครัวแล้ว สตรีในชนบทยังมีบทบาทในชุมชนสูง แม้ว่าในหลาย ๆ กิจกรรมนั้นสตรีจะไม่ได้เป็นผู้นำเอง แต่จะเป็นตัวสนับสนุนที่มีอิทธิพลที่สำคัญ สตรีไทยมีความตระหนักในบทบาทของตนต่อชุมชนโดยเฉพาะตำบลและสถานที่ที่ตนอาศัยอยู่ โดยเห็นว่าตนเองควรมีหน้าที่ช่วยกันบำรุงชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ตามแต่หน่วยงานต่าง ๆ หรือชุมชนจะขอความร่วมมือ นอกจากนี้ สตรีในชนบทเองยังมีความสนใจ และสามารถให้คำตอบได้ว่าชุมชนของตนมีปัญหาด้านใดบ้าง มีส่วนร่วมในชุมชนและเป็นกลไกที่สำคัญในหมู่บ้าน คือ เป็นการผดุงรักษาสิ่งที่ปฏิบัติมาดั้งเดิมและริเริ่มโครงการพัฒนาใหม่ ๆ ในชุมชนชนบท ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น การเตรียมอาหารสำหรับพิธีกรรมทางศาสนา รวมถึงการเข้าร่วมโครงการใหญ่ ๆ ของรัฐบาลเพื่อปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชากรในชนบท เช่น การสร้างสะพาน โรงเรียนระบบชลประทาน ซึ่งผู้หญิงก็สามารถทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายได้ จากบทบาทดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าสตรีมีบทบาทสูง ทั้งในครอบครัวและชุมชน ซึ่งจะสามารถพัฒนาศักยภาพของสตรีในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ได้เป็นอย่างดี หากได้รับการสนับสนุนอย่างเหมาะสม

ปัญหาการวิจัย (Research Problem)

สตรีมีจำนวนประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งประเทศ จึงนับได้ว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญในการพัฒนาประเทศชาติและสังคมให้เจริญก้าวหน้า จะเห็นได้จากในปัจจุบันสังคมได้เปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในการมีบทบาทผลักดันเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมมากขึ้นในทุก ๆ หน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นระดับประเทศ หรือระดับภูมิภาคก็ตาม ในหลายประเทศ สตรีสามารถก้าวไปสู่การเป็นผู้นำสูงสุด เช่นในฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสังคมให้การยอมรับต่อบทบาทสตรีในระดับต่าง ๆ มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาถึงสัดส่วนของสตรีที่ประสบความสำเร็จ และเป็นที่ยอมรับของสังคม ก็ยังถือว่ามีส่วนที่น้อยเมื่อเทียบกับผู้ชาย ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากในความเป็นจริงแล้ว ผู้ชายยังมีอาจยอมรับบทบาทการตัดสินใจของสตรีในบางเรื่องได้อย่างสนิทใจ ถึงแม้ว่า สังคมไทยในภาพรวมให้การยอมรับสตรี ซึ่งเป็นไปตามกระแสโลกก็ตาม โดยเฉพาะสังคมในชนบท ที่โครงสร้างทางวัฒนธรรม และค่านิยมยังยึดติดกับบทบาท

ที่ตายตัวของสตรี อันเนื่องมาจากในอดีตผู้ชายมักจะเป็นผู้รับผิดชอบหาเลี้ยงครอบครัว ในขณะที่สตรีมีหน้าที่รับผิดชอบงานในบ้านในฐานะของการเป็นแม่บ้านเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ สตรีจึงมีโอกาสดูแลออกถึงบทบาทการตัดสินใจในวงจำกัด หากเป็นเรื่องสำคัญ ๆ ก็จะยกบทบาทดังกล่าวให้เป็นหน้าที่ของบุรุษ ทำให้สตรีขาดอำนาจต่อรอง และขาดโอกาสที่จะสร้างพื้นฐานการยอมรับในขั้นต่อไป ถึงแม้ว่าในยุคปัจจุบัน สตรีและบุรุษจำเป็นต้องรับผิดชอบหาเลี้ยงครอบครัวทั้งสองฝ่าย แต่โครงสร้างสังคมและค่านิยมดั้งเดิมก็ยังยึดติดกับบทบาทดั้งเดิมของสตรี ทำให้อำนาจการตัดสินใจในเรื่องสำคัญ ๆ จะเป็นหน้าที่ของบุรุษทั้งสิ้น สตรีจะมีโอกาสได้ตัดสินใจเฉพาะเรื่องแคบ ๆ ภายในครอบครัวเท่านั้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะครัวเรือนไทยในชนบท การแบ่งงานและความรับผิดชอบอย่างไม่เสมอภาค ยังมีพื้นฐานอยู่บนความสัมพันธ์เชิงอำนาจอันไม่เท่าเทียมกัน สิ่งนี้เองจึงเป็นสิ่งที่จำกัดศักยภาพของสตรีชนบทที่จะหาเวลาและพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ (นิรมล พงษ์ธรร, 2533: 37)

เมื่อพิจารณาถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทยที่เป็นมาในอดีต ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชาชนในชนบทซึ่งประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก ส่วนใหญ่จะมีรายได้ต่ำ ฐานะยากจน ประกอบกับค่านิยมดั้งเดิมของสังคมไทย ที่ให้ความสำคัญแก่บุรุษว่าเป็นฝ่ายหารายได้ เลี้ยงดูครอบครัว และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองโดยรวม โดยกำหนดให้สตรีรับผิดชอบภาระงานภายในบ้าน ในฐานะภรรยาและมารดา แม้สตรีต้องเข้าช่วยแบกภาระในการหารายได้ บทบาทในการหารายได้ให้แก่ครอบครัวของสตรีนั้น ก็ยังไม่ได้รับการพิจารณาให้เห็นความสำคัญอย่างแท้จริง รวมถึงบทบาทของสตรีที่มีต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมืองโดยรวมด้วยเช่นกัน ผลของการมองข้ามบทบาท และความสำคัญของสตรีก็คือสตรีถูกทิ้งให้ล้าหลังในทุก ๆ ด้านเมื่อเทียบกับบุรุษ (กาญจนา โชคธาร, 2538: 1) อย่างไรก็ตาม การที่สตรีถูกละเลยในด้านการเป็นทรัพยากรที่สำคัญอีกด้านหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง มาตั้งแต่อดีตนั้น ทำให้ศักยภาพการทำงานของสตรี เพื่อช่วยงานพัฒนาประเทศนั้น ยังไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงตามศักยภาพสตรีที่มีอยู่ ดังนั้น เพื่อเป็นการยืนยันถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับสตรีชนบทว่ายังเหมือนเดิมเช่นในอดีต หรือเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม หรือแย่ลง โดยเฉพาะบทบาทในการตัดสินใจของสตรีในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาในประเด็นดังกล่าว เพื่อให้ได้คำตอบมานำเสนอต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อการปรับกลยุทธ์ในการทำงานด้านการพัฒนาสตรีต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

(Objectives of the Study)

การวิจัยเรื่องบทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ของสตรีชนบทในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอคอกำใต้ จังหวัดพะเยา มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อทราบถึงลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม ของสตรีชนบท ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอคอกำใต้ จังหวัดพะเยา
2. เพื่อศึกษาถึงบทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ของสตรีชนบท

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

(Expected Results)

ผลการวิจัยครั้งนี้คาดว่าจะ เป็นประโยชน์ต่อบุคคลและหน่วยงานดังนี้ คือ

1. เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับงานพัฒนาสตรีทั้งภาครัฐและเอกชนในจังหวัดพะเยา สามารถนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปเป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบาย วางแผน ระบุทิศทาง แผนการปฏิบัติให้กับสตรีในจังหวัดพะเยา อันจะเป็นแนวทางในการนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาสตรีอย่างแท้จริงในระยะยาว
2. นักวิจัย นักศึกษาและผู้สนใจทั่วไปสามารถใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้น เพื่อประกอบการค้นคว้า หรือจะทำการศึกษาวิจัยต่อไป

ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย (Scope and Limitation of the Study)

การรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัยในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาเฉพาะบทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบทในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา
2. ผู้ให้ข้อมูล คือ สตรีชนบทที่สมรสแล้ว และยังอยู่ด้วยกันกับสามี ซึ่งอาศัยอยู่ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา จำนวน 88 คน
3. การศึกษาถึงบทบาทในการตัดสินใจของสตรีชนบท ได้ศึกษาบทบาทในการตัดสินใจ 3 ด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในทุกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องทั้ง 3 ด้าน

ข้อจำกัดของการวิจัย

1. การเก็บข้อมูลในการวิจัย ได้อาศัยแบบสอบถามเป็นเครื่องมือ พร้อมทั้งอาศัยการสังเกตพฤติกรรมอื่น ๆ หรือเหตุการณ์แวดล้อมประกอบ และจดบันทึกไว้เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณา จึงมีข้อจำกัดดังนี้
 - การสร้างข้อคำถาม หากไม่ชัดเจน ไม่ตรงกับสภาพพื้นฐานความเป็นจริงในชุมชนที่เป็นอยู่หรือเป็นลักษณะนามธรรม จะมีผลทำให้ผู้ให้ข้อมูลเข้าใจไม่เหมือนกัน ซึ่งจะเป็นข้อจำกัดในการได้มาซึ่งข้อมูลนี้ไม่มีความเที่ยงเท่าที่ควร แต่ผู้วิจัยได้แก้ไขโดยมีการทดสอบความเที่ยงของแบบสอบถามแล้ว
2. การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองในระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2545 - เดือนมกราคม 2546 ซึ่งเป็นข้อมูลตามสภาพความเป็นจริงในช่วงเดือนดังกล่าวนี้เท่านั้น

นิยามศัพท์

(Definition of Terms)

บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ ที่สังคมกำหนดไว้ นั่นคือ การปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสถานภาพของสังคม ที่กำหนดเป็นแนวทาง หรือรูปแบบของ พฤติกรรมในการปฏิบัติ ดังนั้นบทบาทจะคู่กับสถานภาพในสังคม การกำหนดบทบาทของบุคคล ในสังคมนั้นย่อมขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานของสังคมที่ได้รับอิทธิพลมาจากค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของสังคมว่าจะต้องกระทำอย่างไร ปฏิบัติอย่างไร จึงจะถูกต้องเหมาะสมกับสถานการณ์ บทบาทของบุคคลในสังคมแสดงออกขึ้นอยู่กับสถานภาพของบุคคลนั้น ๆ ในสังคมนั้นเอง ที่จะ แสดงออกในการเข้าสังคมกับบุคคลอื่นในสังคม โดยสาระของบทบาทแล้วพบว่า บทบาทมีประจำ ในทุกสถานภาพของสังคม (มนตรี ศิริจันทร์ขึ้น, 2540: 42)

การตัดสินใจ หมายถึง การเลือกเอาทางเลือกของวิธีการกระทำทางหนึ่ง จากหลาย ๆ ทางที่มีอยู่ ความมุ่งหมายของการตัดสินใจ คือ การกำหนดวัตถุประสงค์และการทำให้วัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์บรรลุผลสำเร็จ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นการเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดหรือเหมาะสม ที่สุดจากทางเลือก (alternatives) ที่มีอยู่หลาย ๆ ทาง โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ (อัญชลี รักษาริยะธรรม, 2542: 67)

สตรีชนบท หมายถึง ผู้หญิงที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่อยู่นอกเขตเทศบาล และนอก เขตสุขาภิบาล โดยมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบ อาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีวัฒนธรรม ประเพณีเป็นแบบของตนเอง ในการควบคุมและ เชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเข้าด้วยกัน และให้ความสำคัญในเรื่องความสัมพันธ์แบบ เครือญาติ มีความใกล้ชิดกันอย่างไม่เป็นทางการ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและ กัน (ครุณี เจริญพันธ์, 2544: 5)

บทที่ 2

การตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง

(REVIEW OF RELATED LITERATURES)

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเอกสารและวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความกระชับชัดเจนในประเด็นการวิจัยและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยได้อย่างถูกต้อง ผู้วิจัยจึงตรวจเอกสารซึ่งประกอบด้วยหัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. บทบาทของสตรีชนบทในครอบครัวและชุมชน
2. แนวคิดสตรีกับการเศรษฐกิจ
3. แนวคิดผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม
4. ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพ บทบาทและการตัดสินใจของสตรี

บทบาทของสตรีชนบทในครอบครัวและชุมชน

มนุษย์ไม่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างโดดเดี่ยว แต่จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันในสังคม ดังนั้นจึงไม่ใช่เป็นสิ่งผิดปกติที่จะมีการแบ่งงานกันทำตามลักษณะของบุคคล ความถนัด อายุ หรือแม้แต่เพศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาทักษะและความเชี่ยวชาญเฉพาะส่วนขึ้น หรือในอีกนัยหนึ่งการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศไม่ใช่สิ่งเลวร้าย แต่เป็นสิ่งที่จำเป็น เพื่อการอยู่รอดของมนุษย์เอง แต่ที่เป็นปัญหาลำดับก็คือ การกำหนดคุณค่าให้กับงานของแต่ละประเภท โดยเฉพาะงานที่ผู้ชายทำนั้นเป็นงานที่มีค่าสูงส่ง และเป็นงานเพื่อการผลิต ในขณะที่งานที่ผู้หญิงทำถือว่าเป็นงานที่ด้อยค่า สกปรก และไม่ใช่งานการผลิต ซึ่งการกำหนดคุณค่าของงานของผู้หญิงและผู้ชายที่แตกต่างกันราวกับฟ้าและดินนี้เอง ที่เป็นรากฐานสำคัญของความไม่ทัดเทียมกันและการกดขี่ระหว่างเพศ (ตรีโยดา ตรีมรรคา และ วิฑูรย์ ปัญญากุล, 2539: 16)

กชกร อนุชา (2539: 6) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทสตรีไว้ว่า ผู้หญิงทั้งที่อยู่ในเมืองและชนบทนั้นมีบทบาทที่ทัดเทียมกับผู้ชายตามหลักที่ยึดถือปฏิบัติสืบมา ในวัฒนธรรมการแต่งงานฝ่ายชายจะต้องไปสู้อและไปอยู่ร่วมกับครอบครัวของฝ่ายหญิง ทำให้ผู้หญิงมีบทบาทและได้รับการยอมรับในครอบครัวมากกว่าในประเทศกำลังพัฒนาและประเทศอื่น ๆ ส่วนใหญ่ผู้หญิงไทยจะมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินหรือได้รับมรดกที่ดินเป็นของตนเอง ซึ่งเป็นการเพิ่มสถานภาพของสตรีในครอบครัวด้วย ในเชิงเศรษฐกิจผู้หญิงในชนบทมีบทบาททั้งในด้านการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน

ภาคเกษตรกรรม เป็นผู้หารายได้เสริมให้กับครอบครัว นอกจากนี้สตรีในชนบทมักจะเป็นกลุ่มที่รู้สภาพปัญหาและความต้องการของหมู่บ้านจะสามารถบอกได้ว่าหมู่บ้านหรือชุมชนนั้นมีสภาพปัญหาเป็นอย่างไรบ้าง และจะแก้ปัญหาดังกล่าวได้อย่างไรบ้าง ด้วยเหตุผลดังกล่าว ความถี่รวบยอดของการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงมุ่งมายังสตรีเป็นหลัก นอกจากนี้สตรียังมีบทบาทสำคัญในการส่งผ่านองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้กับบุคคลในครอบครัวและชุมชน ทั้งนี้ จึงสรุปได้ว่า สตรีในชนบทมีบทบาทสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ

1. บทบาทในเรื่องความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว นอกเหนือจากการทำไร่ทำนาแล้ว ผู้หญิงยังเป็นผู้หาอาหาร จับสัตว์ ปลูกผัก รวมถึงการปรุงอาหาร การเก็บรักษาอาหาร
2. บทบาทในการทำงานบ้าน เช่น การหาไม้สาดสำหรับกินและใช้ทำความสะอาด เสื้อผ้าและที่อยู่อาศัย หาซื้อเพลิงแหล่งพลังงานมาหุงต้มอาหาร การดูแลบุตรหลานในครอบครัว
3. บทบาทในการเสริมรายได้ให้แก่ครอบครัว นอกจากการทำงานในไร่นา ในสวน ในบ้านแล้ว สตรียังหารายได้จาก การเก็บของป่าหรือหาปลา เป็นต้น

นอกจากนี้ มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงบทบาทของสตรีชนบทในครอบครัวและชุมชนไว้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ยศ สันตสมบัติ (2535: 200) กล่าวถึงบทบาทของสตรีชนบทไว้ว่า สตรีชนบทถือได้ว่าเป็นแกนกลางของระบบครอบครัวและเครือญาติ ทำให้ได้รับการปกป้องจากครอบครัวและเครือญาติแสดงให้เห็นว่า ชีวิตของผู้หญิงต้องผูกพันอยู่กับครอบครัวมาก กล่าวได้ว่าครอบครัวเป็นศูนย์กลางของชีวิตผู้หญิง เพราะบทบาทและการรับผิดชอบของผู้หญิงจำกัดอยู่ภายในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ แม้แต่ค่านิยมจุดหมายปลายทางของผู้หญิงก็เป็นความสุขในชีวิตครอบครัวและความภาคภูมิใจที่มีชีวิตครอบครัวที่ดี แต่ความเชื่อและค่านิยมของคนไทยยังมีการแบ่งงานกันทำคือ ผู้หญิงทำงานภายในบ้าน ส่วนผู้ชายทำงานนอกบ้าน แสดงว่าบทบาทของผู้หญิงในสังคมที่ระดับสูงกว่าครอบครัวคือในระดับชุมชนและระดับความสัมพันธ์กับโลกภายนอกมีน้อยกว่าชาย (วิฑูรย์ จำรัสพันธุ์ และคณะ, 2534: 2)

วณิ บางประภา ธิติประเสริฐ (2533: 26) ได้ศึกษาการแบ่งงานระหว่างเพศและการพัฒนาผู้หญิงชนบท พบว่า ในชีวิตประจำวันผู้หญิงมีบทบาทในงานบ้านและปลูกผักเพื่อบริโภค ในขณะที่ผู้ชายมีบทบาทในงานไร่ นา และเทคนิคใหม่ ๆ ในการผลิตแต่บทบาททั้งผู้หญิงและผู้ชายก็มีการยืดหยุ่นพอควร การติดต่อราชการกับคนภายนอกหมู่บ้าน รวมทั้งการประชุมหมู่บ้าน ถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้ชาย บทบาทของผู้หญิงส่วนใหญ่อยู่ทั้งงานประเพณี งานพัฒนาโรงเรียน และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และจากการศึกษาของมณีศรี พันธุ์ลาภ (2529: 102) พบว่า สตรีชนบทมี

บทบาทและมีส่วนร่วมในงานเกษตรแทบทุกประเภทและทุกขั้นตอนของการทำนา ทำไร่ เช่น ไร่
มันสำปะหลัง ไร่ปอ การเลี้ยงสัตว์และจับสัตว์น้ำ การปลูกผักสวนครัว การสีข้าวและตำข้าว ตลอดจน
การนำสิ่งของไปขายที่ตลาดและการซื้อสิ่งของมาอุปโภคบริโภคในครัวเรือน จะเห็นได้ว่าสตรี
เกษตรยังมีหน้าที่หุงหาอาหารและเลี้ยงดูลูก แม้ในยามที่สตรีตั้งครรภ์ก็ต้องออกไปทำงาน กิจกรรม
ส่วนใหญ่จะเป็นการช่วยแรงงานภายในครอบครัวและประกอบธุรกิจ ฉะนั้นในการทำงานของสตรี
จึงไม่เป็นนายจ้างหรือลูกจ้าง แต่เป็นแรงงานร่วมคิดร่วมใจกันทำงาน การที่สตรีเกษตรมีส่วนร่วม
งานเกษตรก็หมายถึง การมีความร่วมมือร่วมใจ การประสานงานและมีความรับผิดชอบร่วมกับบุรุษ
เพื่อให้งานที่ทำด้วยกันนั้นบรรลุตามที่ตั้งไว้ ส่วนสุธีรัตน์ มหาสิงห์ (2542: 19) ได้กล่าวถึงบทบาท
ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วในครอบครัวและชุมชนว่า ในด้านเศรษฐกิจ ผู้หญิงมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับ
เศรษฐกิจภายในครอบครัว เช่น หารายได้ให้แก่ครอบครัว โดยการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ตัดเย็บ
เสื้อผ้า เป็นลูกจ้าง ถางหญ้า การควบคุมการใช้จ่ายในครอบครัว นอกจากนั้นยังมีบทบาทในการ
พัฒนาอาชีพในชุมชนซึ่งจะเป็นไปในลักษณะของกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน
เกษตรกร ในด้านศาสนาผู้หญิงจะมีบทบาทช่วยทำอาหาร ถวายงาน ทำความสะอาดบริเวณวัด
จัดดอกไม้ ต้อนรับแขกของชุมชนที่มาจากต่างถิ่นในด้านการศึกษาผู้หญิงมีบทบาทในการอบรมสั่งสอน
บุตรธิดา โดยเฉพาะการสอนงานบ้าน งานเรือน การทำอาหาร ทำดอกไม้ ในด้านการเมือง
การปกครองผู้หญิงเริ่มมีบทบาทในการจัดการงานด้านประเพณีวัฒนธรรมชุมชนและเริ่มมีบทบาท
มากขึ้น ในเรื่องการแต่งตั้งหรือเลือกตั้ง ตลอดจนเป็นผู้นำในด้านต่าง ๆ ซึ่งสุธีรา ทอมสัน และ
เมทินี พงษ์เวช (2538: 7) ระบุว่า จริง ๆ แล้วผู้หญิงมีบทบาทมาก ในเรื่องการจัดการชุมชน มีการ
รวมตัวกันทำกิจกรรมชุมชนในด้านต่างๆ ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ ศาสนารวมทั้งผู้หญิงในฐานะ
ที่เป็นผู้รับผิดชอบครอบครัว ผู้หญิงจะเป็นผู้ต่อสู้เพื่อความกินดีอยู่ดีของครอบครัวและสภาพแวดล้อม
ที่เหมาะสม นอกจากนั้น นริศรา จักรพงษ์ (2539: 8-13) ได้กล่าวถึงบทบาทสตรีชนบทในครอบครัว
และชุมชนไว้ว่าสตรีในชนบทมีบทบาทในครอบครัว ทั้งในทางกิจกรรมในครัวเรือน เศรษฐกิจ
และกิจกรรมการผลิตสำหรับกิจกรรมในครัวเรือน สตรีชนบทจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ดังนั้น
สตรีในชนบทยังมีบทบาทสูงในชุมชน ถึงแม้ว่าหลาย ๆ กิจกรรมสตรีไม่ได้เป็นผู้นำ แต่จะเป็นฝ่าย
สนับสนุนที่มีความสำคัญ สตรีมีความตระหนักในบทบาทของตนต่อชุมชน โดยเฉพาะตำบลและ
ชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ โดยจะเห็นได้จากการมีหน้าที่ช่วยกันรักษาชุมชนของตนในรูปแบบต่าง ๆ
นอกจากนี้สตรีในชนบทยังมีความสนใจและสามารถให้คำตอบได้ว่าชุมชนของตนมีปัญหาด้านใดบ้าง

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลง บทบาทของ
สตรีก็เช่นเดียวกัน กล่าวคือ บทบาทของสตรีได้รับการเอาใจใส่และพัฒนาโดยตลอด จากเดิมที่

เป็น "ผู้ตาม" บารมีในทุกเรื่อง ปัจจุบันบทบาทของสตรีได้รับการยอมรับมากขึ้น แม้จะไม่ได้รับการยอมรับในทุก ๆ เรื่องก็ตาม

แนวคิดสตรีกับการเศรษฐกิจ

ในสังคมปัจจุบัน บทบาทของสตรีเป็นที่ยอมรับกันมากขึ้นกว่าสมัยก่อน หญิงในปัจจุบัน จึงสามารถกระทำการใด ๆ ได้กว้างขวางขึ้น ไม่ว่าในด้านการประกอบอาชีพหรือการศึกษาหาความรู้ สังคมเปิดโอกาสให้สตรีแสดงบทบาทมากขึ้น ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป บังคับให้สตรีจำนวนมาก ต้องออกทำงานนอกบ้านประกอบอาชีพต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว จึงปรากฏว่าในปัจจุบันมีสตรีทำงานในวงการต่าง ๆ ทั้งด้านอุตสาหกรรม หัตถกรรม เกษตรกรรม พาณิชยกรรม และบริการ ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา ในเรื่องสิทธิและความเสมอภาคในโอกาสความก้าวหน้า ค่าจ้าง สวัสดิการต่าง ๆ ตลอดจนปัญหาการเปลี่ยนแปลงบทบาทในครอบครัวของสตรีเหล่านั้น เมื่อต้องการออกทำงานนอกบ้าน ในทางเศรษฐกิจผู้หญิงมีบทบาทอย่างสำคัญ ไม่ว่าจะมองในด้านการผลิต การจัดหาปัจจัยการผลิต การบริโภค การจําแนกแจกจ่าย สังคมได้ฝากภาระไว้กับผู้หญิงอย่างมาก ทั้งในการผลิตกำลังคนหรือแรงงานทดแทน การเสริมสร้างพลังงานทดแทนพลังงานที่สูญเสียไปให้แก่แรงงานชาย เพื่อให้พร้อมสำหรับการทำงานในรอบหรือวันต่อไป การดูแลครอบครัว ซึ่งในทางเศรษฐศาสตร์ก็คือหน่วยเศรษฐกิจระดับย่อยที่สุด ให้คงสภาพอยู่ต่อไปได้ด้วยดี ทั้งในด้านกิจกรรมการบริโภคและการเป็นแหล่งแรงงานให้แก่ระบบ นอกไปจากนี้ผู้หญิงยังมีส่วนร่วมในการผลิตโดยตรงในฐานะผู้ขายแรงงานอีกด้วย หากพิจารณาถึงบทบาทและฐานะในทางเศรษฐกิจของหญิงไทยที่ผ่านมา อาจสรุปได้ว่ามีบทบาทสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ

1. ผลิตแรงงานทดแทน (มีลูกสืบสกุล)
2. เสริมสร้างพลังงานทดแทนให้แก่แรงงาน (ดูแลการกินอยู่ของสามีและสมาชิกในครอบครัว)

3. ผลิตส่วนเกินให้แก่สังคม (ทำงานมากโดยได้รับค่าตอบแทนน้อย)

บทบาททั้ง 3 นี้มีความสำคัญอย่างมาก ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมนับแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งหากจะกล่าวในแง่สรรเสริญแล้วหญิงไทยควรมีความภูมิใจต่อภารกิจและความสำคัญของตน แต่เมื่อมองถึงความเสียหายทางเศรษฐกิจแล้ว การพัฒนาโดยมีรากฐานบนความ

ไม่เท่าเทียม ใช้ประโยชน์จากช่องทางที่สามารถจะเอาเปรียบคนส่วนหนึ่ง (ผู้หญิง) เพื่อความอยู่รอดของระบบที่เป็นอยู่นั้น มิใช่การพัฒนาที่แท้จริง (ธีรนาถ กาญจนอักษร, 2542: 98, 119, 128)

กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2544: 374, 375) ได้กล่าวถึงฐานะของผู้หญิงในโลกเศรษฐกิจว่า ผู้หญิงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางเศรษฐกิจ ที่เห็นได้ชัดเจนใน 2 ลักษณะคือ

ลักษณะแรก ผู้หญิงในฐานะผู้ผลิต โภคทรัพย์ ซึ่งในทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ก็หมายถึงการที่ผู้หญิงเป็นแรงงานนั่นเอง โดยแรงงานในที่นี้ก็คือปัจจัยการผลิต (factor of production) ที่ใช้ประกอบร่วมกับปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดผลผลิต (สินค้าและบริการ) ขึ้นมา ทั้งในภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการ

ลักษณะที่สอง ผู้หญิงในฐานะผู้บริโภค (consumer) ซึ่งอย่างน้อยที่สุด เพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด สำหรับในด้านการบริโภค จะเห็นได้ว่าระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ เป็นปัจจัยผลักดันที่สำคัญให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการผลิตมากยิ่งขึ้น ทั้งเศรษฐกิจในระบบ (formal economy) และเศรษฐกิจนอกระบบ (informal economy) นอกจากนี้ภารกิจทางประวัติศาสตร์จากค่านิยมของสังคมแบบเก่าก็มีส่วนด้วยเช่นกันจะนั้นในการออกไป “ทำมาหากิน” ของผู้หญิงจึงมิได้มีเป้าหมายแค่ว่า เพียงเพื่อการดำรงรักษาการบริโภคของตัวเองเอาไว้ หากแต่ผนวกเอาการสนับสนุนค่าจ้างการบริโภคของครอบครัว (ไม่ว่าจะเป็นครอบครัวเดิมของเธอเอง ซึ่งได้แก่ พ่อ-แม่ พี่น้องหรือครอบครัวใหม่ของเธอที่ได้แก่สามีและลูก) เอาไว้ด้วย โดยจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ประเด็นสำคัญในเรื่องการบริโภคก็คือ ในฐานะที่เป็นผู้หญิง ซึ่งไม่เหมือนกับผู้ชายในหลายประการ นั้น ย่อมมีพฤติกรรมทางเศรษฐกิจแตกต่างออกไปจากผู้ชาย ฉะนั้น การวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจทั่วไป ที่พิจารณาทั้งหญิงและชายในฐานะปัจเจกบุคคล (individual) ที่ไม่แตกต่างกัน จึงเป็นการมองที่คับแคบ และควรได้รับการแก้ไข จึงสามารถสรุปแนวคิดเรื่องผู้หญิงกับเศรษฐกิจได้ดังนี้

1. ผู้หญิงมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจในหลายสถานะด้วยกัน และมีส่วนทำให้เศรษฐกิจพัฒนาได้ทั้งทางตรง (เศรษฐกิจในระบบและเศรษฐกิจนอกระบบ) และทางอ้อม (งานบ้าน)
2. พฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้หญิง มิได้เกิดขึ้นจากปัจจัยทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว หากแต่ยังสัมพันธ์กับโครงสร้างสังคม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งค่านิยมและวัฒนธรรมของสังคมอีกด้วย ซึ่งมีส่วนไม่น้อยในการทำให้ผู้หญิงทำงานโดยทั่วไป ต้องอยู่ในแนวหลังทางเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ จะมีข้อยกเว้นอยู่บ้างกับบางสาขาอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาตัวเองไปสู่การเป็น “มีอาชีพ”

3. เพื่อให้มีการมองผู้หญิงอย่างที่เป็นจริง จำต้องมีการเปลี่ยนแปลง/พัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับผู้หญิงเสียใหม่ ซึ่งในเรื่องนี้มีได้จำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะเรื่องเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่รวมถึงปัจจัยทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม กฎหมาย ฯลฯ ด้วย ทั้งนี้ผู้หญิงเองควรจะมีบทบาทหลักในเรื่องนี้ ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับเศรษฐกิจจะมีใน 3 มิติที่สำคัญคือ

1. การผลิต (ในเศรษฐกิจแบบทางการ และเศรษฐกิจนอกระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคบริการทางเพศของสังคมไทย รวมทั้งการผลิตในครัวเรือน)

2. การแจกจ่ายแบ่งปันผลผลิต

3. การบริโภค (แบบแผน/พฤติกรรมการบริโภคของผู้หญิง)

สิ่งสำคัญและควรเน้นในที่นี้ก็คือ ในระบบเศรษฐกิจที่เป็นจริงนั้น อาจแบ่งออกได้เป็นส่วนย่อยได้อีก 3 ส่วนด้วยกันคือ หนึ่ง เศรษฐกิจแบบเป็นทางการ (หรือเศรษฐกิจที่ใช้กลไกตลาดเป็นเครื่องมือในการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากร) สอง เศรษฐกิจนอกระบบ (informal economy) ซึ่งเกี่ยวข้องกับทั้งระบบตลาดและภาคครัวเรือน และสาม เศรษฐกิจภาคครัวเรือน (domestic economy) ที่ไม่ได้ใช้กลไกตลาดเป็นเครื่องมือในการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากร หากแต่ใช้ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพศภาวะ (gender) เป็นกลไกสำคัญซึ่งผู้หญิงกับเศรษฐกิจที่เป็นจริง 3 ส่วนนี้ อาจแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ได้ดังแผนภาพที่ 1 นี้

1. เศรษฐกิจในระบบ 2. เศรษฐกิจนอกระบบ 3. เศรษฐกิจครัวเรือน
(ภาคตลาด) (ภาคตลาดและครัวเรือน) (ภาคครัวเรือน)
แรงงานและบริการ แรงงานและบริการที่แอบแฝง

สินค้าและบริการ สินค้าและบริการ

การผลิตสินค้าและบริการ เพื่อแลกเปลี่ยนเป็นหลัก การผลิตสินค้าและบริการ เพื่อแลกเปลี่ยนบางส่วน และบริโภคเอง การผลิตสินค้าและบริการเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นสำคัญและการผลิตซ้ำแรงงานมนุษย์

ภาพที่ 1 ผู้หญิงกับเศรษฐกิจที่เป็นจริง 3 ระบบ

ที่มา: กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2544: 375)

กาญจนา แก้วเทพ (2535: 128,131) ได้กล่าวถึงกลไกการเบียดขับผู้หญิงออกไปจากการพัฒนาเศรษฐกิจไว้ว่า ถึงแม้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจ จะนำเสนอตัวเองในฐานะเป็นกลางสำหรับคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติสีผิวก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจนี้มีลักษณะที่ละเอียดอ่อนเรื่องเพศ (gender-blinded) และที่ผู้หญิงเคยยืนอยู่ในสังคม ก็กลับถูกการพัฒนาเศรษฐกิจเบียดขับผู้หญิงออกไปจากสังคมด้วยกลไกและวิธีการต่าง ๆ คือ

1. การลดคุณค่างานที่ผู้หญิงทำงานที่ผู้หญิงทำอยู่เป็นหลัก คือ งานในภาคเศรษฐกิจแบบยังชีพและงานบ้าน แต่การพัฒนาเศรษฐกิจจะให้คุณค่าแก่การผลิตที่เป็นสินค้าไปขายในตลาดเท่านั้น ดังนั้น การผลิตเพื่อการยังชีพจึงไม่มีคุณค่า นอกจากนั้นความคิดเรื่องเงินตราที่เข้ามาแทนที่ความคิดเรื่องการยังชีพ ก็ทำให้งานบ้านซึ่งเป็นงานที่ไม่ได้รับค่าจ้าง กลายเป็นสิ่งที่ไม่ใช่งาน กล่าวคือ งานทุกอย่างที่ผู้หญิงทำนั้นไม่ทำเงิน ดังนั้นจึงไม่มีความหมาย

2. การลดอำนาจของผู้หญิง จะเห็นได้จากสังคมเกษตรกรรมในอดีต มีหลักประกันหลายอย่างที่จะทำให้ผู้หญิงเข้าถึงและได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ ตัวอย่างเช่น ธรรมเนียมการยกมรดกให้แก่ลูกสาว หรือการมีที่ดินสาธารณะของชุมชน (ป่าสาธารณะของชุมชน) ที่ผู้หญิงจะเข้าไปเก็บของป่าได้ แต่เมื่อมีการพัฒนาระบบสมัยใหม่ที่มาพร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น การให้กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในที่ดิน กฎหมายการสืบทอดมรดกแบบใหม่ ฯลฯ กลไกเหล่านี้เป็นการดึงเอาทรัพยากรธรรมชาติออกจากการควบคุมและการจัดการของผู้หญิง

3. การทำลายองค์ความรู้และองค์กรของผู้หญิง เนื่องจากเป็นผู้จัดการเกี่ยวกับการใช้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืนยาวนาน ผู้หญิงจึงสั่งสมองค์ความรู้ตามแบบประเพณีเกี่ยวกับเรื่องนิเวศวิทยาเอาไว้มากที่สุด ตัวอย่างเช่น ผู้หญิงชนบทในภาคเหนือของไทย เมื่อเดินเข้าไปในป่าจะรู้ว่าผลของต้นไม้ของต้นไม้ชนิดไหนจะกินได้บ้าง ต้นไม้ชนิดไหนขนาดเท่าใดจะเก็บน้ำไว้ได้เท่าไร หากจะตัดต้นไม้ไปใช้แต่ไม่ให้ตาย จะต้องตัดเมื่อต้นไม้อายุเท่าไรและตัดตรงส่วนไหนได้บ้าง เป็นต้น องค์ความรู้ดังกล่าวถูกมองข้ามไปจากการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ (เช่น เมื่อมีการทำอุตสาหกรรมป่าไม้) หรือมีจะนั้น ก็ถูกกล่าวหาว่าเป็นความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ เป็นความเชื่อมงายที่ไร้สาระ (เช่น ความเชื่อว่ามีเทพยดาอารักษ์ดูแลต้นไม้ขนาดใหญ่ ๆ) เป็นต้น

นอกจากนั้นในสังคมชนบทในอดีตผู้หญิงยังมีบทบาทในระดับชุมชนอย่างเข้มแข็งและมีการจัดตั้งรวมตัวกัน ในประเทศไทย กลุ่มของหมอด้าย กลุ่มผู้หญิงที่ทำหน้าที่รักษาพยาบาลที่เรียกว่ากลุ่มผีฟ้านางเทียม กลุ่มเหล่านี้ถูกทำลายไปเมื่อมีการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ หรือมีการนำ

เอาระบบสาธารณสุขแบบใหม่ ๆ เข้ามา ในขณะที่ทำลายองค์ความรู้ ทักษะและองค์กรแบบดั้งเดิมของผู้หญิงพร้อมทั้งพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะและองค์กรแบบใหม่ ๆ ขึ้นมาในสถาบันใหม่ ๆ นี้ ไม่ได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมมากนักในการฝึกอบรมเทคโนโลยีแบบใหม่ ๆ ในโครงการพัฒนา การจัดตั้งกลุ่ม การหาแหล่งเงินกู้ยืม ฯลฯ ผู้หญิงมีโอกาสน้อยมากที่จะเข้าถึงทรัพยากรด้านสังคมดังกล่าว คลังความรู้และแหล่งพลังจากการรวมตัวของผู้หญิง จึงลดน้อยและอ่อนแอลงเมื่อเทียบกับอดีต ซึ่งผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีต่อผู้หญิงในด้านหนึ่งกล่าวได้ว่า ได้ก่อให้เกิดผลดีหลายประการต่อชนบทและต่อตัวผู้หญิง แต่ขณะเดียวกันผลกระทบในด้านลบจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่มีต่อสตรี มีดังนี้

1. เมื่อมีการขยายระบบเศรษฐกิจจากการปลูกพืชเพื่อยังชีพ มาเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขายนั้น ในสภาพความเป็นจริง ครอบครัวชนบทไม่สามารถจะดำรงชีพอยู่ได้ด้วยรายได้จากพืชเศรษฐกิจเท่านั้น เพราะฉะนั้นเศรษฐกิจภาคยังชีพก็จะยังคงอยู่ ชาวนาต้องปลูกข้าวทั้งเพื่อกินและเพื่อขาย รวมทั้งยังต้องปลูกหอม กระเทียม มันสำปะหลัง ขิงข่า ฯลฯ เพื่อขายเป็นรายได้ เพราะฉะนั้นผู้หญิงต้องทำงานหนักขึ้นกว่าเดิม คือทั้งปลูกพืชเพื่อยังชีพ ปลูกพืชเศรษฐกิจ ทำไร่นาทำสวน ทำงานบ้านและค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ภาระที่ผู้หญิงต้องรับจึงหนักขึ้นเป็นสองเท่า (the double day)

2. เนื่องจากระบบเศรษฐกิจแบบค้าขาย ไม่ได้ให้หลักประกันอะไรแก่ชาวชนบทเลย ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยด้านธรรมชาติ กลไกราคาตลาด โรคที่เกิดขึ้นกับพืช ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ราคาต่ำของสินค้าเกษตร การขาดกลุ่มค้ำรอง ฯลฯ การพัฒนาเศรษฐกิจช่วงที่ผ่านมา จึงสร้างความยากจนอย่างมหาศาลให้แก่ชาวชนบท และในท่ามกลางหมู่คนที่ยากจนนี้ สตรีที่ถูกปล่อยให้ทำงานหนักอยู่ตามลำพังกับลูก ๆ ในชนบท เป็นกลุ่มที่ยากจนที่สุด จำนวนสตรีที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนเพราะสามีต้องอพยพไปหางานทำในเมือง หรือเพราะสูญเสียที่ดิน มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกที

3. ในอดีต ทางเลือกของผู้หญิงชนบทมีอยู่หลากหลาย เพราะแม้ว่าเธอจะแต่งงานมาตั้งครอบครัวใหม่ แต่ลักษณะของครอบครัวขยายที่ประกอบด้วยขนาดของเครือญาติอันกว้างขวาง หรือลักษณะที่ชุมชนยังคงดูแลปัญหาของแต่ละครอบครัว ในกรณีที่ผู้หญิงมีปัญหาเกี่ยวกับสามี เธอก็ยังมีทางเลือกที่จะหันไปหาความช่วยเหลือจากญาติพี่น้อง แต่ผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้โครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนไปเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น และเท่ากับว่า ผู้หญิงถูกปล่อยให้เผชิญกับชะตากรรมที่ต้องพึ่งพาสามีอยู่เพียงผู้เดียว โดยไม่มีทางเลือกอื่น ๆ

แนวคิดผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม

บรรดาประเทศกำลังพัฒนาดำเนินการยอมรับว่า ผู้หญิงเป็นผู้ที่มีบทบาทและมีศักยภาพในการพัฒนาชนบท และมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งโดยทั่วไปจะพบเห็นผู้หญิงในฐานะผู้มีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องของสิ่งแวดล้อม เช่น ในภาคเกษตรกรรมผู้หญิงจะมีบทบาทในการจัดการดิน น้ำ รวมไปถึงการใช้ปุ๋ยและสารเคมีในการเกษตร หรือบทบาทในฐานะผู้บริหารในครัวเรือน ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงสัตว์ หาพืช จัดหาไม้สะอาดสำหรับครอบครัว ตลอดจนการดูแลให้การศึกษาของบุตรธิดา อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อแข่งขัน ทำให้มีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เป็นจำนวนมากมหาศาล เป็นผลทำให้เกิดความเสื่อมโทรม และการร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติ และสตรีก็เป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติการณ์ทางนิเวศวิทยา เนื่องจากเป็นผู้ทำงานกับธรรมชาติมาโดยตลอด อย่างไรก็ตามสตรีนั้น เป็นผู้ที่มีศักยภาพสูงในการวางแผน เพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม และเป็นกองหน้าของการฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ในเวลาเดียวกัน ซึ่งบทบาทของสตรีในฐานะต่าง ๆ ที่มีสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพอจะสรุปได้ดังต่อไปนี้ คือ (กชกร อนุชา, 2539: 5)

1. สตรีในฐานะผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

ในประเทศกำลังพัฒนา สตรีจะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรง เป็นผู้หาอาหารเพื่อตอบสนองความต้องการของครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการจัดหาน้ำในการอุปโภคบริโภค การเก็บผลผลิตจากต้นไม้และพืชอื่น ๆ ที่ใช้ทำเป็นอาหาร เชื้อเพลิง และการใช้ประโยชน์จากดินและที่ดิน

2. สตรีในฐานะผู้บริหาร

สตรีมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าต่าง ๆ สำหรับครัวเรือน ในสถานการณ์วิกฤติด้านสิ่งแวดล้อม สตรีในฐานะผู้บริหาร สามารถจะเลือกซื้อสินค้าที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะมีผลต่อภาคธุรกิจหรือภาคอุตสาหกรรม ที่จะผลักดันให้มีกระบวนการผลิตที่ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมลงได้

3. สตรีในฐานะผู้ผลิต

สตรีมีบทบาทสูงในการผลิตภาคเกษตรกรรมไม่ว่าในด้านการจัดเตรียมดิน ปรับปรุงดิน การจัดการไร่นา การเก็บเกี่ยวผลผลิต การเลี้ยงสัตว์ การแปรรูปอาหาร ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรง

4. สตรีในฐานะผู้จัดการด้านประชากร

สตรีมีบทบาทในการจัดการด้านประชากร ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยตรง เนื่องจากเป็นผู้ควบคุมจำนวนประชากรและขนาดของครอบครัว จะเห็นได้ว่าจำนวนประชากรที่มากขึ้น จะเป็นการสร้างแรงกดดันการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ นำมาสู่ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม

จากบทบาทเหล่านี้จะเห็นได้ว่าผู้หญิงมีบทบาทเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อม เปรียบเสมือนผู้จัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีศักยภาพสูงในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม และเป็นเป้าหมายสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน แต่บทบาทของสตรีด้านการช่วยลดหรือป้องกันปัญหาเหล่านี้ยังมีน้อยมาก และขบวนการเรียกร้องสิทธิสตรีได้เกิดขึ้น เนื่องจากปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศที่ตั้งอยู่บนหลัก 3 ประการ (กฤตยา อาชวนิจกุล และเอื้อมพร ทองกระจาย, 2542: 459 - 461)

1. สังคมส่วนบนบนโลกนี้เป็นสังคมที่มีระบบแบบผู้ชายเป็นใหญ่ ที่เน้นความเชื่อ ค่านิยม วิธีการปฏิบัติมานานนับพันปี ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ล้วนตกอยู่ในระบบทางสังคมแบบผู้ชายเป็นใหญ่ จึงถูกครอบงำเหมือนกัน คิดเหมือนกันว่าบทบาทของผู้ชายมีความสำคัญสูงกว่าบทบาทผู้หญิง

2. ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิง-ผู้ชายนั้นดำรงอยู่จริง จึงเป็นผลมาจากโครงสร้างของระบบสังคมแบบผู้ชายเป็นใหญ่เป็นศูนย์กลางความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่ควบคุมและครอบงำกิจกรรมทุกประการของผู้หญิง

3. โครงสร้างของสังคมเป็นตัวกำหนดความไม่เท่าเทียมกัน ระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ผ่านระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจของการเข้าถึง และการควบคุมการแบ่งปันทรัพยากรธรรมชาติ และปัจจัยการผลิต

กาญจนา แก้วเทพ (2535: 142) ได้กล่าวถึง ความสัมพันธ์ของผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม สามารถสรุปได้เป็น 3 ประเด็นด้วยกัน คือ

1. ผู้หญิงกับที่ดิน : แหล่งสร้างอาหารและชีวิต

ในระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม ผู้หญิงใช้ที่ดินเพื่อผลิตอาหาร เมื่อระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลง ผู้หญิงต้องทำงานหนักกว่าเดิม โดยหาเลี้ยงชีพและผลิตเพื่อขายด้วย การเปลี่ยนแปลงนี้ทำลายการพึ่งตนเองของชนบท กล่าวคือ

ก. การปลูกพืชชนิดเดียวกัน แทนการปลูกพืชหลายชนิด ทำให้รูปแบบการบริโภคอาหารหมดความหลากหลาย

ข. การใช้เครื่องจักรในการเพาะปลูกขนาดใหญ่ และการเร่งผลผลิตแทนแรงงานของผู้หญิงทำให้ผู้หญิงถูกแย่งงานไป

ค. ในอดีตชาวนาจะเลือกใช้พันธุ์พืชหลายพันธุ์เพื่อให้เหมาะสมกับดิน โดยมีผู้หญิงเป็นผู้คัดเลือกเมล็ดที่แข็งแรงที่สุดจากผลผลิตครั้งก่อน แต่การผลิตเพื่อขายชาวนาซื้อพันธุ์พืชจากที่อื่น ที่ให้ผลผลิตสูงแต่อ่อนแอ ทำให้ไม่สามารถคัดเลือกพันธุ์ไว้ปลูกต่อไปได้ ผู้หญิงจึงหมดบทบาทการผลิตไปด้วย

ง. การใช้พันธุ์พืชใหม่ที่ให้ผลผลิตสูงแต่อ่อนแอ ต้องใช้ปุ๋ยเคมีและน้ำมาก ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพสารพิษตกค้างในน้ำ เกิดผลกระทบต่อผู้หญิงที่ทำหน้าที่หาน้ำมาบริโภคต้องเดือดร้อน

2. ผู้หญิงกับการจัดหา

ผู้หญิงมีหน้าที่จัดหาน้ำไว้ใช้ในบ้าน การพัฒนาทำให้น้ำนำไปใช้ เพื่อทางเศรษฐกิจ ทำให้น้ำขาดแคลนในชนบท อีกทั้งยังสร้างมลภาวะแก่น้ำ อันเป็นผลให้ผู้หญิงชนบทต้องได้รับความเดือดร้อน

3. ผู้หญิงกับป่า : แหล่งเชื้อเพลิง อาหารคนและสัตว์

เมื่อครั้งเป็นเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม ผู้ชายเป็นผู้ล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร โดยมีผู้หญิงช่วยเก็บรวบรวมอาหาร ดังนั้นผู้หญิงจึงมีความรู้เกี่ยวกับป่าว่าต้นไม้แต่ละประเภทใช้ทำอะไร เมื่อเกิดโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจทำให้ป่าไม่ถูกทำลาย ทำให้แหล่งอาหารหมดไป การใช้พันธุ์พืชใหม่ที่ให้ผลผลิตสูงแต่อ่อนแอ ต้องใช้ปุ๋ยเคมีและน้ำมากทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ สารพิษตกค้างในน้ำเกิดผลกระทบต่อผู้หญิง ที่ทำหน้าที่หาน้ำมาบริโภคต้องเดือดร้อน

เบญจวรรณ ทองศิริ (ไม่ระบุปี: 7) ได้ระบุถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม ว่าเป็นไปในลักษณะที่ใกล้ชิด ส่งผลกระทบซึ่งกันและกัน ซึ่งสามารถจะพิจารณาได้โดยมองผ่านหน้าที่ที่ผู้หญิงต้องรับผิดชอบ หรือบทบาทที่เรียกว่า triple role ดังนี้ คือ

1. หน้าที่ในการผลิต (production) หมายถึง การผลิตอาหารและสิ่งอื่น ๆ เพื่อการดำรงชีพของตนเองและครอบครัว ทั้งในรูปที่เป็นผลผลิตเพื่อยังชีพ หรือในรูปรายได้ในระบบเศรษฐกิจที่ใช้เงิน

2. หน้าที่ในครัวเรือน (reproduction) หน้าที่นี้ไม่เพียงแต่การให้กำเนิดบุตรเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการเลี้ยงดู อบรมสั่งสอนซึ่งเป็นหน้าที่ที่สำคัญมาก ในการถ่ายทอดความรู้วัฒนธรรม

อุดมการณ์ และจริยธรรมแก่คนรุ่นต่อไป หน้าที่ในครัวเรือนนี้ รวมไปถึงการรับผิดชอบดูแลให้บริการในเรื่องสวัสดิภาพ การกินการอยู่ สุขอนามัยของสมาชิกในครัวเรือนด้วย

3. หน้าที่สนับสนุนกิจกรรมของชุมชน (community service) กิจกรรมของชุมชนจะมีผู้หญิงมีส่วนร่วมอยู่เสมอ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ส่วนมากผู้หญิงจะเป็นผู้ร่วมให้บริการมากกว่าที่จะได้รับบทบาทในการเป็นผู้นำหรือมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

กัสตร ลิมานนท์ (2542: 78-79) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสตรีกับประชากร และภาวะแวดล้อมไว้ดังนี้คือ

สตรีกับประชากร

ก. สตรีในฐานะที่เป็นทรัพยากรมนุษย์และเป็นผู้ผลิตในสังคมเกษตรกรรม สตรีเป็นผู้ผลิตอาหารประมาณครึ่งหนึ่งเลี้ยงสังคม

ข. สตรีในฐานะผู้ให้กำเนิดหรือผู้ผลิตทรัพยากรมนุษย์ สตรีวัยเจริญพันธุ์มักมีจุดอ่อนและถูกผลกระทบจากภาวะแวดล้อมมากกว่าชาย ทั้งนี้ เพราะบทบาทในฐานะผู้ให้กำเนิดและการเลี้ยงบุตรด้วยนม การที่สภาวะแวดล้อมเสื่อมเสียลงอย่างมาก เนื่องจากสารเคมี สารตะกั่ว ฯลฯ ได้ส่งผลต่อสภาวะสุขภาพของสตรีและเด็กอย่างมาก อาจส่งผลให้สตรีเป็นหมัน เกิดการแท้ง ทารกมีสภาพร่างกายผิดปกติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อเด็ก ซึ่งนับว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญในการพัฒนาของแต่ละสังคม

สตรีกับการย้ายถิ่น

การเคลื่อนย้ายเชิงพื้นที่ของประชากรส่วนใหญ่ มักส่งผลกระทบต่อภาวะแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการย้ายถิ่นของสตรี มักเป็นการย้ายถิ่นจากชนบทไปสู่ชนบท (เนื่องจากการแต่งงานและการย้ายครอบครัว) ทำให้สตรีกลายเป็นตัวแปรสำคัญในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีส่วนให้เกิดผลกระทบด้านภาวะแวดล้อมด้วย

สตรีกับการพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน

การผลิตอาหารโดยคำนึงถึงสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมทางสังคม ซึ่งความรู้ที่สตรีมีเกี่ยวกับการเกษตร จะก่อให้เกิดความมั่นคงทั้งแก่ตนเองและแก่ครอบครัว

สตรีกับบทบาทผู้ผลิตอาหาร

ปริมาณอาหารที่มีอยู่ในโลกนี้ มีสตรีเป็นผู้จัดการดูแลและเป็นผู้ผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา แต่เนื่องจากการผลิตอาหารของสตรีมักจะอยู่ในส่วนของเศรษฐกิจแบบไม่เป็นทางการ เพราะมักจะมีสมมุติฐานว่า ชายคือผู้รับผลประโยชน์จากโครงการลงทุนด้าน

การเกษตร ทำให้มองข้ามบทบาทสตรีไป เนื่องจากบทบาทที่สังคมกำหนดให้คือ การเป็นแม่บ้าน และการเลี้ยงดูบุตรเท่านั้น ทำให้บทบาทในฐานะผู้ผลิตอาหารจึงถูกมองข้าม กล่าวได้ว่า สตรีในฐานะผู้ผลิตทางเกษตรหรือผลิตอาหาร มีปัญหาและจุดอ่อนใน 3 เรื่องด้วยกันคือ

1. สตรีในสังคมกำลังพัฒนา มักถูกกีดกันออกจากระบบการสืบทอดมรดกและ/หรือการเป็นเจ้าของที่ดิน
2. การนับเอาเฉพาะแรงงานชายเป็นสำคัญ ทำให้มองข้ามความสำคัญและการมีส่วนร่วมของสตรีในการผลิตทางการเกษตร และเมื่อใดที่มีการนำเอาเทคโนโลยีใหม่มาใช้ ชายมักจะหยิบฉวยโอกาสนั้น
3. ขณะที่สตรีจำนวนมากขึ้นต้องเป็นหัวหน้าครอบครัว มีที่ดินน้อยลง อาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ยากลำบาก สตรีมักไม่ได้รับโอกาส รับประโยชน์จากความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสังคม

สตรีกับบทบาทอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ในการปลูกป่าสตรีมักเป็นผู้อภิบาลต้นกล้าของพืชให้เติบโต พร้อมจะนำลงเพาะปลูก สตรีมักมีแรงจูงใจที่จะจัดการและความคุ้มค่าการใช้ทรัพยากรจากป่า รวมทั้งพยายามใช้ไม้เชื้อเพลิงต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ และเนื่องจากสตรีมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สตรีส่วนใหญ่ก็จะรู้ดีเกี่ยวกับข้อจำกัด ข้อดี ข้อเสียของการปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเป็นคนกลุ่มแรกที่ได้รับรู้และตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงทางสภาวะแวดล้อม ดังนั้นสตรีจึงทำหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติได้ดีกว่าผู้อื่น

คณะกรรมการเฉพาะด้านจัดทำแผนหลักงานสตรี (2537: 8- 20) ได้สรุปบทบาทของสตรีกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมในบ้านพักอาศัย จากการศึกษาพบว่าบ้านในประเทศไทย ยังขาดคุณภาพด้านสุขลักษณะ สะท้อนถึงปัญหาว่ายังมิได้มีการจัดสิ่งแวดล้อมในบ้านให้เหมาะสมและเสริมสร้างสุขภาพให้แก่สมาชิกครอบครัวให้ดีเท่าที่ควร โดยเฉพาะในเรื่องความสะอาดทั้งภายในบริเวณนอกบ้าน การเก็บและกำจัดขยะอย่างถูกวิธี เพื่อป้องกันการเพาะเชื้อโรค แมลงและสัตว์นำโรคอื่น ๆ การจัดสิ่งของภายในบ้านให้เป็นระเบียบสวยงาม ทำให้บ้านมีแสงสว่างเพียงพอและอากาศถ่ายเท การระมัดระวังมลพิษทางคว้น (ไฟ) กลิ่น (ขยะและสิ่ง-ปฏิกูล) และเสียง (วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ)

ไม่ให้เกิดขึ้น ซึ่งสตรีควรเป็นผู้นำในเรื่องนี้ โดยทำตัวเป็นตัวอย่างและชักจูงให้สมาชิกทุกคนในบ้านร่วมมือกันปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องได้

2. สิ่งแวดล้อมนอกบ้าน อันได้แก่ มลภาวะต่าง ๆ ทั้งมลพิษทางน้ำอากาศ ขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูล และสารพิษต่าง ๆ ปัญหาเหล่านี้มีสาเหตุจากการเพิ่มของประชากร การนำเทคโนโลยีเพื่อการเพิ่มผลผลิตมาให้มากขึ้น และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตที่มีการเพิ่มโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น สตรีในฐานะครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งหมด ย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างปัญหาเหล่านี้โดยตรงด้วย แต่บทบาทของสตรีด้านการช่วยลดหรือป้องกันปัญหาเหล่านี้ยังมีน้อยมาก กล่าวได้ว่าแต่เดิมสตรีมีส่วนร่วมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่การพัฒนาเศรษฐกิจทำให้สิ่งแวดล้อมถูกทำลายรวมถึงบทบาทของสตรีถูกทำลายไปด้วย ปัจจุบันสตรีไทยซึ่งเป็นครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งหมดมีส่วนร่วมในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมน้อยมาก ดังนั้นต้องพัฒนาเศรษฐกิจพร้อมกับพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมให้สตรีมีส่วนร่วมและมีอำนาจในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่สตรีไม่สามารถแก้ไขปัญหาลำพังได้ ต้องจัดตั้งเป็นองค์กรเครือข่ายประสานงานกันและพัฒนาส่งเสริมศักยภาพสตรีด้วยจึงจะสามารถทำได้สำเร็จ

จากที่กล่าวมา ผู้หญิงจึงอยู่ในฐานะผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง ซึ่งจะต้องรับภาระหนักหน่วงขึ้นเมื่อสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม เพราะต้องปรับตัวให้สอดคล้อง หรืออยู่รอดได้ในสภาพแวดล้อมที่เลวร้ายลง และฐานะของผู้ก่อให้เกิดผลกระทบคือสิ่งแวดล้อม โดยผ่านกระบวนการตัดสินใจเลือกดำเนินชีวิต เลือกแบบแผนการบริโภค ทั้งของตนเอง และของครอบครัว นอกจากนี้ ผู้หญิงยังมีฐานะสำคัญของการเป็นผู้อบรมปลูกฝังจิตสำนึกเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไปยังคนรุ่นหลัง รวมทั้งโน้มนำให้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของสมาชิกในครอบครัวให้สอดคล้อง และเอื้ออาทรต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ การดำเนินการพัฒนาใด ๆ จึงควรจะต้องให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้หญิงในระดับสูง (พิมศิริ สุขเกิด, 2539: 12)

ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสถานภาพ บทบาทและการตัดสินใจของสตรี

สังคมไทยในอดีตนั้น อาจกล่าวได้ว่าสถานภาพของสตรีไทยมิได้อยู่ในระดับที่เท่าเทียมกับบุรุษ ดังจะเห็นได้จากการให้คุณค่าทางเพศที่ต่างกัน และการกำหนดบทบาทไม่ทับซ้อนกัน ตลอดจนหน้าที่ที่รับผิดชอบที่สังคมกำหนดให้ โดยเฉพาะความรู้สึกที่ว่ากิจกรรมและความรับผิดชอบ

ของบุรุษเพศมีความสำคัญเหนือกว่าของสตรีนั้นได้ยิ่งรำลึก กลายเป็นความเชื่อ และค่านิยมที่สะท้อนออกมาให้เห็นในหลายรูปแบบด้วยกัน คือ

1. อุดมการณ์และอุดมคติของสมาชิกในสังคม ที่บ่งชี้ให้เห็นว่าสตรีด้อยกว่าบุรุษในทุกบทบาทและทุกฐานะ
2. โครงสร้างสังคมที่กำหนดรูปแบบของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างหญิงและชาย
3. สัญลักษณ์ต่าง ๆ คำพังเพย สุภาษิต คำสอน หรือนิทานที่แสดงให้เห็นความด้อยกว่าของสตรี

แต่ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า สถานภาพและบทบาทของสตรีในหลายสังคมมีการเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว สตรีในสังคมไทยก็มีการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน กล่าวคือ สตรีไทยจำนวนมากเข้าไปมีบทบาทในการศึกษา เศรษฐกิจ การอาชีพ สังคม และการเมืองเพิ่มขึ้น นอกจากนี้สตรีได้เข้าร่วมจัดตั้งเป็นกลุ่มในรูปสมาคมหรือชมรมต่าง ๆ เพื่อร่วมมือกันทำกิจกรรม และมีวัตถุประสงค์ในการทำงานอย่างอื่น ๆ การรวมกลุ่มของสตรี ย่อมชี้ให้เห็นว่าสตรีในสังคมไทยมีความต้องการเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของตน ทั้งภายในครอบครัวและที่เกี่ยวข้องกับสังคม นอกเหนือไปจากจะทำหน้าที่เป็นแม่บ้านเพียงอย่างเดียว (ภัสสร ลิมานนท์, 2527: 1)

สุขุม ศรีบุรินทร์ (2525: 6) ได้ให้ความหมายของคำว่าสถานภาพไว้ 2 อย่าง ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันดังนี้

1. สถานภาพ หมายถึง ฐานะตำแหน่งทางสังคมของบุคคล (a person's social position) ไม่มีความหมายในทางสูงกว่าหรือต่ำกว่า เป็นเพียงตำแหน่งทางสังคมเท่านั้น
2. สถานภาพ หมายถึง ฐานะตำแหน่งของปัจเจกชน (an individual's place) ในระบบช่วงชั้นสูงกว่าหรือต่ำกว่า อันเป็นการบ่งชี้ถึงชนชั้นที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ ชัดติยา วรรณสุต อังใน กาญจนนา โสกลางวร (2538: 5) ได้ให้ความหมายของสถานภาพว่า คือฐานะหรือตำแหน่งของบุคคล ซึ่งสังคมกำหนดให้และสถานภาพหรือฐานะตำแหน่งนี้จะเป็สิ่งสำคัญในการกำหนด กระตุ้นหรือคาดหวังให้บุคคลอยู่ในฐานะตำแหน่งนั้น ๆ ประพฤติปฏิบัติต่อกันและกันต่างกันไป บุคคลคนเดียวอาจมีหลายฐานะตำแหน่ง แล้วแต่ว่าเขาจะต้องปฏิบัติได้คอบกับผู้ใด ซึ่ง ประเสริฐ แยมกลิ่นฟูง (ไม่ระบุปี: 1) อธิบายไว้ว่า หมายถึง สิทธิและหน้าที่ทั้งหมดที่บุคคลมีอยู่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสังคมส่วนรวม และมักจะมีคามหมาย

เป็นการเปรียบเทียบความสูงต่ำในสังคม กล่าวคือ บุคคลมีสิทธิที่จะเรียกร้องให้ผู้อื่นเคารพยกย่อง
 ไฉน ในขณะเดียวกัน สถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้น มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติต่อบุคคล
 อื่นอย่างไร สถานภาพ จึงเป็นสิ่งเฉพาะบุคคล และทำให้บุคคลนั้นแตกต่างจากผู้อื่น สถานภาพ
 ของบุคคลแต่ละคนจึงย่อมขึ้นอยู่กับตำแหน่งต่าง ๆ ส่วน บวร ประพฤติกติ และคณะ (2520: 8) กล่าวว่า
 สถานภาพ (status) หมายถึง ฐานะตำแหน่งในสังคมอันเป็นเครื่องส่องสะท้อนให้เห็นสิทธิ หน้าที่
 รวมทั้งบทบาทที่สังคมได้กำหนดไว้ว่าควรมี ควรทำ เพื่อดำรงไว้ซึ่งฐานะตำแหน่งดังกล่าวด้วย ในขณะที่
 ที่สุชา จันทรโธม (2535: 240) ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่าสถานภาพไว้ว่า เป็นตำแหน่งที่
 บุคคลดำรงอยู่ ทั้งที่รู้สึกตัวและไม่รู้สึกตัวก็ตาม ตำแหน่งเหล่านี้สังคมจะกำหนดหน้าที่ และ
 ความรับผิดชอบที่บุคคลพึงจะปฏิบัติตามสภาพของตำแหน่งนั้น ๆ เช่น บิดามารดาและบุตร บิดา
 มารดาจะต้องคุ้มครองบุตร ส่วนบุตรก็ต้องเชื่อฟังบิดามารดา และดูแลเมื่อบิดามารดาชราลง
 นายจ้างและลูกจ้างต้องพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน แม้จะมีฐานะต่างกัน ข้าราชการและประชาชนต่าง
 ก็มีหน้าที่และฐานะต่างกัน ในทำนองเดียวกันกับ จานงค์ อควิณสิทธิ์ (2540: 36) ได้อธิบายไว้
 ว่า สถานภาพ คือตำแหน่งของบุคคลในสังคมหรือในกลุ่มในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม
 บุคคลทุกคนย่อมมีตำแหน่งต่าง ๆ มากบ้าง น้อยบ้าง ตำแหน่งบางตำแหน่งเป็นสิ่งที่มิกับทุกคน
 หรือเกือบทุกคน เช่น ตำแหน่งเป็นลูก เป็นพี่เป็นน้อง เป็นศาสนิก เป็นสามี ภรรยา เป็นพนักงาน
 ขาของ นักศึกษา เป็นต้น ตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งที่คนในสังคมหนึ่ง ๆ กำหนดขึ้นเป็นหลัก
 สำคัญสำหรับแจกแจงหน้าที่ความรับผิดชอบและสิทธิต่าง ๆ แก่สมาชิก กล่าวได้ว่าสถานภาพก็คือ
 ตำแหน่งหน้าที่ทางสังคม (social position) ในระบบการแบ่งงานของสังคมนั่นเอง

สิ่งที่ควบคู่ไปกับสถานภาพก็คือบทบาท ในขณะที่สถานภาพ คือ ผลรวมของสิทธิ
 และหน้าที่ บทบาทก็คือ แบบแผนของพฤติกรรมหรือความประพฤติที่สอดคล้องกับสิทธิหน้าที่ดัง
 กล่าว บทบาทและสถานภาพจะถูกถ่ายทอด โดยการอบรมสั่งสอนสมาชิกในสังคมให้ประพฤติ
 ปฏิบัติในแนวเดียวกันตามที่สังคมคาดหวังไว้ และเนื่องจากบุคคลอาจมีหลายสถานภาพ แต่ละ
 บุคคลจึงมีบทบาทได้หลายแบบ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานภาพต่าง ๆ (ประสิทธิ์ ปุษยไพบุลย์,
 2529: 28) ส่วน จามพิศ สัตย์สงวน (2537: 73) ได้กล่าวไว้ว่าสถานภาพเป็นตำแหน่ง แต่บทบาทคือ
 การกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ สถานภาพและบทบาท จึงมักจะเป็นของคู่กันคือเมื่อ
 มีสถานภาพจะต้องมีบทบาทด้วย ซึ่งสถานภาพจะสูงหรือต่ำขึ้นอยู่กับตัวบุคคล และเป็นที่น่าสังเกตว่า
 บทบาทนั้น เปลี่ยนแปลงไปตามตัวบุคคลที่มีสถานภาพนั้น นอกจากนี้ การมีสถานภาพก็ไม่จำเป็นต้อง
 มีบทบาทเสมอไป เช่น ได้รับแต่งตั้งเป็นอธิบดี แต่ไม่มีอำนาจอะไรในกรมเลย เพราะอำนาจไปอยู่

ที่รัฐมนตรีหมด หรือมีสถานภาพเป็นพ่อ แต่ไม่เคยมีบทบาทเลี้ยงดูลูกเลย หรืออาจจะมืบทบาท โดยไม่ต้องมีสถานภาพก็ได้ เช่น ผู้หญิงเป็นจำนวนมาก ทำหน้าที่พยาบาลผู้ป่วยไว้ในครัวเรือน โดยไม่ได้เป็นนางพยาบาลเลย ปกติแล้วสถานภาพกับบทบาทเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมาก และอาจเป็นไปได้ที่มือข้างอาจจะไม่มีอีกอย่าง โดยทั่วไปสังคมจะกำหนดสถานภาพต่าง ๆ ไว้ เพราะสังคม เห็นว่าการมีสถานภาพและบรรทัดฐานทำให้เกิดโครงสร้างที่เป็นทางการและมีเสถียรภาพ (สุพัตรา สุภาพ, 2528: 27) บทบาท จึงเป็นการปฏิบัติตามสิทธิ และหน้าที่ของสถานภาพที่สังคมกำหนดไว้ นั่นก็คือ การปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสถานภาพของสังคม ที่กำหนดเป็นแนวทางหรือรูปแบบ ของพฤติกรรมในการปฏิบัติ ดังนั้นบทบาทจะคู่กับสถานภาพในสังคม การกำหนดบทบาทของ บุคคลในสังคม นั้นขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานของสังคม ที่ได้รับอิทธิพลมาจากค่านิยมขนบธรรมเนียม ประเพณีของสังคม ว่าจะต้องกระทำอย่างไร ปฏิบัติอย่างไร จึงจะถูกต้องเหมาะสมกับสภาวะการณ์ บทบาทของบุคคลในสังคมจะแสดงออกอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับสถานภาพของบุคคลนั้น ๆ ในสังคม นั้นเอง ที่จะแสดงออกในการเข้าสังคมกับบุคคลอื่นในสังคม ซึ่งโดยสาระของบทบาทแล้วพบว่ามี ดังนี้ (จารุวรรณ ปฐมชนพงศ์, 2542: 9)

1. บทบาทมีประจำในทุกสถานภาพของบุคคลในสังคม
2. วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคม เป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดบทบาท
3. การที่บุคคลจะทราบและปฏิบัติตามบทบาทได้อย่างถูกต้องนั้น ต้องผ่านกระบวนการ อบรมให้รู้ระเบียบของสังคมหรือสังคมกรณ์
4. บทบาทที่บุคคลแสดงออก มีลักษณะของการแสดงออกที่ไม่แน่นอนเหมือนกับ บทบาทที่เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม ทั้งนี้เพราะบทบาทที่แสดงออกจริงนั้น มักจะขึ้นอยู่กับ บุคลิกลักษณะของผู้ที่แสดงบทบาทดังกล่าว และพฤติกรรมของบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่รอบตัวในการ แสดงออกของพฤติกรรม

ลักษณะอย่างหนึ่งของบทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพ ต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (sole expectation) เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคมเพื่อ ทำให้ผู้สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิด ขึ้นได้ เช่น ผู้มีตำแหน่งเป็นพ่อ จะได้รับการคาดหวังจากสังคมให้แสดงบทบาทหรือหน้าที่ต่าง ๆ ของพ่อ เช่น เลี้ยงดูลูก ส่งเสียให้เล่าเรียน อบรมสั่งสอน ให้ความรักความเอ็นดูและอื่น ๆ อีก เป็นต้น (งามพิศ สัตย์สงวน, 2537: 73) ดังนั้น บทบาทจึงเป็นความคาดหมายทางการกระทำว่าใน สถานภาพหนึ่ง ๆ บุคคลควรจะมืบทบาทอย่างไร โดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญเพื่อให้

ทราบว่าแต่ละบุคคลจะต้องแสดงบทบาท (role playing) และสวมบทบาท (role taking) อย่างไร ในสถานภาพและสถานการณ์หนึ่ง ๆ ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้ จะเกิดจากการเลียนแบบและการสังเกต role model จากบุคคลที่เรายึดถือ (significant others) เพื่อจะนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทหรือแนวทางการกระทำของตนเอง เพื่อให้สอดคล้องกับความคาดหวังของสังคม (ประสิทธิ์ ปุณยไพฑูรย์, 2529: 29) นอกจากนี้ บทบาทยังเป็นการแสดงออกของบุคคล ในด้านที่เกี่ยวกับคำพูด ลักษณะท่าทางการตอบสนองกริยาอาการต่าง ๆ เพื่อให้ผู้อื่นทราบว่าตนกำลังทำหน้าที่อะไร มีต่อเจ้าของตำแหน่งหรือฐานะทางสังคมอย่างไร กล่าวได้ว่า บทบาทก็คือการแสดงออกถึงฐานะ และตำแหน่งหน้าที่ของแต่ละคนในสังคมนั้นเอง (วินิจ เกตุจำ และคณะ, 2522: 61) ซึ่ง ทศนีย์ ลักขณาภิชนัช (2533: 4) ได้สรุปความหมายบทบาทไว้ว่าบทบาทของมนุษย์ในสังคม คือ กระสวน หรือแบบแผน (pattern) ของพฤติกรรม ซึ่งสัมพันธ์กับตำแหน่งเฉพาะ รวมทั้งทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรมที่ได้รับการกำหนดจากสังคมอันปัจเจกชนเจ้าของตำแหน่งนั้น ต้องกระทำตามตลอดถึงความคาดหวังอันชอบธรรม (legitimate expectations) ซึ่งมีต่อเจ้าของตำแหน่งอันเป็นสาระของพฤติกรรมสัมพันธ์บุคคล จะปฏิบัติก็ต่อเมื่อเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อตนเอง และคำนึงถึงอยู่เสมอว่าตำแหน่งเป็นเครื่องกระตุ้นให้เกิดการกระทำ ฉะนั้นบุคคลย่อมเปลี่ยนแปลงตำแหน่งตามบทบาทที่กระทำอยู่

บทบาท จึงเป็นหน่วยทางโครงสร้างของระบบทางสังคมอีกหน่วยหนึ่ง อันประกอบไปด้วยบรรทัดฐานซึ่งเชื่อมโยงกันชุดหนึ่ง สำหรับการหน้าที่เฉพาะเจาะจงของระบบ ส่วนตำแหน่งหรือสถานภาพ ประกอบไปด้วย บทบาทชุดหนึ่ง และเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึง ที่ตั้งของบุคคลนั้น ๆ ในระบบทางสังคม สิ่งที่ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ ของระบบเข้าด้วยกัน ก็คือ ลักษณะของความถ้อยทีถ้อยยอมกระทำทางบทบาท (role reciprocity) ซึ่งหมายถึง การกระทำบทบาทหนึ่ง พาดพิงหรือกำหนดให้มีการกระทำของอีกบทบาทหนึ่ง เช่น บทบาทของสามี พาดพิงหรือบังคับให้ต้องมีบทบาทของภรรยา เป็นต้น (พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิพงษ์ อ้างใน เดือนเพ็ญ วอนเพียร, 2531: 8) บทบาทของบุคคลในสังคมยังขึ้นอยู่กับสภาพของเขาด้วย เช่น บทบาทของนายกรัฐมนตรี บทบาทของรัฐมนตรี ตลอดจนบทบาทของบุคคลทั่วไป เช่น ครูอาจารย์ บิดามารดา แม่บ้าน คนรับใช้ ซึ่งบุคคลจะมีบทบาทที่มีประสิทธิภาพเพียงใด ยังขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง เช่น บุคลิกภาพที่เหมาะสม การอบรมที่ได้รับมา ความพอใจในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย สภาพของจิตใจ และแรงจูงใจ ซึ่งในบางกรณี เราจะพบว่า บุคคลมีบทบาทที่ขัดแย้งกันในตัว เช่น บุคคลที่มีสถานภาพเป็นทั้งพ่อบ้าน แม่บ้าน และอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย ต้องรับผิดชอบงานหลาย ๆ ด้าน อาจ会有ความยุ่งยากขัดแย้งต่อบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของงานที่ต้องปฏิบัติ อันเนื่องมาจาก

สมาชิกนั้น ๆ มีหลายสถานภาพนั่นเอง ทำให้ต้องเปลี่ยนบทบาทกลับไปกลับมาตามสถานภาพของตน (จารุวรรณ ปฐมธนพงศ์, 2542: 9) บทบาท สถานภาพ และสิทธิ จึงเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอยู่ไม่น้อย แต่ไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่กำหนดอีกสิ่งหนึ่งอย่างตายตัว เนื่องจากส่วนหนึ่งของสถานภาพเป็นเรื่องอัตวิสัย กล่าวคือบุคคลนั้น ๆ อาจมีอาชีพที่สำคัญ มีรายได้ที่จัดว่าสูงโดยเปรียบเทียบ และมีอำนาจทางการเมืองมาก เขาก็อาจถูกสังคมและตัวเขาเองถือตนว่าอยู่ในสถานภาพที่ต่ำก็ได้ ความสามารถของบุคคลที่จะเข้าไปอยู่ในกลุ่มสถานภาพใด ไม่ได้เกิดขึ้นจากคุณสมบัติทางภววิสัยเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติทางอัตวิสัยทั้งของตัวเองและของกลุ่มสถานภาพอยู่ด้วย ฉะนั้นความพยายามที่จะเข้าใจสถานภาพของผู้หญิง โดยพิจารณาจากบทบาทของผู้หญิงในทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือสังคม จึงไม่อาจทำให้คาดเดาสถานภาพของผู้หญิงได้อย่างกระจ่างแจ้งเต็มที่ เพราะอีกส่วนหนึ่งของสถานภาพผู้หญิงเกิดขึ้นจากสำนึกและค่านิยมของสังคม ซึ่งมีปัจจัยอื่น ๆ อีกมากที่สร้างขึ้น อย่างไรก็ตามยังมองไม่เห็นทางที่จะกล่าวถึงสถานภาพของผู้หญิงในปัจจุบันและอนาคตได้ดีไปกว่าการพิจารณาบทบาทของผู้หญิง (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2535: 40)

ในขณะที่ การผลักดันให้ผู้หญิงมีบทบาทในระดับที่มีอำนาจในการตัดสินใจมากขึ้น นั้น เป็นความพยายามหนึ่งในการส่งเสริมสถานภาพสตรี ซึ่งก็มักจะมีการมองมาจากมุมหนึ่งว่าการมีบทบาทของผู้หญิงในระดับที่มีอำนาจในการตัดสินใจนั้นน่าจะง่ายขึ้น หากสถานภาพของผู้หญิงในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ ฯลฯ ดีขึ้น ในขณะเดียวกัน หากผู้หญิงไม่มีส่วนในการตัดสินใจแล้ว ความก้าวหน้าในสถานภาพของผู้หญิงในด้านอื่น ๆ ที่ยังด้อยอยู่นั้น ก็จะเป็นไปอย่างเชื่องช้า (เมทินี พงษ์เวช, 2541: 33, 53)

ธงชัย สันติวงษ์ (2535: 191-192) กล่าวว่า วิธีการตัดสินใจเลือกที่ถูกต่อนั้น จึงควรเป็นการตัดสินใจเลือกที่ถูกต้องตามเหตุผลที่ดีที่สุด และจะต้องให้ได้ผลออกมาใน ลักษณะที่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้อย่างดีที่สุด ซึ่งในการพิจารณาเลือกทางเลือกทางหนึ่งทางใด ออกมาจากทางเลือกที่มีอยู่สองทางหรือมากกว่านั้น จุดมุ่งหมายของการตัดสินใจจะอยู่ที่เป็นการเลือกจากทางเลือกที่มีอยู่สองทางหรือมากกว่านั้น จุดมุ่งหมายของการตัดสินใจ จะอยู่ที่เป็นการเลือกทางเลือกหลาย ๆ ทางที่ได้มีการกลั่นกรองแล้วว่าดีที่สุด เพื่อให้ได้ทางเลือกอันหนึ่งอันใด ที่ซึ่งจะก่อให้เกิดผลตามที่ต้องการ ได้มากที่สุด โดยในเวลาเดียวกัน ก็จะต้องสามารถป้องกันผลเสียที่ไม่พึงปรารถนาให้มันน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในขณะที่ ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2526: 338) กล่าวว่า การตัดสินใจเป็นกระบวนการที่ทุกคนต้องกระทำอยู่โดยไม่รู้ตัว เริ่มด้วยการพิจารณาปัญหา โดยรวบรวมข้อมูลและข้อเท็จจริง

แล้วพิจารณาหาทางเลือกที่ดีที่สุดมาใช้ ส่วน อนันต์ เกตุวงศ์ (2534: 117) กล่าวว่า การตัดสินใจคือการเลือกจากระหว่างทางเลือกต่าง ๆ ทั้งในเรื่องวัตถุประสงค์ และการสนับสนุนเอาวิถีทางที่ดีที่สุดที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น เช่นเดียวกับ ชูชีพ ชีพอุดม (2535: 12) กล่าวว่า การตัดสินใจจึงเป็นเจตนาของมนุษย์ที่จะกระทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมายบางประการ โดยมีพื้นฐานอยู่บนสิ่งแวดล้อมซึ่งบุคคลนั้นมีความเข้าใจเป็นอย่างดี และคำนึงถึงความเป็นไปได้ที่จะกระทำ โดยการตัดสินใจ อาจแบ่งได้เป็นขั้นตอนต่าง ๆ ซึ่งธงชัย สันติวงษ์ (2535: 196-200) ได้ระบุไว้ดังนี้

1. การพิจารณาถึงปัญหา (identification of problem) ในขั้นแรกของการตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาใด ๆ ต้องเริ่มต้นด้วยการพิจารณาถึงปัญหาที่แท้จริง การที่จะทราบถึงปัญหาที่แท้จริงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์และค้นหารายละเอียดต่าง ๆ ของปัญหา

2. การพิจารณาค้นหาทางเลือก (search for alternatives) ทางเลือก หมายถึง แนวทางหรือวิถีของการปฏิบัติ (course of action) ถ้าไม่มีทางเลือกย่อมไม่มีการเลือกและไม่มีการตัดสินใจ ดังนั้นจะมีการเลือกหรือตัดสินใจควรมีทางเลือกอย่างน้อย 2 ทางเลือกขึ้นไป เพื่อให้ผู้ตัดสินใจเลือกได้ หลังจากที่ได้ค้นพบปัญหาที่แท้จริงแล้ว ผู้ตัดสินใจจะต้องพิจารณาถึงทางเลือกต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับการแก้ปัญหา

3. การประเมินทางเลือก (evaluation of alternatives) หลังจากที่ได้พิจารณาทางเลือกต่าง ๆ แล้ว จะต้องมีการประเมินผลทางเลือกเหล่านั้น เพื่อให้ได้ทางเลือกที่ดีที่สุดต้องมีการประเมินผลที่ถูกต้องตามวิธีการ พยายามพิจารณาให้เห็นว่าทางเลือกแต่ละทาง หากนำไปใช้แล้วจะก่อให้เกิดผลดีไม่น้อยเพียงใด และจะต้องนำเอาทางเลือกเหล่านั้น มาให้น้ำหนักเปรียบเทียบดูลำดับความสำคัญของแต่ละทางเลือก โดยได้กำหนดมาตรการ (criteria) สำหรับใช้พิจารณาเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดไว้ ดังนี้

- 3.1 จะต้องพิจารณาถึงการเสี่ยงภัยของปัญหาที่เกี่ยวข้อง
- 3.2 จะต้องพิจารณาเลือกทางเลือกที่ง่ายในแง่ของการปฏิบัติการ
- 3.3 จะต้องคำนึงถึงจังหวะเวลาที่เหมาะสมของการตัดสินใจแก้ปัญหา
- 3.4 จะต้องคำนึงถึงทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด

4. การตัดสินใจเลือกทางเลือกที่นำไปใช้แก้ปัญหา (choice and implement of alternatives) ขั้นสุดท้ายของการตัดสินใจ คือ การใช้ดุลยพินิจตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการแก้ปัญหาหรือการดำเนินงาน

ภาคสรุป (Overview)

สตรีทั้งในเมืองและชนบทถือได้ว่ามีบทบาทในครอบครัวและชุมชนสูง ไม่ว่าจะมองในด้านการผลิต คือเป็นผู้หารายได้เสริมให้กับครอบครัว หรือเป็นผู้ส่งผ่านองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้กับครอบครัวและชุมชน หากจะมองในเชิงเศรษฐกิจ สตรีนับได้ว่ามีบทบาทสำคัญทั้งด้านการผลิต การบริโภค หรือการจำแนกแจกจ่าย นอกจากนี้สังคมก็ยังได้ฝากภาระไว้กับผู้หญิงอย่างมาก ทั้งในการผลิตกำลังคน หรือการเสริมสร้างพลังทดแทนให้แก่แรงงานชาย บทบาทสตรีดังกล่าวมานี้กลับถูกละเลย โดยกำหนดคุณค่าให้กับงานแต่ละประเภทอย่างไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งการแบ่งงานอย่างไม่เป็นธรรม นี้ได้ยึด เพศภาวะ (gender) เป็นหลัก โดยพิจารณาว่างานบ้าน การดูแลการกินการอยู่ของสมาชิกในครอบครัวของสตรี เป็นงานที่ไม่มีคุณค่าและไม่ก่อให้เกิดผลผลิตอย่างแท้จริง โดยลดคุณค่างานบ้านที่ผู้หญิงทำ และไปเพิ่มคุณค่าให้กับงานผลิตที่เป็นสินค้าไปขายในตลาดเท่านั้น เป็นผลให้งานบ้านที่ไม่มีรายได้เป็นตัวเงิน กลายเป็นสิ่งที่ไม่ใช่งานและไม่มีความหมาย

นอกจากนี้การพัฒนาเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน ได้พยายามที่จะลดอำนาจของผู้หญิงและทำลายองค์ความรู้และองค์กรของผู้หญิง โดยใช้กลไกด้านตัวบทกฎหมายมาบังคับใช้ กลไกต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการดึงเอาทรัพยากรธรรมชาติออกจากการควบคุมและการจัดการของผู้หญิง ซึ่งเมื่อมีการขยายระบบเศรษฐกิจจากการปลูกพืชเพื่อยังชีพ มาเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขายนั้น ได้ส่งผลให้สตรีต้องทำงานหนักเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า อันเนื่องมาจากสังคมในชนบทไม่สามารถจะยังชีพได้ด้วยการปลูกพืชเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกัน ระบบเศรษฐกิจดังกล่าวก็ได้ทำลายรากฐานความเป็นชุมชน และสร้างความยากจนให้กับชุมชนหมู่บ้าน อันเนื่องมาจากการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าไปทำงานทำในเมืองของหัวหน้าครอบครัว นอกจากนี้โครงสร้างเศรษฐกิจดังกล่าว ส่งผลให้มีการนำเอาทรัพยากรทางธรรมชาติมาใช้เป็นจำนวนมาก สตรีก็เป็นกลุ่มที่ต้องได้รับผลกระทบจากวิกฤติการณ์ดังกล่าวด้วย ซึ่งไม่ว่าจะมองฐานบทบาทของสตรีในด้านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยตรง สตรีในฐานะผู้บริโภค สตรีในฐานะผู้ผลิต หรือสตรีในฐานะผู้จัดการด้านประชากร หรือบทบาทในด้านอื่น ๆ กล่าวได้ว่าบทบาทของสตรีเหล่านี้ล้วนเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

สถานภาพของสตรีจึงเป็นสิ่งสำคัญที่แสดงถึงฐานะหรือตำแหน่งของบุคคล และเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงสิทธิหน้าที่ รวมทั้งบทบาทที่สังคมได้กำหนดไว้ และสิ่งที่ควบคู่ไปกับสถานภาพก็คือบทบาท ในขณะที่สถานภาพคือผลรวมของสิทธิหน้าที่ บทบาทก็คือแบบแผนของพฤติกรรม หรือความประพฤติที่สอดคล้องกับสิทธิหน้าที่ดังกล่าวนั่นเอง บทบาทจะเปลี่ยนแปลงไปตามตัวบุคคลที่มีสถานภาพนั้น ซึ่งในการผลักดันให้สตรีมีอำนาจในการตัดสินใจ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องส่งเสริมสถานภาพสตรีในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา หรือการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจขึ้นซึ่งหากสตรีไม่มีอำนาจในการตัดสินใจในด้านต่าง ๆ แล้วความก้าวหน้า ในสถานภาพของผู้หญิงในด้านอื่น ๆ ที่ยังคงอยู่ก็จะเป็นไปอย่างเชื่องช้า กล่าวได้ว่าสถานภาพ บทบาท และการตัดสินใจเป็นสิ่งที่ต้องอยู่ควบคู่กันไป

ดังนั้น การแสดงบทบาทในการตัดสินใจทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบท จึงนับว่ามีความสำคัญต่อการวางแผนพัฒนาสตรีเป็นอย่างมาก เพราะสตรีถือเป็นทรัพยากรที่มีศักยภาพ และพร้อมที่จะนำมาใช้เพื่อช่วยพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี และถ้าหากว่าประชากรสตรีส่วนใหญ่ไม่มีบทบาทในการพัฒนาประเทศโดยตรงก็เท่ากับว่าได้ละเลยทรัพยากรอันมีค่านี้ไป การศึกษาถึงบทบาทการตัดสินใจของสตรีทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จึงเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

(RESEARCH METHODOLOGY)

การวิจัยเรื่อง บทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรี
ชนบทในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอคอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ได้กำหนดวิธีการวิจัยดังนี้

สถานที่ดำเนินการวิจัย

(Locale of the Study)

การวิจัยครั้งนี้จะดำเนินการในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอคอกคำใต้ จังหวัดพะเยา
เหตุผลที่เลือกตำบลสว่างอารมณ์เพื่อทำการวิจัยมีดังนี้

1. ตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอคอกคำใต้ จังหวัดพะเยา เป็นชุมชนหนึ่งที่สตรีได้มีการรวมกลุ่มจัดทำกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร สมาคมแม่บ้านฉางปอนกิจ ชมรมอนุรักษ์ป่าชุมชน ซึ่งการรวมกลุ่มดังกล่าวได้ผลักดันสตรีให้ได้มีโอกาสในการตัดสินใจทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างแท้จริง ดังนั้น การเก็บข้อมูลครั้งนี้ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้ครอบคลุมเนื้อหาทุกประเด็นตามที่ต้องการได้

2. ตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอคอกคำใต้ จังหวัดพะเยา เป็นตำบลหนึ่งที่ยังคงความเป็นชนบทอยู่มาก โดยประชากรสตรีส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นอาชีพหลักที่รองรับแรงงานสตรีไทยตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ของผู้วิจัย จะสามารถได้มาซึ่งข้อมูลที่สะท้อนถึงสถานภาพของสตรีไทยอย่างแท้จริง

3. ผู้วิจัยมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตพื้นที่ ตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอคอกคำใต้ จังหวัดพะเยา มีความชำนาญในพื้นที่ที่เข้าไปทำการวิจัยเป็นอย่างดี จึงสะดวกต่อการดำเนินงานวิจัยทั้งในด้านการเดินทางสำรวจข้อมูลต่าง ๆ และการวิเคราะห์ข้อมูล

ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง (The Population and Sampling Procedures)

ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือ สตรีชนบทที่สมรสแล้วและยังอยู่ด้วยกันกับสามี ซึ่งอาศัยอยู่ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา มีจำนวนทั้งสิ้น 717 คน จาก 8 หมู่บ้าน (เทศบาลอำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา) เนื่องจากจำนวนประชากรมีลักษณะที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงได้ทำการสุ่มตัวอย่างโดยการจัดแบ่งจำนวนประชากรในแต่ละหมู่บ้านที่ต้องการศึกษาเป็นกลุ่มย่อยตามสัดส่วนจำนวนประชากรที่แท้จริงเสียก่อน และเนื่องจากประชากรของกลุ่มย่อยเดียวกัน มีคุณสมบัติ หรือลักษณะที่คล้ายคลึงกัน แต่สัดส่วนประชากรในแต่ละกลุ่มย่อยมีจำนวนที่แตกต่างกัน (ภัทธา นิคมานนท์, 2544: 72) ผู้วิจัยจึงได้สุ่มตัวอย่างจากแต่ละกลุ่มย่อยตามสัดส่วนของประชากร ในแต่ละกลุ่มย่อย คือถ้ากลุ่มใดมีจำนวนประชากรมากก็สุ่มมาเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวนมาก ถ้ากลุ่มใดมีจำนวนน้อยก็สุ่มมาเป็นตัวอย่างจำนวนน้อยด้วย ซึ่งเป็นวิธีสุ่มตามระดับชั้นที่เรียกว่า (proportional stratified random sampling) เพื่อให้ได้จำนวนตัวอย่างตามที่ต้องการ (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2540: 87) ดังนั้น จึงได้กำหนดการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) เพื่อเป็นตัวแทนของประชากรทั้งหมด โดยมีขั้นตอนการเลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1. คำนวณหาจำนวนตัวอย่างที่สามารถเป็นตัวแทนประชากรทั้งหมด โดยใช้สูตรของ Yamane ดังนี้ (Chua อ้างใน นำชัย ทนุผล, 2540: 73)

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
 N = ขนาดของประชากร
 e = ความคลาดเคลื่อนที่กำหนดว่าจะให้มีระดับนัยสำคัญเป็น (0.10)

ขั้นที่ 2 เนื่องจากแต่ละหมู่บ้านมีจำนวนสตรีในครัวเรือนไม่เท่ากัน ดังนั้นผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวแทนสตรีครัวเรือนจากแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งมีการคำนวณตัวอย่างตามสัดส่วนประชากรในแต่ละหมู่บ้านโดยใช้สูตรของ Negtalon ดังนี้ (Chua อ้างใน นำชัย ทนุผล, 2540: 73)

$$n_i = \frac{nN_i}{N}$$

โดยที่ n = จำนวนตัวอย่างทั้งหมด
 N = จำนวนประชากรทั้งหมด
 N_i = จำนวนประชากรในแต่ละหมู่บ้าน
 n_i = จำนวนตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้าน

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนตัวอย่างตามสัดส่วนจำนวนประชากรในแต่ละหมู่บ้าน

ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร (คน)	จำนวนตัวอย่าง (คน)
1. บ้านร่องจั่ว	105	13
2. บ้านบุญโยชน์	71	9
3. บ้านศรีชุม	107	13
4. บ้านसानไชงาม	102	12
5. บ้านสว่างอารมณ์	53	7
6. บ้านสันติพงษ์	120	15
7. บ้านสว่างไชงาม	74	9
8. บ้านดอนศรีชุม	85	10
รวม	717	88

ขั้นที่ 3 ทำการสุ่มตัวอย่างครัวเรือนจากแต่ละหมู่บ้าน ด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling) โดยผู้วิจัยได้นำสลากที่มีรายชื่อทั้งหมดของสตรีที่สมรสแล้วและยังอยู่

ด้วยกันกับสามีจำนวน 717 คน จากจำนวนประชากรทั้งหมด 8 หมู่บ้าน แยกประเภทตามจำนวนประชากรของแต่ละหมู่บ้าน แล้วจึงจับสลากรายชื่อของสตรีในแต่ละหมู่บ้านขึ้นมาตามจำนวนตัวอย่างที่คำนวณได้จากค่าสถิติ เพื่อให้ได้จำนวนตัวอย่างที่ต้องการ

ตัวแปรและการวัด

(Variables and Measurement)

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรในการศึกษาและวิธีการศึกษาหรือวัดตัวแปรเหล่านี้ ดังนี้

อายุ หมายถึง จำนวนปีที่เกิดมาของผู้ให้ข้อมูลนับตั้งแต่เกิดจนถึงเวลานับที่ข้อมูลระดับการศึกษา หมายถึง คุณวุฒิทางการศึกษาขั้นสูงสุดของผู้ให้ข้อมูล ที่ได้รับการศึกษาในระบบจากสถาบันการศึกษาของรัฐหรือเอกชน

อาชีพหลัก หมายถึง ลักษณะการทำงาน ซึ่งเป็นงานหลักหรืองานประจำของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งทำให้มีรายได้ตอบแทนเป็นเงินสด หรือได้รับผลตอบแทนเป็นสิ่งของหรืออื่น ๆ

อาชีพรองหรืออาชีพเสริม หมายถึง ลักษณะการทำงานของผู้ให้ข้อมูลที่ทำนอกเหนือจากงานหลักหรืองานประจำ ซึ่งทำให้มีรายได้ตอบแทนเป็นเงินสด หรือได้รับผลตอบแทนเป็นสิ่งของหรืออื่น ๆ

รายได้ หมายถึง จำนวนเงินรายได้ที่เป็นเงินสดทั้งหมดของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งได้จากการประกอบอาชีพหลักและอาชีพรองในรอบปี พ.ศ. 2544

จำนวนสมาชิกในครอบครัว หมายถึง จำนวนผู้ที่อาศัยอยู่ในครอบครัวของผู้ให้ข้อมูล

ประสบการณ์การฝึกอบรม หมายถึง จำนวนครั้งที่ผู้ให้ข้อมูลเคยเข้ารับการฝึกอบรมอบรมในเรื่องที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ให้ข้อมูลในช่วงปี พ.ศ. 2544

บทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบท บทบาทในการตัดสินใจของสตรี เป็นการใช้อำนาจตามบทบาทและหน้าที่ของสตรี ที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในครอบครัว ดังนั้นบทบาทในการตัดสินใจของสตรี จึงเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจในครอบครัวโดยตรง ในการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาถึงบทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบท ผู้วิจัยจะสร้างข้อความที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทั้ง 3 ด้าน และในทุกข้อความมีทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจ 4 ทางเลือก

โดยให้ผู้ให้ข้อมูลเลือกตอบตามบทบาทในการตัดสินใจของผู้ให้ข้อมูล คือ "ตัดสินใจด้วยตนเอง" มีคะแนน 4 คะแนน "ตัดสินใจร่วมกับสามี" มีคะแนน 3 คะแนน "สามีเป็นผู้ตัดสินใจ" มีคะแนน 2 คะแนน "บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ" มีคะแนน 1 คะแนน จากนั้นนำคะแนนที่ได้ไปคำนวณน้ำหนักค่าคะแนนเฉลี่ย (weight mean score) โดยมีเกณฑ์การแปลผลดังนี้

ช่วงคะแนนเฉลี่ย	หมายถึง
3.26 - 4.00	ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในระดับมาก
2.51 - 3.25	ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อย
1.76 - 2.50	ผู้ให้ข้อมูลไม่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อย
1.00 - 1.75	ผู้ให้ข้อมูลไม่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับมาก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

(The Research Instrument)

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลของการวิจัย เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นตามแนวของวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้โดยมีคำถามแบบปลายเปิด (open ended question) และคำถามแบบปลายปิด (close ended question) อันประกอบไปด้วย

ตอนที่ 1 เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของผู้ให้ข้อมูล

ตอนที่ 2 เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของผู้ให้ข้อมูล

การทดสอบเครื่องมือ

(Pre-testing of the Instrument)

1. การทดสอบความตรงของเนื้อหา (content validity) ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามตามแนวทางในการตรวจเอกสาร โดยนำเสนอคณะกรรมการที่ปรึกษาพิจารณาตรวจสอบ และได้นำมาแก้ไขปรับปรุงตามที่คณะกรรมการที่ปรึกษาเสนอแนะให้ถูกต้อง

2. การทดสอบความเที่ยง (reliability) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษา แล้วนำไปทดสอบความเที่ยงกับสตรีชนบทที่สมรสแล้ว และยังอยู่ด้วยกันกับสามี ในพื้นที่ตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา จำนวน 20 คน ที่ไม่ได้ถูกสุ่มมาเป็นตัวอย่างในการวิจัยเพื่อหาความเที่ยงของแบบสอบถาม จากนั้นได้นำแบบสอบถามมาวิเคราะห์ความเชื่อมั่น โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α coefficient) ของ Cronbach (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2540: 125-126)

$$\alpha = \frac{n}{n-1} \left[\frac{1 - \sum S_i^2}{S^2} \right]$$

เมื่อ α	หมายถึง สัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น
n	หมายถึง จำนวนข้อ
S_i^2	หมายถึง คะแนนความแปรปรวนแต่ละข้อ
S^2	หมายถึง คะแนนความแปรปรวนทั้งหมด

ค่าความเที่ยง (reliability) ที่ได้จากสูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา ที่ยอมรับได้ ต้องมีค่าตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป จากการทดสอบแบบสอบถามที่สร้างขึ้น มีค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.74 ซึ่งถือได้ว่าค่าความเที่ยงอยู่ในระดับที่สูง ทำให้แบบสอบถามเป็นที่ยอมรับ

วิธีการรวบรวมข้อมูล (Data Gathering)

การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. ทำหนังสือจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ในนามโครงการบัณฑิตวิทยาลัยและผู้วิจัย ถึงนายอำเภอดอกคำใต้ ขออนุญาตเข้าพื้นที่เพื่อไปเก็บข้อมูลจากสตรีในตำบลสว่างอารมณ์ และเพื่อให้นายอำเภอสั่งการให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทราบ
2. ผู้วิจัยประสานโดยตรงกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อกำหนดหมายวัน เวลา สถานที่ เก็บข้อมูล
3. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวัน เวลา ที่นัดหมาย

4. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ แปลผล สรุป และรายงานผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

(Analysis of Data)

ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากแบบสอบถามได้นำมาจัดหมวดหมู่ และตรวจสอบความสมบูรณ์ และถอดรหัส เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลโดยคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package for the Social Sciences: SPSS/PC⁺) สำหรับสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์คือ

1. ค่าความถี่ (frequency) และค่าร้อยละ (percentage) เพื่อแจกแจงความถี่ของลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม ของผู้ให้ข้อมูล
2. ค่าเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) เพื่อวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลางและลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของผู้ให้ข้อมูล
3. น้ำหนักค่าคะแนนเฉลี่ย (weight mean score) เพื่อวิเคราะห์บทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบท

ระยะเวลาในการวิจัย

(Research Duration)

การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2545 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2546 รวมระยะเวลา 14 เดือน

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์

(RESULTS AND DISCUSSION)

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงบทบาทการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบท ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา โดยรวบรวมข้อมูลจากสตรีชนบทที่สมรสแล้ว และยังอยู่ด้วยกันกับสามี จำนวน 88 คน ซึ่งอาศัยอยู่ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา จำนวน 88 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูป เพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package for the Social Sciences : SPSS/PC⁺) ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมเอาผลการวิจัยและวิจารณ์เป็นส่วนเดียวกัน โดยการนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปของตารางข้อมูล ประกอบคำบรรยายและความเรียงเป็นตอน ๆ ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของสตรีชนบทในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

ตอนที่ 2 บทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบท

ตอนที่ 1 ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของสตรีชนบท ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

อายุ

ผลการวิจัยในตารางที่ 2 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีอายุมากที่สุด 76 ปี และน้อยที่สุด 22 ปี โดยผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 29.55) มีอายุในช่วง 42 - 49 ปี รองลงมาร้อยละ 22.73 มีอายุในช่วง 50 - 57 ปี ผู้ให้ข้อมูลที่มีอายุในช่วง 34 - 41 ปี และ 58 - 65 ปี มีจำนวนเท่ากันคือร้อยละ 13.63 และร้อยละ 12.50 มีอายุในช่วง 26 - 33 ปี ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 4.55 มีอายุ 66 ปีและมากกว่า มีผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 3.41) มีอายุ 25 ปีและน้อยกว่า สำหรับอายุเฉลี่ยของผู้ให้ข้อมูล คือ 48 ปี และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 11.93

จากผลการวิจัยดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 29.55) มีอายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไป อีกทั้งอายุเฉลี่ยของผู้ให้ข้อมูลอยู่ในช่วงนี้เช่นกัน คือ 48 ปี ซึ่งเป็นอายุในช่วงวัยกลางคน จึงเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์สูงและมีวุฒิภาวะสูง มีความเข้มแข็ง อดทน มีสติปัญญาที่จะเรียนรู้ รู้จักใช้เหตุผลในการไตร่ตรอง มีความนึกคิดที่ดี และมีความสามารถที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ดี ซึ่ง สุชา จันทรเฒ (2527: 47 - 54) ได้กล่าวไว้ว่า วัยกลางคนเป็นวัยที่มีอายุในช่วง 40 - 60 ปี เป็นบุคคลที่มีความสามารถและทำงานได้มากที่สุด และเป็นบุคคลที่อาศัยเชาว์ต่าง ๆ ที่สะสมไว้ตั้งแต่วัยรุ่น บวกกับการได้ประสบการณ์ต่าง ๆ จะช่วยให้ทำงานได้ดี และมีความชำนาญซึ่งจะมีผลในการปฏิบัติงาน หรือการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับ ศรีเรือน แก้วกังวาล (2540: 18, 40-41) ที่กล่าวไว้ว่าวัยผู้ใหญ่ตอนกลางที่มีอายุในช่วง 40 - 60 ปีขึ้นไป จะเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ชีวิตทำให้มีความเฉลียวฉลาด รู้จักคิดหลายแง่มุม มีความรอบคอบ และการไตร่ตรองเพิ่มขึ้น รู้จักแสวงหาความหมายของชีวิต รู้จักการแบ่งปัน ให้ปัน อนุเคราะห์ส่งเสริมผู้อื่นอย่างจริงใจ การเผื่อแผ่ การแนะนำ และการสร้างสรรค์ ทั้งในสิ่งที่เป็นวัตถุสิ่งของ ความรู้ ความคิด ความชำนาญต่าง ๆ ต่อบุคคลอื่นและต่อสังคม คนในวัยกลางคนจึงเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมที่สุดที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้เพราะได้สั่งสมความรู้ ประสบการณ์มานานเพียงพอ

ระดับการศึกษา

ผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลมีวุฒิการศึกษาสูงสุดระดับอนุปริญญา หรือประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง และต่ำสุดไม่ได้เข้ารับการศึกษ โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 61.36) มีวุฒิการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้น รองลงมาร้อยละ 9.10 เท่ากัน มีวุฒิการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลายและไม่ได้รับการศึกษาตามลำดับ ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 7.95 มีวุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 5.68 มีวุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และร้อยละ 4.54 มีวุฒิการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ส่วนผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 2.27) มีวุฒิการศึกษาระดับอนุปริญญาหรือประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ตารางที่ 2)

จากผลการวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีวุฒิทางการศึกษาในระดับประถมศึกษาตอนต้น ทั้งนี้ เนื่องมาจากรัฐบาลได้มีนโยบายให้ประชาชน ได้รับการศึกษาภาคบังคับในระดับประถมศึกษาตอนต้นในระบบ โรงเรียนเท่านั้น โดยสตรีที่อาศัยอยู่ในชนบทไม่ได้รับการสนับสนุนให้มีการศึกษา ซึ่งจากการศึกษาของ Pablico ในนำชัย ทนุผล และสุนิลา ทนุผล (2532: 12) ที่รายงานว่าสาเหตุที่ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาดำ เป็นผลมาจากเศรษฐกิจของครอบครัว

ทั้งนี้ เนื่องจากเศรษฐกิจของครอบครัวชนบทนั้นยากจน การขาดแคลนแรงงานด้านการเกษตร ตลอดจน
 ค่าใช้จ่ายการศึกษาในระดับสูงของสตรีในชนบทมีน้อย จึงมีผลทำให้ผู้ให้ข้อมูลมีการศึกษาเพียงจบ
 เกณฑ์การศึกษาภาคบังคับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เท่านั้น ไม่นิยมศึกษาต่อโดยออกจากโรงเรียนไปอยู่บ้าน
 เพื่อช่วยเหลือครอบครัวทำงานในด้านเกษตรกรรมของครอบครัวและงานนอกภาคการเกษตร เพื่อ
 หารายได้ให้แก่ครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับ คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ
 (2536: 37) ได้กล่าวว่า สตรีชนบทถูกเลี้ยง และได้รับการศึกษา เพียงเพื่อการประกอบอาชีพแบบ
 ดั้งเดิมเท่านั้น ขนบธรรมเนียมของสังคม จะยอมรับความเชื่ออย่างแพร่หลายว่า ผู้หญิงไม่จำเป็นต้อง
 เรียนหนังสือ เพราะหน้าที่ของผู้หญิงต้องแต่งงาน และมีบุตรมากกว่าการทำงานนอกบ้านที่ต้องใช้
 การศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญ และในทำนองเดียวกัน ชีรนาถ กาญจนอักษร (2542: 113) ได้
 กล่าวว่า สตรีในชนบทส่วนใหญ่ยังมีการศึกษาที่ต่ำ การขาดการศึกษาทำให้ขาดทักษะในการรับรู้
 ความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีและขาดความสามารถและความชำนาญเฉพาะอย่าง กลายเป็นแรงงาน
 ที่ไร้ฝีมือ เพราะขาดการศึกษา ทำให้แรงงานสตรีที่มีการศึกษาดำเนินนี้ต้องเคลื่อนย้ายเข้าสู่การ
 ทำงานที่ไม่เป็นประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ ซึ่ง ภัสสร ลิมานนท์ (2542: 53) กล่าวเสริมว่า ปัญหา
 การมีระดับการศึกษาที่ต่ำ ทำให้สตรีขาดโอกาสที่จะได้รับการเพิ่มพูนความรู้ในเรื่องต่าง ๆ น้อย
 ซึ่งหากสตรีได้รับความรู้มากกว่าระดับพื้นฐาน (ที่เพียงอ่านออกเขียนได้) ก็จะช่วยให้สตรีนั้น
 สามารถเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับภาวะรอบตัวที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมปัจจุบัน

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะส่วนบุคคล

ลักษณะส่วนบุคคล	ผู้ให้ข้อมูล (n = 88)	
	จำนวน	ร้อยละ
อายุ		
25 ปี และน้อยกว่า	3	3.41
26 - 33 ปี	11	12.50
34 - 41 ปี	12	13.63
42 - 49 ปี	26	29.55
50 - 57 ปี	20	22.73
58 - 65 ปี	12	13.63
66 ปีและมากกว่า	4	4.55
$\bar{X} = 47.61$ S.D. = 11.93 R = 22 - 76		
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้เข้ารับการศึกษ	8	9.10
ประถมศึกษาตอนต้น	54	61.36
ประถมศึกษาตอนปลาย	8	9.10
มัธยมศึกษาตอนต้น	7	7.95
มัธยมศึกษาตอนปลาย	5	5.68
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)	4	4.54
อนุปริญญา หรือ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส, ปวท.)	2	2.27

อาชีพหลัก

ผลการวิจัยในตารางที่ 3 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 59.09) ระบุว่า ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม รองลงมาร้อยละ 22.73 รายงานว่า ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 14.77 ขึ้นันว่าประกอบอาชีพค้าขาย และมีเพียงร้อยละ 3.41 เท่านั้น ที่ระบุว่า ประกอบอาชีพรับราชการ

จากผลการวิจัยข้างต้นสรุปได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรกรรม นอกจากนี้องค์สภาพทางการเกษตรกรรมของประเทศไทย โดยเฉพาะเกษตรกรที่มีไร่นาเป็นของตนเอง จะอาศัยผู้หญิงเป็นหลักในการทำนาหรือการเกษตร กล่าวคือเป็นแรงงานหลักเพื่อการยังชีพ ซึ่งสอดคล้องกับยศ สันตสมบัติ (2535: 200) ที่กล่าวไว้ว่า ผู้หญิงในชุมชนชนบทภาคเหนือ เป็นผู้มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชน ผู้หญิงเป็นผู้ผลิตสำคัญทางด้านการเกษตร ทัดเทียมกับชาย กล่าวได้ว่าสังคมในทุกแห่งหนทั่วโลก จะมีผู้หญิงมีส่วนร่วมในการผลิตเป็นอย่างมาก ในทำนองเดียวกันกับ กาญจนา แก้วเทพ (2535: 181) ได้กล่าวไว้ว่า สังคมไทยโดยพื้นฐานเป็นสังคมเกษตร มีการใช้เทคโนโลยีผ่อนแรงแต่เพียงเล็กน้อยในการผลิต หากแต่ได้อาศัยแรงงานคนเป็นหลัก ดังนั้น หญิงไทยในชนบทจึงทำงานในไร่นาเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายมาโดยตลอด นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

รายได้รวม

ผลการวิจัยพบว่า รายได้ของผู้ให้ข้อมูลในรอบปี พ.ศ. 2544 มีจำนวนสูงสุด 100,000 บาท และต่ำสุด 4,800 บาท โดยมีรายได้เฉลี่ย 38,040 บาท มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 23,798.73 ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 29.55) มีรายได้ในช่วง 35,001 - 50,000 บาท รองลงมาร้อยละ 22.72 มีรายได้ในช่วง 20,001 - 35,000 บาท ร้อยละ 20.45 มีรายได้ในช่วง 5,001 - 20,000 บาท ร้อยละ 13.64 มีรายได้ในช่วง 50,001 - 65,000 บาท และร้อยละ 5.68 มีรายได้ในช่วง 80,001 - 95,000 บาท ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 3.41 เท่ากัน มีรายได้ 5,000 บาท และน้อยกว่า และ 95,001 บาท และมากกว่าตามลำดับ สำหรับผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 1.14) มีรายได้ในช่วง 65,001 - 80,000 บาท (ตารางที่ 3)

จากผลการวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า รายได้ของผู้ให้ข้อมูลในรอบปี พ.ศ. 2544 มีรายได้เฉลี่ย 38,040 บาทต่อปี ซึ่งนับว่าเป็นรายได้ที่ต่ำและไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครอบครัว ซึ่งหากพิจารณาจากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2541) ใน มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาดและทิพวัลย์ แก้วมีศรี (2543: 16 - 17) ที่ระบุว่ารายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนของสตรีทั้งประเทศเท่ากับ 4,626 บาท หรือประมาณ 55,512 บาทต่อปี ในขณะที่สัดส่วนรายได้เฉลี่ยของสตรีชนบทในภาคเหนือในปี พ.ศ. 2541 พบว่ามีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนเท่ากับ 3,352 บาท หรือประมาณ 40,224 บาทต่อปี จึงกล่าวได้ว่ารายได้เฉลี่ยต่อปีของสตรีชนบทที่สมรสแล้วและยังอยู่ด้วยกันกับสามีในตำบลสว่างอารมณ์ ไม่แตกต่างกับรายได้เฉลี่ยต่อปีของสตรีชนบทในภาคเหนือทั้งหมดมากนัก แต่กระนั้นก็ยังนับว่า

เป็นรายได้ที่ยังต่ำอยู่เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้เฉลี่ยต่อปีของสตรีทั้งประเทศ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในช่วงที่ผ่านมา ที่มุ่งเน้นภาคอุตสาหกรรมส่งออก อุตสาหกรรมบริการในเมือง ในขณะที่สตรีส่วนใหญ่ในชนบทยังประกอบอาชีพเกษตรกรรม จึงส่งผลกระทบต่อรายได้ของสตรีชนบท ทำให้มีรายได้ที่ตกต่ำ และเมื่อพิจารณาถึงค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีค่าเท่ากับ 23,798.73 อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีรายได้ในครอบครัวที่แตกต่างกัน

จำนวนสมาชิกในครอบครัว

ผลการวิจัยในตารางที่ 3 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวมากที่สุด 7 คน น้อยที่สุด 2 คน โดยมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 3 คน และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.96 ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 53.41) มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวอยู่ในช่วง 2 - 3 คน รองลงมา ร้อยละ 31.82 มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวอยู่ในช่วง 4 - 5 คน และผู้ให้ข้อมูลที่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว อยู่ในช่วง 6 - 7 คน มีเพียงร้อยละ 14.77

จากผลการวิจัยดังกล่าว จึงสรุปได้ว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว โดยเฉลี่ยไม่เกิน 3 คน ซึ่งถือว่าเป็นครอบครัวขนาดเล็กที่มี พ่อ แม่ และลูก ทั้งนี้อาจเนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับโครงการวางแผนครอบครัว ที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงนั่นเอง ซึ่ง สัตยญา สัตยญาวิวัฒน์ (2528: 35) ได้กล่าวไว้ว่า ลักษณะของครอบครัวในสังคมชนบทของประเทศไทย มีลักษณะของครอบครัวเป็นแบบครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก อยู่ในหลังคาเรือนหนึ่งและมีไม่น้อยที่ครอบครัวเดี่ยวเหล่านี้มีญาติ เช่น พ่อ แม่ ญาติพี่น้องของฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงมาอาศัยอยู่ด้วย และในทำนองเดียวกันจากสถิติจำนวนสมาชิกในครัวเรือนสำรวจในปี พ.ศ. 2542 พบว่า จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยของภาคเหนือ เท่ากับ 3.40 คนต่อครัวเรือน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2542: 1) ซึ่งเมื่อมาพิจารณาค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเท่ากับ 0.96 จึงกล่าวได้ว่าจำนวนสมาชิกในครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลมีจำนวนไม่แตกต่างกัน

ประสบการณ์การฝึกอบรม

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 56.82) ระบุว่าไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรมด้านการประกอบอาชีพในช่วงปี พ.ศ. 2544 สำหรับผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 43.18 ระบุว่าเคยเข้ารับการฝึกอบรม โดยผู้ให้ข้อมูลที่ระบุว่า เคยเข้ารับการฝึกอบรม มีจำนวนครั้งที่เข้ารับการฝึกอบรม

มากที่สุด คือ 14 ครั้ง และน้อยที่สุด 1 ครั้ง และมีจำนวนครั้งที่เคยเข้ารับการฝึกอบรมโดยเฉลี่ย 4 ครั้ง มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 3.44 ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 39.48) มีจำนวนครั้งที่เคยเข้ารับการฝึกอบรมอยู่ในช่วง 1 - 2 ครั้ง รองลงมาร้อยละ 36.85 มีจำนวนครั้งที่เคยเข้ารับการฝึกอบรมอยู่ในช่วง 3 - 4 ครั้ง ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 7.89 เท่ากัน มีจำนวนครั้งที่เคยเข้ารับการฝึกอบรมอยู่ในช่วง 5 - 6 ครั้ง 7 - 8 ครั้ง และอยู่ในช่วง 9 ครั้งและมากกว่า ตามลำดับ (ตารางที่ 3)

จากผลการวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนน้อย ที่ระบุว่าไม่ประสบการณ์ในการเข้ารับการฝึกอบรมด้านการประกอบอาชีพและเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ในช่วงปี พ.ศ. 2544 ซึ่งเมื่อพิจารณาจำนวนครั้งในการเข้ารับการฝึกอบรมโดยเฉลี่ยแล้วพบว่า มีจำนวน 4 ครั้ง ซึ่งถือได้ว่าผู้ให้ข้อมูลมีจำนวนครั้งในการฝึกอบรมน้อยมาก ไม่เพียงพอต่อการเพิ่มพูนความรู้ อันจะมีผลต่อการเข้าถึงทรัพยากรรอบครัวที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งได้แก่ ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ทักษะ ความรู้ ความสามารถและความชำนาญ สิ่งเหล่านี้จะเป็นต้นทุนในการประกอบอาชีพ ทำให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าสามารถมีอำนาจในการตัดสินใจในการลงมือ หรือดำเนินการทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเงิน ทรัพย์สิน บารมี และทำให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรรอบครัวที่จับต้องได้ ซึ่งประกอบไปด้วย ที่ดิน ทุน และแรงงาน กล่าวได้ว่าผู้ที่ได้รับการศึกษา และการฝึกอบรมที่สูงย่อมจะได้เปรียบและเข้าถึงทรัพยากรได้มากกว่านั่นเอง (ศศิพร คนงาน, 2543: 52) เมื่อพิจารณาค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 3.44 อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีจำนวนครั้งที่เคยเข้ารับการฝึกอบรมแตกต่างกันเล็กน้อย

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม	ผู้ให้ข้อมูล (n = 88)	
	จำนวน	ร้อยละ
อาชีพหลัก		
เกษตรกรรวม	52	59.09
ค้าขาย	13	14.77
รับจ้างทั่วไป	20	22.73
รับราชการ	3	3.41

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม	ผู้ให้ข้อมูล (n = 88)	
	จำนวน	ร้อยละ
รายได้		
5,000 บาทและน้อยกว่า	3	3.41
5,001 - 20,000 บาท	18	20.45
20,001 - 35,000 บาท	20	22.72
35,001 - 50,000 บาท	26	29.55
50,001 - 65,000 บาท	12	13.64
65,001 - 80,000 บาท	1	1.14
80,001 - 95,000 บาท	5	5.68
95,001 บาทและมากกว่า	3	3.41
$\bar{X} = 38,040.19$ S.D. = 23,798.73 R = 4,800 - 100,000		
จำนวนสมาชิกในครอบครัว		
2 - 3 คน	47	53.41
4 - 5 คน	28	31.82
6 - 7 คน	13	14.77
$\bar{X} = 2.45$ S.D. = 0.96 R = 2 - 7		
ประสบการณ์การฝึกอบรม		
ไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรม	50	56.82
เคยเข้ารับการฝึกอบรม	38	43.18

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม	ผู้ให้ข้อมูล (n = 88)	
	จำนวน	ร้อยละ
จำนวนครั้งที่เคยเข้ารับการฝึกอบรม (n = 38)		
ไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรม	50	56.82
เคยเข้ารับการฝึกอบรม	38	43.18
2 ครั้งและน้อยกว่า	15	39.48
3 - 4 ครั้ง	14	36.85
5 - 6 ครั้ง	3	7.89
7 - 8 ครั้ง	3	7.89
9 ครั้งและมากกว่า	3	7.89
$\bar{X} = 4.03$	S.D. = 3.44	R = 1-14

ตอนที่ 2 บทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบท

บทบาทในการตัดสินใจของสตรี เป็นการใช้อำนาจตามบทบาทหน้าที่ของสตรี ที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว ดังนั้น บทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของสตรี จึงเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจในครอบครัวโดยตรง ผู้วิจัยได้สร้างข้อความที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทั้ง 3 ด้าน และในทุกข้อความมีทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจ 4 ทางเลือก ให้ผู้ให้ข้อมูลพิจารณาและตอบตามทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจของตนเอง โดยกำหนดคะแนนของคำตอบ "ตัดสินใจด้วยตนเอง" เท่ากับ 4 คะแนน คำตอบ "ตัดสินใจร่วมกับสามี" เท่ากับ 3 คะแนน คำตอบ "สามีเป็นผู้ตัดสินใจ" เท่ากับ 2 คะแนน และคำตอบ "บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ" เท่ากับ 1 คะแนน จากนั้นนำคะแนนที่ได้มาคำนวณน้ำหนักค่าคะแนนเฉลี่ย โดยมีเกณฑ์แปลความหมายดังนี้

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 3.26 - 4.00 หมายถึง ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในระดับมาก

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.51 - 3.25 หมายถึง ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อย

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.76 - 2.50 หมายถึง ผู้ให้ข้อมูลไม่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อย

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.01 - 1.75 หมายถึง ผู้ให้ข้อมูลไม่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับมาก

การนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยขอนำเสนอบทบาทในการตัดสินใจของสตรีชนบททางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นรายด้านทั้ง 3 ด้าน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

บทบาทในการตัดสินใจของสตรีชนบททางด้านเศรษฐกิจ

1. กิจกรรมการเลือกประกอบอาชีพหลัก ผลการวิจัยในตารางที่ 4 พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนมาก (ร้อยละ 82.96) ยืนยันว่าตัดสินใจด้วยตนเอง รองลงมาร้อยละ 14.77 ระบุว่าตัดสินใจร่วมกับสามี ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 2.27 รายงานว่า สามีเป็นผู้ตัดสินใจ แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ย ซึ่งมีค่า 3.81 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจเลือกประกอบอาชีพหลักในระดับมาก

2. กิจกรรมการควบคุมการใช้จ่ายในครอบครัว ผลการวิจัยในตารางที่ 4 พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนมาก (ร้อยละ 81.82) ยืนยันว่าตัดสินใจด้วยตนเอง รองลงมาร้อยละ 10.23 รายงานว่าตัดสินใจร่วมกับสามี ส่วนสามีเป็นผู้ตัดสินใจนั้น มีเพียงร้อยละ 7.95 แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ย ซึ่งมีค่า 3.74 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการควบคุมการใช้จ่ายในครอบครัวในระดับมาก

3. กิจกรรมการจับจ่ายสินค้าคงทนหรือของชิ้นใหญ่ที่มีราคาแพง ผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 62.50) ระบุว่า ตัดสินใจด้วยตนเอง รองลงมาร้อยละ 30.68 กล่าวว่าตัดสินใจร่วมกับสามี ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 4.55 ยืนยันว่า สามีเป็นผู้ตัดสินใจ ส่วนผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 2.27) รายงานว่า บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ย ซึ่งมีค่า 2.93 นั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการจับจ่ายสินค้าคงทน หรือของชิ้นใหญ่ที่มีราคาแพงในระดับน้อย (ตารางที่ 4)

4. กิจกรรมการจับจ่ายสินค้าชิ้นเล็กที่มีราคาไม่แพง ผลการวิจัยในตารางที่ 4 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 96.59) ยืนยันว่า คัดสินใจด้วยตนเอง ส่วนผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 3.41) กล่าวว่า คัดสินใจร่วมกับสามี แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ย ซึ่งมีค่า 3.97 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการจับจ่ายสินค้าชิ้นเล็กที่มีราคาไม่แพงในระดับมาก

5. กิจกรรมการกำหนดจำนวนบุตรที่ควรจะมีในครอบครัว ผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 57.95) ระบุว่าคัดสินใจร่วมกับสามี ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 42.05 กล่าวว่าตัดสินใจด้วยตนเอง แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 3.42 นั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการกำหนดจำนวนบุตรที่ควรจะมีในครอบครัวในระดับมาก (ตารางที่ 4)

6. กิจกรรมการกู้ยืมเงินเพื่อใช้ในครอบครัว ผลการวิจัยในตารางที่ 4 พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนมาก (ร้อยละ 92.04) ยืนยันว่าคัดสินใจร่วมกับสามี รองลงมาร้อยละ 2.27 กล่าวว่า สามีเป็นผู้ตัดสินใจ ส่วนบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ มีเพียงร้อยละ 1.14 แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 3.00 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการกู้ยืมเงิน เพื่อใช้ในครอบครัวในระดับน้อย

7. กิจกรรมการจัดการด้านทรัพย์สินของครอบครัว ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 97.73) ระบุว่าคัดสินใจร่วมกับสามี ส่วนผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 2.27) รายงานว่าสามีเป็นผู้ตัดสินใจ แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ย ซึ่งมีค่า 2.98 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการจัดการด้านทรัพย์สินของครอบครัวในระดับน้อย (ตารางที่ 4)

8. กิจกรรมการจ้างแรงงานช่วยกิจกรรมของครอบครัว ผลการวิจัยในตารางที่ 4 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 42.05) รายงานว่าตัดสินใจด้วยตนเอง รองลงมาร้อยละ 21.59 ระบุว่าคัดสินใจร่วมกับสามี ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 19.32 กล่าวว่าบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ ส่วนสามีเป็นผู้ตัดสินใจมีเพียงร้อยละ 17.04 แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 2.86 นั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการจ้างแรงงานช่วยกิจกรรมของครอบครัวในระดับน้อย

9. กิจกรรมการขายผลิตผลของครอบครัว ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 32.96) ระบุว่าสามีเป็นผู้ตัดสินใจ รองลงมาร้อยละ 25.00 รายงานว่า ตัดสินใจร่วมกับสามี ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 23.86 กล่าวว่าตัดสินใจด้วยตนเอง ส่วนผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 18.18) ยืนยันว่าบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 2.55 นั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการขายผลิตผลของครอบครัวในระดับน้อย (ตารางที่ 4)

10. กิจกรรมการจัดหาปัจจัยการผลิตของครอบครัว ผลการวิจัยในตารางที่ 4 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 45.46) รายงานว่าบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ รองลงมา ร้อยละ 30.68 ระบุว่าสามีเป็นผู้ตัดสินใจ ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 18.18 กล่าวว่าตัดสินใจร่วมกับสามี ส่วนตัดสินใจด้วยตนเองมีเพียงร้อยละ 5.68 แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 1.84 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลไม่มีบทบาทในการตัดสินใจ ในการจัดหาปัจจัยการผลิตของครอบครัวในระดับน้อย

จากผลการวิจัยดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับมากตามกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจบางด้าน อาทิ การเลือกประกอบอาชีพหลัก การควบคุมการใช้จ่ายในครอบครัว การจับจ่ายสินค้าชิ้นเล็กที่มีราคาไม่แพง และการกำหนดจำนวนบุตรที่ควรจะมีในครอบครัว ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการเลือกประกอบอาชีพใดก็ตาม ขึ้นอยู่กับความสามารถส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูลมากกว่า ดังนั้นผู้ใดจึงตัดสินใจแทนให้มิได้ ส่วนการควบคุมการใช้จ่ายในครอบครัว และการจับจ่ายสินค้าชิ้นเล็กที่มีราคาไม่แพงนั้น เป็นหน้าที่โดยตรงของผู้ให้ข้อมูล ในสถานะภรรยาที่มีหน้าที่ต้องจัดการกิจการภายในครัวเรือนของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของเบญจพรรณ ชินวัตร และคณะ (2530: 74) ที่พบว่า แม่บ้านเกษตรมีบทบาทในการตัดสินใจมากกว่า ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเลือกทำงานรับจ้างและงานนอกการเกษตร ตลอดจนกิจกรรมในครัวเรือนที่เกี่ยวกับค่าใช้จ่าย สำหรับกิจกรรมการกำหนดจำนวนบุตรที่ควรจะมีในครอบครัวนั้น ผลการวิจัยสรุปได้ว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับมากนั้น สืบเนื่องจากผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ได้รับโอกาสให้ตัดสินใจร่วมกับสามี เช่นเดียวกับการศึกษาของ อารณพันธ์ จันทรสว่าง (2523) ใน ณรงค์ มีะนันท์ (2531: 51) พบว่า ลักษณะเด่นอันเป็นแบบแผนแห่งการตัดสินใจของครอบครัวเกษตรกรไทย คือ การตัดสินใจร่วมกันเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ ก่อนจะมีการตัดสินใจมักจะปรึกษารื้อกันก่อนระหว่างสามีและภรรยา

ส่วนกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ ที่ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อย อันได้แก่ การจับจ่ายสินค้าคงทนหรือชิ้นใหญ่ที่มีราคาแพง การกู้ยืมเงินเพื่อใช้ในครอบครัว การจัดการด้านทรัพย์สินของครอบครัว การจ้างแรงงานช่วยกิจกรรมของครอบครัว และการขายผลิตผลของครอบครัว และกิจกรรมการจัดหาปัจจัยการผลิตของครอบครัว ผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อยนั้น อาจมีสาเหตุมาจากกิจกรรมดังกล่าวมักจะเป็นหน้าที่ของหัวหน้าครอบครัว ซึ่งเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง และมีสถานะเป็นสามีด้วย อีกทั้งมีการสืบทอดวิถีชีวิตในด้านนี้มาเนิ่นนาน จนเป็นเรื่องปกติที่ได้มีการปฏิบัติกันมา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ คำรงค์ องค์กร (2540: 3) ที่พบว่า สังคมไทยนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันยังมีมุมมองต่อสตรีเพียงว่า สตรีควรมีบทบาทและฐานะความรับผิดชอบแต่ในครัวเรือนเท่านั้น จึงทำให้สตรีถูกปิดกั้นบทบาทโดยกรอบทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อที่สืบทอดกันมานาน แทบจะทุกวัฒนธรรมได้สร้างภาพพจน์ให้สตรีอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าบุรุษเกือบทุกด้าน รวมทั้งการพยายามกีดกันบทบาทของสตรีในกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรมที่จะเปิดโอกาสให้สตรีมีบทบาทเป็นผู้นำ สิ่งเหล่านี้ทำให้สตรีในชนบท ขาดโอกาสในการกำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิต จึงทำให้ต้องกลายเป็นฝ่ายที่ถูกกระทำจากสังคม โดยมีบุรุษเป็นผู้กำหนดส่งผลให้สตรีต้องกลายเป็นผู้ที่ต้องพึ่งพาบุรุษทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เช่นเดียวกับ การศึกษาของ ณัฐวิยาภรณ์ ศรีสุบรรณ (2540: 89) พบว่า ในชุมชนที่กำลังเปลี่ยนแปลง มีการแบ่งบทบาทและแบ่งงานระหว่างหญิงชาย โดยใช้เพศเป็นเกณฑ์กำหนดตามที่ได้รับการปลูกฝังและอบรมสั่งสอนสืบทอดกันมา หรือ ที่เรียกว่ากระบวนการจัดกลาทางสังคม (socialization process) จนกลายเป็นวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน และมีการปลูกฝังความเชื่อในเรื่องความแตกต่างระหว่างเพศต่อไปชั่วลูกชั่วหลาน โดยหน้าที่หลักของผู้หญิงก็จะต้องเป็นผู้ดูแลความเป็นอยู่ของครอบครัว ต้องรับภาระทุกอย่างในครอบครัว ส่วนหน้าที่หลักของผู้ชาย คือเป็นผู้นำครอบครัวเป็นหน้าเป็นตาของครอบครัว ซึ่งหน้าที่หลักของชายนี้ผู้หญิงจะไม่ได้รับมอบหมายให้ทำแทนเลย ดังนั้นผู้หญิงต้องปรนนิบัติและเชื่อฟังผู้ชายในฐานะเป็นผู้นำ ดังที่ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2535: 11) ได้กล่าวไว้ว่าความเชื่อและค่านิยมที่ได้รับการปลูกฝังกันต่อ ๆ มาเหล่านี้เอง จึงเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม เช่น ค่านิยมที่เกี่ยวกับการแสดงบทบาทหญิง-ชาย สังคม มีการคาดหวังในบทบาทของหญิงชายว่าควรจะเป็นอย่างไร ในสถานการณ์ใด โดยใช้กระบวนการจัดกลาทางสังคมผ่านสถาบันต่าง ๆ โดยการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่ง วิฑูรย์ ปัญญากุลและศรียา ตริมรรคา (2539) ใน บานจิตร์ สายรอกำ (2541: 130) พบว่าการที่แต่ละสังคมมีการกำหนดบทบาทของหญิงชายว่า แต่ละเพศนั้นมีภาระหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบเรื่องใดบ้าง จึงเรียกว่าเป็นบทบาท

หน้าที่ตามวัฒนธรรม ประเพณี ที่สังคมได้วางกรอบไว้ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้ทั้งผู้หญิงและผู้ชายในสังคมต้องปฏิบัติตามที่วัฒนธรรมในสังคมเป็นผู้กำหนด

ตารางที่ 4 จำนวน ร้อยละและค่าคะแนนเฉลี่ยของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามทางเลือกของบทบาท ในการตัดสินใจตามกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ

ทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจ ตามกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ	จำนวน (n = 88)	ร้อยละ	ค่าคะแนนเฉลี่ย
1. การเลือกประกอบอาชีพหลัก			3.81
ตัดสินใจด้วยตนเอง	73	82.96	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	13	14.77	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	2	2.27	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
2. การควบคุมการใช้จ่ายในครอบครัว			3.74
ตัดสินใจด้วยตนเอง	72	81.82	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	9	10.23	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	7	7.95	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
3. การจับจ่ายสินค้าคงทนหรือของชิ้นใหญ่ที่มีราคาแพง			2.93
ตัดสินใจด้วยตนเอง	55	62.50	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	27	30.68	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	4	4.55	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	2	2.27	

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจ ตามกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ	จำนวน (n = 88)	ร้อยละ	ค่าคะแนนเฉลี่ย
4. การจับจ่ายสินค้าชิ้นเล็กที่มีราคาไม่แพง			3.97
ตัดสินใจด้วยตนเอง	85	96.59	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	3	3.41	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
5. การกำหนดจำนวนบุตรที่ควรจะมีในครอบครัว			3.42
ตัดสินใจด้วยตนเอง	37	42.05	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	51	57.95	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
6. การกู้ยืมเงินเพื่อใช้ในครอบครัว			3.00
ตัดสินใจด้วยตนเอง	4	4.55	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	81	92.04	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	2	2.27	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	1	1.14	
7. การจัดการด้านทรัพย์สินของครอบครัว			2.98
ตัดสินใจด้วยตนเอง	-	-	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	86	97.73	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	2	2.27	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจ ตามกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ	จำนวน (n = 88)	ร้อยละ	ค่าคะแนนเฉลี่ย
8. การจ้างแรงงานช่วยกิจกรรมของครอบครัว			2.86
ตัดสินใจด้วยตนเอง	37	42.05	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	19	21.59	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	15	17.04	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	17	19.32	
9. การขายผลิตผลของครอบครัว			2.55
ตัดสินใจด้วยตนเอง	21	23.86	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	22	25.00	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	29	32.96	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	16	18.18	
10. การจัดหาปัจจัยการผลิตของครอบครัว			1.84
ตัดสินใจด้วยตนเอง	5	5.68	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	16	18.18	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	27	30.68	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	40	45.46	
คะแนนเฉลี่ยรวม			3.11

บทบาทในการตัดสินใจของสตรีชนบททางด้านสังคม

1. กิจกรรมการกำหนดระยะเวลาและช่วงห่างที่จะมีบุตร ผลการวิจัยในตารางที่ 5 พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 59.09) ยืนยันว่าตัดสินใจด้วยตนเอง ส่วนผู้ให้ข้อมูลไม่ถึงครึ่ง (ร้อยละ 40.91) กล่าวว่าตัดสินใจร่วมกับสามี แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 3.59 นั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้ให้ข้อมูล มีบทบาทในการตัดสินใจในการกำหนดระยะเวลา และช่วงห่างที่จะมีบุตรในระดับมาก
2. กิจกรรมการเลือกวิธีการคุมกำเนิด ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 95.45) ระบุว่าตัดสินใจด้วยตนเอง ส่วนผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 4.55) กล่าวว่าตัดสินใจร่วมกับสามี แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 3.95 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการเลือกวิธีการคุมกำเนิดในระดับมาก (ตารางที่ 5)
3. กิจกรรมการดูแลสุขภาพอนามัยของตนเองและสมาชิกในครอบครัว ผลการวิจัยในตารางที่ 5 พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 78.41) ยืนยันว่า ตัดสินใจด้วยตนเอง ส่วนผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 21.59 รายงานว่าตัดสินใจร่วมกับสามี แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 3.78 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการดูแลสุขภาพอนามัยของตนเอง และสมาชิกในครอบครัวในระดับมาก
4. กิจกรรมการกำหนดกิจกรรมสันทนาการในยามว่าง ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 38.64) ระบุว่าตัดสินใจด้วยตนเอง รองลงมาร้อยละ 30.68 กล่าวว่า ตัดสินใจร่วมกับสามี ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 23.86 ยืนยันว่าสามีเป็นผู้ตัดสินใจ ส่วนบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจนั้น มีเพียงร้อยละ 6.82 แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 3.01 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูล มีบทบาทในการตัดสินใจในการกำหนดกิจกรรมสันทนาการในยามว่าง ในระดับน้อย (ตารางที่ 5)
5. กิจกรรมการเลือกรับบริการทางการแพทย์ ผลการวิจัยในตารางที่ 5 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเกินครึ่งเล็กน้อย (ร้อยละ 51.14) ยืนยันว่าตัดสินใจร่วมกับสามี ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 48.86 กล่าวว่า ตัดสินใจด้วยตนเอง แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ย ซึ่งมีค่า 3.49 นั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการเลือกรับบริการทางการแพทย์ในระดับมาก

6. กิจกรรมการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน ผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 78.41) ระบุว่าตัดสินใจด้วยตนเอง รองลงมาร้อยละ 17.05 ยืนยันว่าตัดสินใจร่วมกับสามี ส่วนบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจนั้น มีเพียงร้อยละ 4.54 แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ย ซึ่งมีค่า 3.69 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานในระดับมาก (ตารางที่ 5)

7. กิจกรรมการจัดการเกี่ยวกับงานบุญในครอบครัว ผลการวิจัยในตารางที่ 5 พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนมาก (ร้อยละ 89.77) กล่าวว่า ตัดสินใจร่วมกับสามี รองลงมาร้อยละ 4.55 ระบุว่าตัดสินใจด้วยตนเอง ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 3.41 ยืนยันว่าสามีเป็นผู้ตัดสินใจ ส่วนบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจนั้น มีเพียงร้อยละ 2.27 แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 2.97 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการจัดการเกี่ยวกับงานบุญในครอบครัวในระดับน้อย

8. กิจกรรมการเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อเรียนรู้เทคโนโลยี สำหรับกิจกรรมนี้มีผู้ให้ข้อมูลที่ระบุว่าไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรมมีจำนวนทั้งสิ้น 50 คน (ร้อยละ 56.82) โดยในจำนวนผู้ให้ข้อมูล 50 คน นี้ มีผู้ให้ข้อมูลบางคนที่ระบุว่าไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรม และไม่เคยนำเรื่องดังกล่าวมาพิจารณาร่วมกันในครอบครัว จึงไม่สามารถจะระบุทางเลือก และเหตุผลในการแสดงบทบาทในการตัดสินใจได้ สำหรับผู้ให้ข้อมูลที่ระบุว่าเคยเข้ารับการฝึกอบรมมีจำนวน 38 คน หรือร้อยละ 43.18 ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลจากจำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 38 คน ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 63.16) ระบุว่าตัดสินใจด้วยตนเอง ส่วนผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 36.84 กล่าวว่า ตัดสินใจร่วมกับสามี แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 3.63 นั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้ให้ข้อมูล มีบทบาทในการตัดสินใจในการเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อเรียนรู้เทคโนโลยีในระดับมาก (ตารางที่ 5)

9. กิจกรรมการไปร่วมงานสังคมต่าง ๆ เช่น งานทำบุญ งานศพ งานบวช ผลการวิจัยในตารางที่ 5 พบว่าผู้ให้ข้อมูลมากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 54.55) ยืนยันว่าตัดสินใจด้วยตนเอง รองลงมา ร้อยละ 44.32 กล่าวว่าตัดสินใจร่วมกับสามี ส่วนสามีเป็นผู้ตัดสินใจนั้น มีเพียงร้อยละ 1.14 แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 3.53 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการไปร่วมงานสังคมต่าง ๆ เช่น งานทำบุญ งานศพ งานบวชในระดับมาก

10. กิจกรรมการเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มต่าง ๆ ผลการวิจัยในตารางที่ 5 พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 65.91) ระบุว่าตัดสินใจด้วยตนเอง รองลงมาร้อยละ 28.41 กล่าวว่า

ตัดสินใจร่วมกับสามี ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 3.41 ยืนยันว่าสามีเป็นผู้ตัดสินใจ ส่วนผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 2.27) รายงานว่าบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ แต่เมื่อพิจารณาคะแนนซึ่งมีค่า 3.58 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มต่าง ๆ ในระดับมาก (ตารางที่ 5)

จากผลการวิจัยดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับมาก ตามกิจกรรมทางด้านสังคมเกือบทั้งหมด อาทิ การกำหนดระยะเวลาและช่วงห่างที่จะมีบุตร การเลือกวิธีการคุมกำเนิด การดูแลสุขภาพอนามัยของตนเองและสมาชิกในครอบครัว การเลือกรับบริการทางการแพทย์ การอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน การเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อเรียนรู้เทคโนโลยี การไปร่วมงานสังคมต่าง ๆ เช่น งานทำบุญ งานศพ งานบวช และการเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มต่าง ๆ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจาก การกำหนดระยะเวลาและช่วงห่างที่จะมีบุตรและการเลือกวิธีการคุมกำเนิด ได้ขึ้นอยู่กับความสามารถเฉพาะตัวของผู้ให้ข้อมูล ในการแสดงออกถึงอำนาจในการตัดสินใจ ซึ่งแบบแผนดังกล่าวไม่ได้เป็นแบบแผนตายตัว ที่เกิดขึ้นกับสตรีในทุกครอบครัว ส่วนการดูแลสุขภาพอนามัยของตนเองและสมาชิกในครอบครัว การเลือกรับบริการทางการแพทย์ การอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน การเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อเรียนรู้เทคโนโลยี การไปร่วมงานสังคมต่าง ๆ เช่น งานทำบุญ งานบวช งานศพ และการเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งบทบาทดังกล่าวได้ถูกผูกโยงเข้ากับเงื่อนไขของบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม โครงสร้างทางสังคม และสถานภาพของสตรีภายในครอบครัวและในสังคมนั้น ๆ ที่จะส่งผลต่อการแสดงบทบาทในการตัดสินใจในเรื่องดังกล่าว ซึ่งการที่สตรีจะมีบทบาทในการตัดสินใจในเรื่องใดมาก จึงขึ้นอยู่กับบทบาทความเป็นเพศและการแบ่งงานกันทำภายใต้เงื่อนไขความเป็นเพศนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ัญญธิยาภรณ์ ศรีสุบรรณ์ (2540: 91) ที่พบว่า การแบ่งบทบาทและการแบ่งงานระหว่างหญิงชายในชุมชน เป็นการแบ่งบทบาทโดยใช้เพศเป็นเกณฑ์ โดยถือว่างานในบ้านควรเป็นงานของผู้หญิง เนื่องจากผู้หญิงมีความสามารถในการทำงานละเอียดอ่อน โอบอ้อม ใจเย็นที่จะอบรมเลี้ยงดูลูก และทำงานจุกจิกในบ้านได้ดี ในขณะที่ให้คุณค่ากับงานของเพศชายว่าเป็นผู้นำที่มีความเข้มแข็ง อดทน และกล้าหาญ จึงเหมาะกับการหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว หรืองานที่เป็นเศรษฐกิจหลักของครอบครัวมากกว่า เช่นเดียวกับ สุรพล คำรหัสกุล (2527: 29) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า กิจกรรมหรืองานใดก็ตามที่ถูกสังคม มองเห็น หรือคาดว่าเป็นงานของหญิง เพอร์เฟกต์แห่งการตัดสินใจของแม่บ้านมีแนวโน้มสูงขึ้น ในทำนองเดียวกันหากกิจกรรมใดถูกมองว่าเป็นงานของผู้ชาย การตัดสินใจของผู้ชายก็มีเพอร์เฟกต์สูงขึ้นเช่นกัน สำหรับกิจกรรมการกำหนดระยะเวลาและช่วงห่างที่จะมีบุตรและการเลือกวิธีการคุมกำเนิด ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่

มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับมากขึ้น เนื่องจากบทบาทในการตัดสินใจดังกล่าว ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างเพศ และความสามารถในการแสดงอำนาจในการตัดสินใจที่สตรีเลือกที่จะกำหนดบทบาทดังกล่าวด้วยตนเอง อันเนื่องมาจากปัญหาสุขภาพของตนเอง และเป็นการเตรียมความพร้อม เพื่อป้องกันปัญหาอันเกิดจากความไม่พร้อมในเรื่องฐานะทางการเงินและการะการงานของตน ทำให้สตรีเลือกที่จะตัดสินใจ ในการกำหนดระยะเวลาและช่วงห่างที่จะมีบุตรและการเลือกวิธีการคุมกำเนิดด้วยตนเอง ประกอบกับค่านิยม ความเชื่อที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับการทำหมันชายจะทำให้สมรรถนะทางเพศลดลง และมีผลต่อการทำงาน ทำให้สตรีเลือกที่จะเป็นคนคุมกำเนิดเอง หรือกรณีที่จะยุติการมีบุตร สตรีก็จะเลือกที่จะทำหมันเอง เนื่องจากสามีไม่ยอมเป็นผู้รับภาระในการคุมกำเนิดดังกล่าวนี้ ซึ่งสอดคล้องกับ กาญจนา โชคถาวร (2538: 52) ที่กล่าวว่า ในด้านความเชื่อทางด้านการคุมกำเนิด และภาระที่ฝ่ายภรรยาต้องรับผิดชอบในการเป็นผู้กำเนิดเอง ไม่ว่าจะเป็นการทานยาเม็ดคุมกำเนิดหรือการทำหมัน ต่างตกเป็นภาระของฝ่ายภรรยาเองทั้งสิ้น แสดงให้เห็นความไม่ทัดเทียมกันในความรับผิดชอบในเรื่องดังกล่าว จึงทำให้สตรีเองต้องตกเป็นผู้เสี่ยงต่อภาระการคุมกำเนิด และตกเป็นความรับผิดชอบของฝ่ายสตรีโดยสิ้นเชิง

สำหรับกิจกรรมทางด้านสังคมที่ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อย อันได้แก่ การกำหนดกิจกรรมสันทนาการในยามว่าง และการจัดการเกี่ยวกับงานบุญในครอบครัว ทั้งนี้เนื่องมาจากการกำหนดกิจกรรมสันทนาการในยามว่าง เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว จึงเป็นกิจกรรมที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมดังกล่าวขึ้น ส่วนการจัดการเกี่ยวกับงานบุญในครอบครัวเป็นกิจกรรมที่สมาชิกทุกคนในครอบครัว จะเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจร่วมกันหรือบางครั้งหากการตัดสินใจร่วมกันในภาระงานดังกล่าวนี้ ได้ให้น้ำหนักไปกับการตัดสินใจของใครคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ บทบาทการตัดสินใจดังกล่าว จะอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชาย และบทบาทความเป็นเพศ ความรู้ และความถนัดเฉพาะตัวในงานที่ทำนั้น ๆ ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2535: 42) ที่พบว่าการจัดการเกี่ยวกับงานบุญในครอบครัวและในชุมชน ถึงแม้ว่าสตรีจะเป็นแม่แรงสำคัญ ในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับงานบุญก็ตาม แต่การเลือกเวลาที่จะทำบุญ การเลือกชนิดของการทำบุญ การเลือกที่จะมีการลงแรงและลงทรัพย์สินเท่าไร ฝ่ายชายจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องนี้มากกว่าฝ่ายหญิง

ตารางที่ 5 จำนวน ร้อยละและค่าคะแนนเฉลี่ยของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจ ตามกิจกรรมทางด้านสังคม

ทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจ ตามกิจกรรมทางด้านสังคม	จำนวน (n = 88)	ร้อยละ	ค่าคะแนนเฉลี่ย
1. การกำหนดระยะเวลาและช่วงห่างที่จะมีบุตร			3.59
ตัดสินใจด้วยตนเอง	52	59.09	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	36	40.91	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
2. การเลือกวิธีการคุมกำเนิด			3.95
ตัดสินใจด้วยตนเอง	84	95.45	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	4	4.55	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
3. การดูแลสุขภาพอนามัยของตนเองและสมาชิกในครอบครัว			3.78
ตัดสินใจด้วยตนเอง	69	78.41	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	19	21.59	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
4. การกำหนดกิจกรรมสันทนาการในยามว่าง			3.01
ตัดสินใจด้วยตนเอง	34	38.64	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	27	30.68	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	21	23.86	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	6	6.82	

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจ ตามกิจกรรมทางด้านสังคม	จำนวน (n = 88)	ร้อยละ	ค่าคะแนนเฉลี่ย
5. การเลือกรับบริการทางการแพทย์			3.49
ตัดสินใจด้วยตนเอง	43	48.86	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	45	51.14	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
6. การอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน			3.69
ตัดสินใจด้วยตนเอง	69	78.41	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	15	17.05	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	4	4.54	
7. การจัดการเกี่ยวกับงานบุญในครอบครัว			2.97
ตัดสินใจด้วยตนเอง	4	4.55	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	79	89.77	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	3	3.41	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	2	2.27	
8. การเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อเรียนรู้เทคโนโลยี (n = 38)			3.53
ไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรม	50	56.82	
เคยเข้ารับการฝึกอบรม	38	43.18	
ตัดสินใจด้วยตนเอง	24	63.16	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	14	36.84	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจ ตามกิจกรรมทางด้านสังคม	จำนวน (n = 88)	ร้อยละ	ค่าคะแนนเฉลี่ย
9. การไปร่วมงานสังคมต่าง ๆ เช่น งานทำบุญ งานศพ งานบวช			3.53
ตัดสินใจด้วยตนเอง	48	54.54	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	39	44.32	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	1	1.14	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
10. การเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มต่าง ๆ			3.58
ตัดสินใจด้วยตนเอง	58	65.91	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	25	28.41	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	3	3.41	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	2	2.27	
คะแนนเฉลี่ยรวม			3.52

บทบาทในการตัดสินใจของสตรีชนบททางด้านสิ่งแวดล้อม

1. กิจกรรมการควบคุมปริมาณการใช้น้ำ และจัดสรรน้ำในครอบครัวตามความจำเป็น และคุณค่า ผลการวิจัยในตารางที่ 6 พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 79.55) ขึ้นชั้นว่าตัดสินใจด้วยตนเอง รองลงมาร้อยละ 9.09 กล่าวว่า ตัดสินใจร่วมกับสามี ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 6.82 รายงานว่าสามีเป็นผู้ตัดสินใจ และมีผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 4.55) ระบุว่าบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 3.64 นั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการควบคุมปริมาณการใช้น้ำ และการจัดสรรน้ำในครอบครัวตามความจำเป็นและคุณค่าในระดับมาก

2. กิจกรรมการเลือกซื้อสินค้า เพื่อบริโภคในครอบครัว ที่บรรจุหีบห่อด้วยวัสดุย่อยสลายได้ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนมาก (ร้อยละ 90.91) ระบุว่าตัดสินใจด้วยตนเอง ส่วนผู้ให้ข้อมูลจำนวนเท่ากันที่ระบุว่าตัดสินใจร่วมกับสามีและบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ มีเพียงร้อยละ 4.55 แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ย ซึ่งมีค่า 3.82 นั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการเลือกซื้อสินค้าเพื่อบริโภคในครอบครัว ที่บรรจุหีบห่อด้วยวัสดุย่อยสลายได้ในระดับมาก (ตารางที่ 6)

3. กิจกรรมการเลือกใช้เชื้อเพลิงในการประกอบอาหารที่ไม่ใช่ไม้ ผลการวิจัยในตารางที่ 6 พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนมาก (ร้อยละ 90.91) ยืนยันว่า ตัดสินใจด้วยตนเอง รองลงมาร้อยละ 4.55 กล่าวว่าตัดสินใจร่วมกับสามี ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 3.41 ระบุว่าสามีเป็นผู้ตัดสินใจและมีผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 1.14) รายงานว่าบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 3.85 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการเลือกใช้เชื้อเพลิงในการประกอบอาหารที่ไม่ใช่ไม้ในระดับมาก

4. กิจกรรมการเลือกชนิดของยาฆ่าแมลงและปราบศัตรูพืชที่ใช้ในครอบครัว ผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 40.91) ยืนยันว่าสามีเป็นผู้ตัดสินใจ รองลงมาร้อยละ 25.00 กล่าวว่าตัดสินใจด้วยตนเอง ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 18.18 ระบุว่า บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ ส่วนผู้ให้ข้อมูลตัดสินใจร่วมกับสามี มีเพียงร้อยละ 15.91 แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ย ซึ่งมีค่า 2.48 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลไม่มีบทบาทในการตัดสินใจในการเลือกชนิดของยาฆ่าแมลง และปราบศัตรูพืชที่ใช้ในครอบครัวในระดับน้อย (ตารางที่ 6)

5. กิจกรรมการจัดการกำจัดขยะของครอบครัว ผลการวิจัยในตารางที่ 6 พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 62.50) ยืนยันว่าตัดสินใจด้วยตนเอง รองลงมาร้อยละ 20.45 กล่าวว่า สามีเป็นผู้ตัดสินใจ ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 13.64 ระบุว่าตัดสินใจร่วมกับสามี ส่วนผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 3.41) รายงานว่าบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ย ซึ่งมีค่า 3.35 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจ ในการจัดการกำจัดขยะของครอบครัวในระดับมาก

6. กิจกรรมการจัดการเกี่ยวกับการทิ้งของเสียและสิ่งโสโครก ผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 57.96) ระบุว่าสามีเป็นผู้ตัดสินใจ รองลงมาร้อยละ 23.86 ยืนยันว่าตัดสินใจด้วยตนเอง ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 11.36 รายงานว่าตัดสินใจร่วมกับสามี ส่วนบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจนั้นมีเพียงร้อยละ 6.82 แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 2.52 นั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการจัดการเกี่ยวกับการทิ้งของเสีย และสิ่งโสโครกในระดับน้อย (ตารางที่ 6)

7. กิจกรรมการเลือกวัสดุในการก่อสร้างบ้าน ผลการวิจัยในตารางที่ 6 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเกินครึ่งเล็กน้อย (ร้อยละ 51.14) รายงานว่าสามีเป็นผู้ตัดสินใจ รองลงมาร้อยละ 28.41 ยืนยันว่าบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 18.18 กล่าวว่าตัดสินใจร่วมกับสามี ส่วนผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 2.27) กล่าวว่าตัดสินใจด้วยตนเอง แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 1.94 นั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้ให้ข้อมูลไม่มีบทบาทในการตัดสินใจน้อย

8. กิจกรรมการเลือกเฟอร์นิเจอร์และวัสดุตกแต่งบ้าน ผลการวิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 59.09) ระบุว่าตัดสินใจร่วมกับสามี รองลงมาร้อยละ 17.05 รายงานว่าตัดสินใจด้วยตนเอง ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 15.91 ยืนยันว่าบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ ส่วนสามีเป็นผู้ตัดสินใจนั้นมีเพียงร้อยละ 7.95 แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 2.77 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจ ในการเลือกเฟอร์นิเจอร์และวัสดุตกแต่งบ้านในระดับน้อย (ตารางที่ 6)

9. กิจกรรมการปลูกต้นไม้ภายในอาณาเขตบ้าน ผลการวิจัย ในตารางที่ 6 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 42.05) ยืนยันว่าสามีเป็นผู้ตัดสินใจ รองลงมา ร้อยละ 28.41 ระบุว่าตัดสินใจด้วยตนเอง ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 17.04 กล่าวว่าตัดสินใจร่วมกับสามี ส่วนผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 12.50) รายงานว่าบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 2.61 นั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจ ในการปลูกต้นไม้ภายในอาณาเขตบ้านในระดับน้อย

10. กิจกรรมการเลือกชนิดของปูที่ใช้ในครอบครัว ผลการวิจัย พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 65.91) ระบุว่า สามีเป็นผู้ตัดสินใจ รองลงมา ร้อยละ 17.04 ยืนยันว่าบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 12.50 กล่าวว่าตัดสินใจด้วยตนเอง ส่วนตัดสินใจ

ร่วมกับสามมีเพียงร้อยละ 4.55 แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 2.13 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลไม่มีบทบาทในการตัดสินใจ ในการเลือกชนิดของปุ๋ยที่ใช้ในครอบครัว ในระดับน้อย (ตารางที่ 6)

11. กิจกรรมการเลือกวิธีกำจัดเศษพืชและวัชพืชหลังเก็บเกี่ยว ผลการวิจัยในตารางที่ 6 พบว่าผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 34.09) ยืนยันว่าสามมีเป็นผู้ตัดสินใจ รองลงมาร้อยละ 25.00 กล่าวว่าบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 23.86 ระบุว่า ตัดสินใจด้วยตนเอง ส่วนผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 17.05) รายงานว่าตัดสินใจร่วมกับสามมี แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 2.40 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลไม่มีบทบาทในการตัดสินใจในการเลือกวิธีกำจัดเศษพืชและวัชพืชหลังเก็บเกี่ยวในระดับน้อย

12. กิจกรรมการเลือกชนิดของหลอดไฟฟ้าที่ใช้ในครัวเรือน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 61.36) ระบุว่า สามมีเป็นผู้ตัดสินใจ รองลงมาร้อยละ 21.59 ยืนยันว่าตัดสินใจด้วยตนเอง ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 9.09 กล่าวว่าบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ ส่วนตัดสินใจร่วมกับสามมีนั้นมีเพียงร้อยละ 7.96 แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ย ซึ่งมีค่า 2.42 นั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้ให้ข้อมูลไม่มีบทบาทในการตัดสินใจ ในการเลือกชนิดของหลอดไฟฟ้าที่ใช้ในครัวเรือนในระดับน้อย (ตารางที่ 6)

13. กิจกรรมการจัดการในเรื่องการเลือกซื้อตู้เย็น ผลการวิจัยในตารางที่ 6 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 40.91) ยืนยันว่าตัดสินใจร่วมกับสามมี รองลงมาร้อยละ 23.86 ระบุว่าบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 20.46 รายงานว่าตัดสินใจด้วยตนเอง ส่วนผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 14.77) กล่าวว่า สามมีเป็นผู้ตัดสินใจ แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 2.58 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจ ในการจัดการ ในเรื่องการเลือกซื้อตู้เย็น ในระดับน้อย

14. กิจกรรมการจัดการเกี่ยวกับวิธีการให้น้ำต้นไม้ ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 37.50) รายงานว่าสามมีเป็นผู้ตัดสินใจ รองลงมาร้อยละ 35.23 ยืนยันว่าตัดสินใจด้วยตนเอง ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 18.18 ระบุว่า ตัดสินใจร่วมกับสามมี และบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ นั้นมีเพียงร้อยละ 9.09 แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 2.80 นั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทในการตัดสินใจในการจัดการเกี่ยวกับวิธีการให้น้ำต้นไม้ ในระดับน้อย (ตารางที่ 6)

15. กิจกรรมการจัดการเกี่ยวกับเรื่องห้องสุขา ผลการวิจัยในตารางที่ 6 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ (ร้อยละ 40.91) ยืนยันว่าสามีเป็นผู้ตัดสินใจ รองลงมาร้อยละ 21.59 ระบุว่าบุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 20.45 กล่าวว่า ตัดสินใจร่วมกับสามี และมีผู้ให้ข้อมูลเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 17.05) รายงานว่าตัดสินใจด้วยตนเอง แต่เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยซึ่งมีค่า 2.33 นั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลไม่มีบทบาทในการตัดสินใจในการจัดการเกี่ยวกับเรื่องห้องสุขาในระดับน้อย

จากผลการวิจัยดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับมาก ตามกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมบางด้าน อาทิ การควบคุมปริมาณการใช้น้ำและจัดสรรน้ำในครอบครัวตามความจำเป็นและคุ้มค่า การเลือกซื้อสินค้าเพื่อบริโภคในครอบครัวที่บรรจุหีบห่อด้วยวัสดุย่อยสลายได้ การเลือกใช้เชื้อเพลิงในการประกอบอาหารที่ไม่ใช่ไม้ และการจัดการกำจัดขยะของครอบครัว ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากงานดังกล่าวแล้วแต่เกี่ยวข้องกับวงจรอาหารและเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวโดยตรง ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการะหน้าที่และความรับผิดชอบของสตรีอยู่ด้วย ทำให้สตรีมีบทบาทในการตัดสินใจในเรื่องนี้มาก ส่วนการควบคุมปริมาณการใช้น้ำและการจัดสรรน้ำในครอบครัวตามความจำเป็นและคุ้มค่า จะเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้ให้ข้อมูลในสถานะของการเป็นผู้ใช้และผู้บริโภคทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ กษกร อนุชา (2539: 8, 10-11) ที่พบว่า สตรีชนบทจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากกว่า ในกิจกรรมของครัวเรือนที่เกี่ยวกับการซื้อวัตถุดิบเพื่อประกอบอาหารและเลือกซื้อสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของครัวเรือน การใช้เชื้อเพลิงในการประกอบอาหาร การจัดระเบียบและทำความสะอาดบ้านให้อากาศถ่ายเทสะดวก นอกจากนี้ สตรีในชนบทยังมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจควบคุมปริมาณการใช้น้ำ และจัดสรรน้ำในครอบครัวอีกด้วย เช่นเดียวกับการศึกษาของ ภัสสร ลิมานนท์ (2542: 117) ที่พบว่า เนื่องจากสตรีมีความใกล้ชิดกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะต้องทำมาหากินอยู่กับสิ่งเหล่านี้ตลอดเวลา สตรีส่วนใหญ่จึงรู้ดีเกี่ยวกับข้อจำกัด ข้อดี ข้อเสีย ของการปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สตรีจึงทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ รักษาสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติได้ดีกว่าผู้อื่น สำหรับกิจกรรมการจัดการกำจัดขยะของครัวเรือนนั้น ผลการวิจัย สรุปได้ว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับมากนั้น สืบเนื่องจากผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ มีหน้าที่โดยตรงและโดยทางอ้อม ในฐานะของผู้ใช้และผู้บริโภคสินค้าในครอบครัว สตรีจึงมีบทบาทในการตัดสินใจด้วยตนเองในกิจกรรมดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับการศึกษาของ สิริลักษณ์ อังศุกฤต (2544: 83) ที่พบว่าสตรีมีอำนาจการตัดสินใจสูงในการกำหนดพฤติกรรมของ

ตนเองและสมาชิกในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบและสร้างนิสัยในการแยกขยะให้เป็นพวกเป็นกลุ่ม เพื่อให้ง่ายต่อการเก็บและนำไปทำลาย จึงจัดได้ว่าเป็นพฤติกรรมที่สตรีได้อธิบายปฏิบัติอยู่ในครัวเรือนอยู่เป็นประจำเสมอมา

ในส่วนของกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม ที่ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อย อันได้แก่ การจัดการเกี่ยวกับการทิ้งของเสียและสิ่งโสโครก การเลือกเฟอร์นิเจอร์และวัสดุตกแต่งบ้าน การปลูกต้นไม้ภายในอาณาเขตบ้าน การจัดการในเรื่องการเลือกซื้อตู้เย็น และการจัดการเกี่ยวกับวิธีการให้น้ำต้นไม้ สำหรับกิจกรรมการเลือกชนิดของขามาแมลง และปราบศัตรูพืชที่ใช้ในครอบครัว การเลือกวัสดุในการก่อสร้างบ้าน การเลือกชนิดของปุ๋ยที่ใช้ในครอบครัว การเลือกวิธีการกำจัดเศษพืชและวัชพืชหลังเก็บเกี่ยว การเลือกชนิดของหลอดไฟฟ้าที่ใช้ในครัวเรือน และการจัดการเกี่ยวกับเรื่องห้องสุขา ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อยนั้น อาจมีสาเหตุมาจาก กิจกรรมดังกล่าว มักจะเป็นหน้าที่ผู้ชายเป็นผู้ถือปฏิบัติ อันเกี่ยวเนื่องมาจากการแบ่งงาน โดยใช้เพศและความถนัดเฉพาะตัวเป็นเกณฑ์ในการกำหนดกิจกรรมในการปฏิบัติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าลักษณะทางสังคมในครอบครัวเกษตรกรในชนบท ผู้ชายยังคงมีลักษณะเป็นใหญ่ และมีอำนาจอยู่ในครอบครัวโดยเฉพาะกิจกรรมที่เป็นการอาชีพที่เกี่ยวข้องกับงานภายนอกบ้าน ผู้ชายจะเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เบญจพรหม ชินวัตร และคณะ (2530: 80) ผู้ชายจะมีอำนาจในการตัดสินใจมากกว่าผู้หญิงหลายเท่าตัว โดยเฉพาะในกิจกรรมทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการเลือกชนิดของพืชที่ปลูก การใส่ปุ๋ย และการซื้อเครื่องมือเครื่องจักรก็ดี ล้วนแล้วแต่เป็นการตัดสินใจของฝ่ายชายเป็นส่วนใหญ่ทั้งสิ้น อันเป็นผลมาจากความเชื่อของสตรีที่ว่าฝ่ายชายเป็นผู้มีความรู้มากกว่าคน และเป็นผู้นำที่คิดต่อกับสังคมภายนอกมากกว่าผู้หญิง ในขณะที่งานในหน้าที่ของผู้หญิงควรมีเพียงการดูแลรับผิดชอบบ้านช่องเท่านั้น ผู้ชายจึงเป็นผู้ผูกขาดการตัดสินใจเกี่ยวกับงานด้านการเกษตรทุกอย่าง เช่นเดียวกับ สมหมาย ชินนาค (2542: 66) พบว่า ในสังคมเกษตรกรรม ถึงแม้ว่าสตรีเกษตรกรจะมีบทบาทในการผลิตในไร่นาที่คึกคักกับชาย แต่ผู้ชายก็มักจะเป็นผู้ควบคุมเครื่องมือการผลิตที่สำคัญ รวมทั้งอำนาจในการกระจายผลผลิตอยู่ด้วย ผู้ชายจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการผูกขาดกิจกรรมทางการเกษตรในสังคมอยู่เช่นเดิม

ตารางที่ 6 จำนวน ร้อยละและค่าคะแนนเฉลี่ยของผู้ให้ข้อมูล จำแนกตามทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจ ตามกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม

ทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจ ตามกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม	จำนวน (n = 88)	ร้อยละ	ค่าคะแนนเฉลี่ย
1. การควบคุมปริมาณการใช้น้ำและจัดสรรน้ำใน ครอบครัวตามความจำเป็นและคุ้มค่า			3.64
ตัดสินใจด้วยตนเอง	70	79.55	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	8	9.09	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	6	6.82	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	4	4.54	
2. การเลือกซื้อสินค้าเพื่อบริโภคในครอบครัว ที่บรรจุน้ำหรือช่วยวัสดุย่อยสลายได้			3.82
ตัดสินใจด้วยตนเอง	80	90.90	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	4	4.55	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	-	-	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	4	4.54	
3. การเลือกใช้เชื้อเพลิงในการประกอบอาหารที่ไม่ใช่ไม้			3.85
ตัดสินใจด้วยตนเอง	80	90.90	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	4	4.55	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	3	3.41	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	1	1.14	

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจ ตามกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม	จำนวน (n = 88)	ร้อยละ	ค่าคะแนนเฉลี่ย
4. การเลือกชนิดของยาฆ่าแมลงและปราบศัตรูพืชที่ใช้ใน ครอบครัว			2.48
ตัดสินใจด้วยตนเอง	22	25.00	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	14	15.91	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	36	40.91	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	16	18.18	
5. การจัดการกำจัดขยะของครอบครัว			3.35
ตัดสินใจด้วยตนเอง	55	62.50	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	12	13.64	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	18	20.45	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	3	3.41	
6. การจัดการเกี่ยวกับการทิ้งของเสียและสิ่งโสโครก			2.52
ตัดสินใจด้วยตนเอง	21	23.86	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	10	11.36	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	51	57.96	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	6	6.82	
7. การเลือกวัสดุในการก่อสร้างบ้าน			1.94
ตัดสินใจด้วยตนเอง	2	2.27	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	16	18.18	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	45	51.14	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	25	28.41	

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจ ตามกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม	จำนวน (n = 88)	ร้อยละ	ค่าคะแนนเฉลี่ย
8. การเลือกเฟอร์นิเจอร์และวัสดุตกแต่งบ้าน			2.77
ตัดสินใจด้วยตนเอง	15	17.05	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	52	59.09	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	7	7.95	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	14	15.91	
9. การปลูกต้นไม้ภายในอาณาเขตบ้าน			2.61
ตัดสินใจด้วยตนเอง	25	28.41	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	15	17.04	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	37	42.05	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	11	12.50	
10. การเลือกชนิดของปุ๋ยที่ใช้ในครอบครัว			2.13
ตัดสินใจด้วยตนเอง	11	12.50	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	4	4.55	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	58	65.91	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	15	17.04	
11. การเลือกวิธีกำจัดเศษพืชและวัชพืชร้างเก็บเกี่ยว			2.40
ตัดสินใจด้วยตนเอง	21	23.86	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	15	17.05	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	30	34.09	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	22	25.00	

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจ ตามกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม	จำนวน (n = 88)	ร้อยละ	ค่าคะแนนเฉลี่ย
12. การเลือกชนิดของหลอดไฟฟ้าที่ใช้ในครัวเรือน			2.42
ตัดสินใจด้วยตนเอง	19	21.59	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	7	7.96	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	54	61.36	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	8	9.09	
13. การจัดการในเรื่องการเลือกซื้อตู้เย็น			2.58
ตัดสินใจด้วยตนเอง	18	20.46	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	36	40.91	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	13	14.77	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	21	23.86	
14. การจัดการเกี่ยวกับวิธีการให้น้ำต้นไม้			2.80
ตัดสินใจด้วยตนเอง	31	35.23	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	16	18.18	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	33	37.50	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	8	9.09	
15. การจัดการเกี่ยวกับเรื่องห้องสุขา			2.33
ตัดสินใจด้วยตนเอง	15	17.05	
ตัดสินใจร่วมกับสามี	18	20.45	
สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	36	40.91	
บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ	19	21.59	
คะแนนเฉลี่ยรวม			2.77

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

(SUMMARY AND RECOMMENDATIONS)

การวิจัยเรื่อง บทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบทในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

1. เพื่อทราบถึงลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม ของสตรีชนบท ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา
2. เพื่อศึกษาถึงบทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบท

ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้คือสตรีชนบทที่สมรสแล้วและยังอยู่ด้วยกันกับสามี ซึ่งอาศัยอยู่ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา ซึ่งมีจำนวนตัวอย่างทั้งหมด 38 คน ที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (stratified random sampling) สำหรับเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามแนวทางของวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปสอบถามผู้ให้ข้อมูลเพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง และนำข้อมูลที่ได้นำวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Statistical Package for the Social Sciences : SPSS/PC) ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของสตรีชนบท ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

ผลการวิจัย พบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีอายุมากที่สุด 76 ปีและน้อยที่สุด 22 ปี โดยมีอายุเฉลี่ย 48 ปี ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีวุฒิทางการศึกษาขั้นสูงสุดในระดับประถมศึกษาตอนต้น และประกอบอาชีพเกษตรกร ผู้ให้ข้อมูลมีรายได้สูงสุด 100,000 บาท และต่ำสุด 4,800 บาท โดยมีรายได้เฉลี่ย 38,040 บาท และผู้ให้ข้อมูลมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวมากที่สุด 7 คน น้อยที่สุด 2 คน โดยมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 3 คน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพหรือเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ให้ข้อมูล ในช่วงปี พ.ศ. 2544 ส่วนผู้ที่เคยเข้ารับการฝึกอบรมมีจำนวนครั้งสูงสุด 14 ครั้ง และน้อยที่สุด 1 ครั้ง โดยมีจำนวนครั้งที่เข้ารับการฝึกอบรมเฉลี่ย 4 ครั้ง

บทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบท

ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีบทบาทในการตัดสินใจทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อมในระดับมาก ผลการศึกษาบทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบท ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอคอกำใต้ จังหวัดพะเยา กล่าวโดยสรุปได้ ดังนี้

ผลการศึกษาบทบาทในการตัดสินใจของสตรีชนบททางด้านเศรษฐกิจพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับมาก ตามกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจบางด้าน อาทิ การจับจ่ายสินค้าชิ้นเล็กที่มีราคาไม่แพง การเลือกประกอบอาชีพหลัก การควบคุมการใช้จ่ายในครอบครัว และการกำหนดจำนวนบุตรที่ควรจะมีในครอบครัว สำหรับกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจที่ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อย อันได้แก่ การกู้ยืมเงินเพื่อใช้ในครอบครัว การจัดการด้านทรัพย์สินของครอบครัว การจับจ่ายสินค้าคงทนหรือของชิ้นใหญ่ที่มีราคาแพง การจ้างแรงงานช่วยกิจกรรมของครอบครัว และการขายผลิตผลของครอบครัว ส่วนกิจกรรมการจัดการปัจจัยการผลิตของครอบครัว ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อย

ผลการศึกษาบทบาทในการตัดสินใจของสตรีชนบททางด้านสังคมพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับมาก ตามกิจกรรมทางด้านสังคมบางด้าน อาทิ การเลือกวิธีการคุมกำเนิด การดูแลสุขภาพอนามัยของตนเองและสมาชิกในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน การเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อเรียนรู้เทคโนโลยี การกำหนดระยะเวลาและช่วงห่างที่จะมีบุตร การเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มต่าง ๆ การไปร่วมงานสังคมต่าง ๆ เช่น งานทำบุญ งานศพ งานบวช และการเลือกรับบริการทางการแพทย์ ส่วนกิจกรรมการกำหนดกิจกรรมสันทนาการในยามว่าง และการจัดการเกี่ยวกับงานบุญในครอบครัว ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อย

ผลการศึกษาบทบาทในการตัดสินใจของสตรีชนบททางด้านสิ่งแวดล้อมพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับมาก ตามกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมบางด้าน อาทิ การเลือกใช้เชื้อเพลิงในการประกอบอาหารที่ไม่ใช่ไม้ การเลือกซื้อสินค้าเพื่อบริโภคในครอบครัวที่บรรจุหีบห่อด้วยวัสดุย่อยสลายได้ การควบคุมปริมาณการใช้น้ำและจัดสรรน้ำใน

ครอบครัวตามความจำเป็นและคุณค่า และการจัดการกำจัดขยะของครอบครัว สำหรับกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมที่ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อย อันได้แก่ การจัดการเกี่ยวกับวิธีการให้น้ำต้นไม้ การเลือกเฟอร์นิเจอร์และวัสดุตกแต่งบ้าน การปลูกต้นไม้ภายในอาณาเขตบ้าน การจัดการในเรื่องการเลือกซื้อตู้เย็น และการจัดการเกี่ยวกับการทิ้งของเสียและสิ่งโสโครก ส่วนกิจกรรมการเลือกชนิดของขาม่าแมลงและปราบศัตรูพืชที่ใช้ในครอบครัว การเลือกชนิดของหลอดไฟฟ้าที่ใช้ในครัวเรือน การเลือกวิธีกำจัดเศษพืชและวัชพืชหลังเก็บเกี่ยว การจัดการเกี่ยวกับเรื่องห้องสุขา การเลือกชนิดของปุ๋ยที่ใช้ในครอบครัว และการเลือกวัสดุในการก่อสร้างบ้าน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อย

ข้อเสนอแนะ

(Recommendation)

ผลการวิจัยเรื่อง บทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบทในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอคอกคำใต้ จังหวัดพะเยา พบว่าสตรีมีบทบาทในการตัดสินใจน้อยในบางกิจกรรม ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาสตรีทั้งภาครัฐและเอกชน ดังนี้

1. สตรีชนบทไม่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อยทางด้านเศรษฐกิจในกิจกรรมการจัดหาปัจจัยการผลิต ซึ่งอาจเป็นเพราะสตรียังขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดหาปัจจัยการผลิตของครอบครัว ดังนั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จึงควรจัดให้มีการฝึกอบรมเกี่ยวกับวิชาชีพด้านการเกษตร โดยเน้นการให้การส่งเสริม เผยแพร่และถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรให้กับกลุ่มสตรีโดยเฉพาะ ให้คำแนะนำวิธีการเลือกและวิธีการจัดหาปัจจัยการผลิตที่เหมาะสมให้กับสตรี เพื่อให้สตรีสามารถจะจัดหาปัจจัยการผลิตได้ด้วยตนเอง ในยามที่หัวหน้าครอบครัวหรือสมาชิกคนอื่นไม่สามารถจะทำหน้าที่ดังกล่าวได้ สำหรับกิจกรรมการขายผลิตผลของครอบครัว และการจ้างแรงงานช่วยกิจกรรมของครอบครัว ผลการวิจัยพบว่า สตรีชนบทมีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อย เนื่องจากสตรีอาจขาดความรู้ในเรื่องการขาย การตลาด การเลือกแหล่งรับซื้อ และราคาในการจ้างแรงงาน สตรีจึงขาดความเชื่อมั่นในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องดังกล่าว

ดังนั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จึงควรเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องการขาย การตลาด รวมถึงวิธีการตั้งราคา การคิดต้นทุน ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน เพื่อให้สตรีจะได้เข้าใจ และสามารถกำหนดราคาในการขายได้ สนับสนุนให้สามี เปิดโอกาสให้สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมในการจ้างแรงงาน อาจจะด้วยการสอนแนะจากประสบการณ์จริง เพื่อให้สตรีสามารถนำไปปฏิบัติได้ด้วยตนเองได้

2. สตรีชนบทมีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อยทางด้านเศรษฐกิจในกิจกรรมการกู้ยืมเงินและการจัดการด้านทรัพย์สินของครอบครัว ซึ่งเป็นผลมาจากเงื่อนไขของกฎหมายที่ผูกพันสามีภรรยาในฐานะของการเป็นคู่สมรส สามีหรือภรรยา จึงต้องขอความยินยอมจากคู่สมรสก่อนทำนิติกรรมทุกครั้ง ถึงแม้กฎหมายใหม่สตรีสามารถจะเลือกใช้นามสกุลตนเองหรือสามีได้ แต่เงื่อนไขข้อผูกพันทางกฎหมายในหลักเกณฑ์ของการกู้ยืมเงิน ในฐานะของการเป็นคู่สมรสก็ยังคงเป็นหลักเกณฑ์เดิมที่ใช้อยู่ แต่กระนั้นสตรีก็ควรจะมีความรู้ในเรื่องของกฎหมายครอบครัว การทำนิติกรรมสัญญา จำนอง จำน่า ค่าประกันเพิ่มขึ้น เพื่อให้สตรีสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในเรื่องนี้ให้มากที่สุด ทั้งในแง่ของการให้คำปรึกษา หรือตัดสินใจร่วมกัน เพื่อประโยชน์สูงสุดของครอบครัว ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสตรี จึงควรเผยแพร่ความรู้ในเรื่องกฎหมายที่มีผลบังคับใช้อยู่ในปัจจุบันและกฎหมายที่สตรีต้องเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย รวมถึงส่งเสริมและสร้างความเข้าใจให้สตรีมีความตระหนักถึงสิทธิหน้าที่ที่ตนพึงมีตามกฎหมาย เพื่อให้สตรีมีความรู้ความเข้าใจสิทธิหน้าที่ของตนได้อย่างถูกต้อง

3. สตรีชนบทมีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อยทางด้านสังคม ในกิจกรรมการกำหนดสันตนาการในยามว่าง อาจเป็นเพราะสตรียังไม่ได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมสันตนาการของครอบครัว อันเป็นผลมาจากสตรียังขาดความรู้ ความชำนาญในการเป็นผู้นำในด้านการจัดแผนกำหนดการในการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ให้กับสมาชิกในครอบครัว อีกทั้งสังคมชนบทส่วนใหญ่ ยังมุ่งเน้นที่การแสวงหาความต้องการด้านปัจจัย 4 เท่านั้น จึงยังขาดการมุ่งเน้น และตระหนักถึงความจำเป็นในการแสวงหาการพักผ่อนหย่อนใจในรูปแบบต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่หากสตรีเข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจในการกำหนดกิจกรรมสันตนาการแล้ว จะเป็นการเสริมสร้างความรักความอบอุ่น และก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีร่วมกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวจากกิจกรรมเหล่านี้ได้ ดังนั้น เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนจึงควรพัฒนาและส่งเสริมให้สตรีมีความตระหนักที่จะเข้าไปมีบทบาทในการกำหนดกิจกรรมเหล่านี้ด้วยตนเอง ซึ่งหากสตรีตระหนักและเข้าใจในความสำคัญของเรื่องดังกล่าวแล้ว อาจจะเป็นแนวโน้มที่ดีที่สตรีอาจจะตัดสินใจใน

เรื่องดังกล่าวได้ในอนาคต ซึ่งจะเป็นการช่วยลดช่องว่างของปัญหาความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวได้อีกทางหนึ่งด้วย

4. สตรีไม่มีบทบาทในการตัดสินใจทางด้านสิ่งแวดล้อม ในกิจกรรมการเลือกชนิดของยาฆ่าแมลงและปราบศัตรูพืชที่ใช้ในครอบครัว การเลือกชนิดของปุ๋ยที่ใช้ในครอบครัว และการเลือกวิธีกำจัดเศษพืชและวัชพืชร้างเก็บเกี่ยว อาจเนื่องมาจากสตรียังขาดความรู้ความเข้าใจในงานด้านการเกษตรอย่างเพียงพอ รวมถึงยังขาดความตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ที่ตนพึงมีในการจัดการงานด้านการเกษตร ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้โดยรวม ดังนั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จึงควรจัดให้มีการฝึกอบรมความรู้ในด้านการเกษตร ในเรื่องการเลือกชนิดของยาฆ่าแมลงและยาปราบศัตรูพืช และวิธีการใช้สารเคมีอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการที่จะไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ สร้างความเข้าใจให้สตรีตระหนักถึงพิษภัยของสารเคมีที่ตกค้างซึ่งหากสะสมเป็นระยะเวลานานก็จะส่งผลถึงสุขภาพของสมาชิกในครอบครัวได้ รวมถึงสอนแนะวิธีการเลือกชนิดของปุ๋ย วิธีการใส่ปุ๋ยอย่างถูกต้อง และวิธีการกำจัดเศษพืชและวัชพืชที่ถูกต้องเพื่อให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด โดยจัดให้มีการฝึกอบรมที่แน่นอนและต่อเนื่องและเน้นให้เนื้อหาของการฝึกอบรมครอบคลุมในทุก ๆ ด้าน สำหรับกิจกรรมการปลูกต้นไม้ภายในอาณาเขตบ้าน และการจัดการเกี่ยวกับวิธีการให้น้ำต้นไม้ ผลการวิจัยพบว่าสตรีชนบทมีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อย ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการขาดความรู้ ความสนใจในงานด้านการเกษตร ดังนั้น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร จึงควรส่งเสริมให้สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานด้านการเกษตรมากขึ้น โดยการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับพรรณไม้ การปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ ไม้ยืนต้น หรือปลูกพืชผักสวนครัวไว้รับประทานเองในบ้าน เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่าย ซึ่งสตรีถือว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีบทบาทในการตัดสินใจในเรื่องนี้ เนื่องจากการเป็นแม่บ้านที่ต้องรับผิดชอบความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว รวมถึงเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ควรสอนแนะให้สตรีเลือกวิธีการให้น้ำต้นไม้ที่ประหยัดน้ำให้ประโยชน์สูงสุด เพื่อเป็นการประหยัดพลังงานและค่าใช้จ่ายของครอบครัว

5. สตรีชนบทไม่มีบทบาทในการตัดสินใจในระดับน้อย ทางด้านสิ่งแวดล้อมในกิจกรรมการเลือกวัสดุในการก่อสร้างบ้าน การเลือกชนิดของหลอดไฟฟ้าที่ใช้ในครัวเรือน การจัดการเกี่ยวกับเรื่องห้องสุขา และมีบทบาทในการตัดสินใจน้อยในกิจกรรมการจัดการเกี่ยวกับการทิ้งของเสียและสิ่งโสโครก การเลือกเฟอร์นิเจอร์และวัสดุตกแต่งบ้าน การจัดการในเรื่องการเลือกซื้อตู้เย็น อาจเนื่องมาจากบทบาทดังกล่าวเป็นบทบาทที่เกี่ยวข้องกับงานช่าง งานก่อสร้าง ซึ่งผู้ชายจะมี

ความถนัดและความสนใจมากกว่า ดังนั้น เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน จึงควรส่งเสริมให้สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมมากขึ้นอาจไม่ใช่ในฐานะที่เป็นผู้นำในบทบาทดังกล่าวโดยตรง แต่สตรีควรจะเข้าไปมีส่วนร่วมทั้งในขั้นตอนของการเลือกซื้อสินค้าทั้งที่เป็นวัสดุก่อสร้างหรือเครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ โดยการศึกษาจากคู่มือการใช้ หรือการสอบถามจากสามีหรือสมาชิกคนอื่น ที่เคยเป็นผู้ปฏิบัติและมีประสบการณ์มาก่อน และเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนควรชี้แจงให้สามีและสมาชิกในครอบครัวได้เปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งหากสามีหรือสมาชิกอื่นในครอบครัวไม่อยู่หรือไม่สามารถทำหน้าที่ได้ สตรีก็สามารถจะจัดการงานเหล่านี้ได้ด้วยตนเอง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป (Recommendations for Further Study)

1. การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาเฉพาะบทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยาเท่านั้น การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาให้ครอบคลุมในระดับประเทศ เพื่อจะได้ทราบถึงบทบาทในการตัดสินใจของสตรีในจังหวัดอื่น ๆ แล้วนำมาเปรียบเทียบถึงความเหมือนและความแตกต่าง เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาในการวางแผนงาน ระบุทิศทางและแผนการปฏิบัติให้กับสตรี เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการส่งเสริมและพัฒนาบทบาทในการตัดสินใจของสตรีมากยิ่งขึ้น
2. ควรมีงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาถึง ปัจจัยที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการแสดงบทบาทในการตัดสินใจของสตรีชนบทโดยมีเงื่อนไขความเป็นเพศเป็นตัวกำหนด เพื่อจะเป็นข้อมูลเบื้องต้นในภาพรวมของจังหวัดในการศึกษาสภาพสังคม ความเป็นอยู่ของคนในชุมชน และเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำงานเชิงวิชาการเพื่อพัฒนาสตรีต่อไป

บรรณานุกรม
(BIBLIOGRAPHY)

กชกร อนุชา. 2539. ผู้หญิงชนบทกับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโลกสีเขียวใน
พระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์.

กนกศักดิ์ แก้วเทพ. 2544. สถิติศึกษา 2 ผู้หญิงกับประเด็นต่าง ๆ. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน
จำกัด อรุณการพิมพ์.

กฤตยา อาชวนิจกุล และเอี่ยมพร ทองกระจาย. 2542. รื้อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เจนเดอร์เพรส.

กาญจนา แก้วเทพ. 2535. ม่านแห่งอคติความสัมพันธ์ระหว่างสตรีกับสถาบันสังคม.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เจนเดอร์เพรส.

กาญจนา ไชยถาวร. 2538. การเปลี่ยนแปลงสวัสดิการและสถานภาพสตรีหลังการประกอบอาชีพ
เสริมด้านการทอผ้า: กรณีศึกษาสตรีชนบท ตำบลแม่ออน กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัด
เชียงใหม่. เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักราชบัณฑิตยสถาน. 2536. สตรีความ
ท้าทายจากปัจจุบันสู่ปี ค.ศ. 2000. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.

คณะกรรมการเฉพาะด้านจัดทำแผนหลักงานสตรี คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรี
แห่งชาติ (กสส.) สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. 2537. นโยบายและแผนงานหลักสตรี
ระยะยาว (พ.ศ. 2535 - 2554). กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง
จำกัด (มหาชน).

งามพิศ ลัดด้ยสงวน. 2537. สังคมและวัฒนธรรม. ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะ
รัฐศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จารุวรรณ ปฐมธนพงศ์. 2542. ทักษะและความคาดหวังของนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัด
เชียงใหม่ ที่มีต่อคุณสมบัติและบทบาทของสมาชิกวุฒิสภาตามรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์. 2540. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล
พับลิเคชัน.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. 2535. สยามรัฐรายวัน. 1 มกราคม 2531: หน้า 11.

จุฬิชา จีพอุดม. 2535. กระบวนการตัดสินใจในการปลูกหม่อน และเลี้ยงไหมของเกษตรกรจังหวัด
แพร่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร คณะธุรกิจการเกษตร
สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้. เชียงใหม่.

ณรงค์ นิตยาพร. 2524. โครงการพัฒนาสังคมที่เกี่ยวกับบทบาทสตรี. รายงานการสัมมนาเรื่อง
สตรีกับการพัฒนา และผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงประชากรในประเทศไทย.
กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์.

ณรงค์ มินะนันท์. 2531. บทบาทของสตรีชนบทในการพัฒนาการเกษตรเพื่อความมั่นคงของ
ประเทศ. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

ณัฐยาภรณ์ ศรีสุบรรณ. 2540. บทบาทการแบ่งงานระหว่างชาย-หญิงในชุมชนที่มีผลต่อการ
พัฒนาสตรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.

ครุณี เจริญพันธ์. 2544. ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในชุมชนชนบท. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.

ดำรงศักดิ์ ยองคะเส. 2540. การรวมกลุ่มของสตรีกับการพัฒนาในชุมชนชนบท. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.

เดือนเพ็ญ วอนเพียร. 2531. การแบ่งรับงานบ้านของสามี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.

ตรีศดา ตรีบรรดา และวิฑูรย์ ปัญญากุล. 2539. บนแผ่นดินและชีวิตเดียวกัน: บทบาทหญิง-ชาย ในระบบเกษตรกรรมทางเลือก เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.

ทัศนีย์ ลักขณาภิชนชัช. 2533. บทบาทของพัฒนากรในชุมชนเมือง. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทรงชัย สันติวงษ์. 2535. องค์การและการบริหาร. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

ธีรนาถ กาญจนอักษร. 2542. หญิงชายกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. กรุงเทพมหานคร: เอดิสันเพรส โปรดักส์.

นริศรา จักรพงษ์. 2539. ผู้หญิงชนบทกับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

นำชัย ทนุผล. 2540. วิธีการเตรียมโครงการวิจัย. เชียงใหม่: สาขาบริหารการพัฒนา. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

นำชัย ทนุผล และสุนิลา ทนุผล. 2532. การมีส่วนร่วมของเกษตรกรผู้นำในงานส่งเสริมเกษตร 8 จังหวัดภาคเหนือ (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2535. สถานภาพผู้หญิง : อดีต ปัจจุบัน อนาคต. รายงานการประชุมสมัชชาสตรีแห่งชาติ ครั้งที่ 1 ปีสตรีไทย. 1-2 มีนาคม 2535. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักรปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี.

นิรมล พงธามาร. 2533. ปัญหาการมองปัญหาผู้หญิง. ทางใหม่. 4(4): 17.

บวร ประพฤติดี, ทิพาพร พิมพ์สุทธี และเฉลิมพล ศรีหงษ์. 2520. **สตรีไทย: บทบาทในการเป็นผู้นำ
ทางการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บานจิตร สายรอกำ. 2541. **บทบาทผู้หญิงกับรูปแบบการจัดการพืชพื้นบ้าน กรณีศึกษา บ้านใหม่
สันติสุข กิ่งอำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน**. การค้นคว้าอิสระปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.

เบญจวรรณ ชินวัตร, เบญจวรรณ ทองศิริ และจามรี พัทธกัญวงศ์. 2530. **บทบาทของชายและหญิง
ในระบบการทำฟาร์ม อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่**. (รายงานการวิจัย). ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่ม
ผลผลิตทางการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์และคณะสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เบญจวรรณ ทองศิริ. มปป. **ผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม**. เอกสารประกอบการฝึกอบรมนักวิจัย ด้าน
สตรีศึกษา รุ่นที่ 3 ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ประสิทธิ์ ปุษยไพบูลย์. 2529. **ทัศนคติของนักศึกษามหาวิทยาลัย ต่อสถานภาพของสตรีในสังคม
เมือง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.

ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง. มปป. **สถานภาพและบทบาท**. คำบรรยายวิชาสังคมวิทยา แผนกวิชาสังคม
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2540. **วิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิมพ์ศิริ สุขเกิด. 2539. **ความคิดเห็นและบทบาทของผู้หญิงในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน
กรณีศึกษา หมู่บ้านจัดสรรในกรุงเทพมหานคร**. โครงการฝึกอบรมนักวิจัยด้านสตรีศึกษา
รุ่นที่ 3 พ.ศ. 2539 - 2540. ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ไพรัตน์ เตชะรินทร์. 2526. **การพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: วิคเตอร์ เพาเวอร์พอยท์.

ภัทรา นิคมานนท์. 2544. การวิจัยทางการศึกษาและสังคมศาสตร์. คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ
จันทรเกษม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรภาพพัฒนา.

ภัสสร ลิมานนท์. 2527. การศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของเพศและสถานภาพสตรี. รายงานเสนอ
ในการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง การพัฒนาสถานภาพสตรีไทย (รายงานวิจัย) สถาบัน
ประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.

ภัสสร ลิมานนท์. 2542. บทบาทเพศ สถานภาพสตรีกับการพัฒนา. วิทยาลัยประชากรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.

มณีนีร์ พันธุ์ลาภ. 2529. แรงงานสตรีในประเทศไทย รวมบทความประเด็นเรื่องสตรี. สถาบันวิจัย
สังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.

มนตรี ศิริจันทร์ชื่น. 2540. ภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน. ภาควิชาสังคมวิทยา คณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.

มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และทิพวัลย์ แก้วมีศรี. 2543. สตรีในสามทศวรรษของเศรษฐกิจไทย.
ส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาผลกระทบทางสังคมจากวิกฤติเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร.
สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI).

เมทินี พงษ์เวช. 2541. ผู้หญิงบนเส้นทางแห่งอำนาจและการตัดสินใจ. สถาบันวิจัยบทบาทหญิง
ชาย และการพัฒนา สมาคมส่งเสริมสถานภาพสตรี. กรุงเทพมหานคร: เอคิสันเพรส
โปรดักส์ จำกัด.

ยศ สันตสมบัติ. 2535. แม่หญิง ติขายตัว ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคม. กรุงเทพมหานคร:
สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

วณิ นางประภา ชาติประเสริฐ. 2533. รายงานการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่อง การแบ่งงานระหว่าง
เพศและการพัฒนาระหว่างสตรีชนบท กรณีศึกษา: ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย.
โครงการสตรีชนบทกลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม.

วินิจ เกตุจำ และคมเพชร ฉัตรสุกกุล. 2522. กระบวนการกลุ่ม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์, มาลี กาบมาลา และคุณธิ์ อายุวัฒน์. 2534. **สตรีกับการพัฒนา: การประมวณองค์ความรู้จากรายงานการวิจัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. โครงการผู้หญิงกับการพัฒนา (WID) สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.**

ศรีเรือน แก้วกังวาล. 2540. **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศศิพร คนงาน. 2543. **การเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสในทางเลือกอาชีพของผู้หญิงด้อยค่าได้. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.**

สมหมาย ชินนาค. 2542. **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเกี่ยวกับปัญหาและผลกระทบต่อชุมชนด้านการผลิตซ้ำอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ผ่านพิธีกรรมความเชื่อ กรณีศึกษา: พิธีกรรมความเชื่อเรื่องผีปะกำของชาวไทย - กวย (ส่วย) เมืองช้างจังหวัดสุรินทร์ (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: โรงพิมพ์เมืองเมือง.**

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2528. **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสังคมชนบทไทย. เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพการพิมพ์.**

สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. 2542. **รายงานผลสำมะโนหมู่บ้านพ.ศ. 2542. กองวิชาการสถิติ กรุงเทพมหานคร.**

ศิริลักษณ์ อังสุภัก. 2544. **สตรีกับการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมในองค์การบริหารส่วนตำบล. การค้นคว้าอิสระ. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.**

สุขุม ศรีบุรินทร์. 2525. **สังคมวิทยาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.**

สุชา จันทร์เอม. 2527. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

_____. 2535. จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาจิตวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุธีรา ทอมสัน และเมทินี พงษ์เวช. 2538. ผู้หญิง : กระแสหลักของการเปลี่ยนแปลงสังคมในอีก 5 ปี ข้างหน้า. แปลจาก Women Reshaping the Society: A Challenge for Remaining Decade. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยบทบาทหญิง-ชาย และการพัฒนา.

สุธีรัตน์ มหาสิงห์. 2542. บทบาทสตรีในการจัดการขยะในครัวเรือน : กรณีศึกษาในพื้นที่ ตำบล ตูบาภิบาล อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

สุพัตรา สุภาพ. 2528. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

สุรพล คำวิหกุล. 2527. ลักษณะทางสังคม เสริมธุรกิจกับการตัดสินใจในกิจกรรมการเกษตรและ กิจกรรมการจัดการการเสริมธุรกิจในครัวเรือนของสตรีชนบทในจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.

อนันต์ เกตุวงศ์. 2534. หลักการและเทคนิคการวางแผน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อัญชลี รักษาริยะธรรม. 2542. หลักการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: เอกสารประกอบการเรียนวิชา หลักการจัดการ ภาควิชาการจัดการ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยพายัพ.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสอบถาม

แบบสอบถามเลขที่.....

() ()

1 2

แบบสอบถาม

เรื่อง บทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบท
ในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอคอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

การเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ต้องการข้อมูลที่เป็นจริงจากท่าน ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะนำไปใช้ประโยชน์ในงานวิจัย เพื่อความสมบูรณ์ของงานวิชาการ ในการศึกษาระดับปริญญาโท สาขา บริหารการพัฒนา คณะธุรกิจการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ โดยแบบสอบถามนี้เป็นแบบสอบถามสตรีชนบทที่สมรสแล้ว และยังอยู่ด้วยกันกับสามีในตำบลสว่างอารมณ์ อำเภอคอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

ชื่อผู้ให้ข้อมูลนามสกุล.....

บ้านเลขที่หมู่ที่.....หมู่บ้าน.....

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม ของสตรีชนบท ในตำบลสว่างอารมณ์
อำเภอคอกคำใต้ จังหวัดพะเยา

คำแนะนำ: โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง [] หรือเติมข้อความลงในช่องว่างที่กำหนดให้
ตามความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวท่าน

1. อายุ ปี [] ()

3 4

2. คุณวุฒิทางการศึกษาขั้นสูงสุด

() 1. ประถมศึกษาตอนต้น

() 2. ประถมศึกษาตอนปลาย

() 3. มัธยมศึกษาตอนต้น

() 4. มัธยมศึกษาตอนปลาย

() 5. ปริญญาตรี

() 6. อื่น ๆ (ระบุ) []

5

3. อาชีพหลัก

() 1. เกษตรกรรม

() 2. ค้าขาย

() 3. รับจ้างทั่วไป

() 4. อื่น ๆ (ระบุ).....

()

6

4. รายได้จากการประกอบอาชีพหลักและอาชีพรอง ในรอบปีที่ผ่านมา (2544) รวมทั้งหมดจำนวน

.....บาท

() () () () () ()

7 8 9 10 11 12

5. สมาชิกที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูลมีจำนวนทั้งหมด..... คน

() ()

13 14

6. ท่านเคยเข้ารับการฝึกอบรมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ และเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ในช่วงปี พ.ศ. 2544 หรือไม่

() 1. เคยเข้ารับการฝึกอบรม

() 2. ไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรม

หากท่านเคยเข้ารับการฝึกอบรม ในหัวข้อดังกล่าว ในรอบปี 2544 ท่านได้เข้ารับการฝึกอบรมจำนวน..... ครั้ง

()

15

() ()

16 17

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทในการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของสตรีชนบท
 คำแนะนำ: ในกิจกรรมของสตรีชนบท ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม สตรีเลือก
 ทางเลือกใดในการตัดสินใจ โปรดเลือกทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างดังกล่าว
 ให้ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

ข้อความเกี่ยวกับกิจกรรมของสตรีชนบทในด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	ทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจของผู้ให้ข้อมูล			
	ตัดสินใจ ด้วย ตนเอง	ตัดสินใจ ร่วมกับ สามี	สามีเป็น ผู้ตัดสินใจ	บุคคลอื่น ในครอบครัว เป็นผู้ตัดสินใจ
กิจกรรมด้านเศรษฐกิจ ตามกิจกรรมด้านเศรษฐกิจต่อไปนี้ท่านได้ใช้ทาง เลือกในการแสดงบทบาทการตัดสินใจทางใด				
1. การเลือกประกอบอาชีพหลัก				() 18
2. การควบคุมการใช้จ่ายในครอบครัว				() 19
3. การจับจ่ายสินค้าคงทน หรือของชิ้นใหญ่ที่มี ราคาแพง				() 20
4. การจับจ่ายสินค้าชิ้นเล็กที่มีราคาไม่แพง				() 21

ข้อความเกี่ยวกับกิจกรรมของสตรีชนบทในด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	ทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจของผู้ให้ข้อมูล			
	ตัดสินใจ ด้วย ตนเอง	ตัดสินใจ ร่วมกับ สามี	สามีเป็น ผู้ตัดสินใจ	บุคคลอื่น ในครอบครัว เป็นผู้ตัดสินใจ
กิจกรรมด้านเศรษฐกิจ				
5. การกำหนดจำนวนบุตรที่จะมีในครอบครัว				() 22
6. การกู้ยืมเงินเพื่อใช้ในครอบครัว				() 23
7. การจัดการด้านทรัพย์สินของครอบครัว				() 24
8. การจ้างแรงงานช่วยกิจกรรมของครอบครัว				() 25
9. การขายผลิตผลของครอบครัว				() 26
10. การจัดหาปัจจัยการผลิตของครอบครัว				() 27

ข้อความเกี่ยวกับกิจกรรมของสตรีชนบทในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	ทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจของผู้ให้ข้อมูล			
	ตัดสินใจด้วยตนเอง	ตัดสินใจร่วมกับสามี	สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ
กิจกรรมด้านสังคม ตามกิจกรรมด้านสังคมต่อไปนี้ท่านได้ใช้ทางเลือกในการแสดงบทบาทการตัดสินใจทางใด				
1. การกำหนดระยะเวลาและช่วงห่างที่จะมีบุตร				()
				28
2. การเลือกวิธีการคุมกำเนิด				()
				29
3. การดูแลสุขภาพอนามัยของตัวเองและสมาชิกในครอบครัว				()
				30
4. การกำหนดกิจกรรมสันทนาการในยามว่าง				()
				31
5. การเลือกรับบริการทางการแพทย์				()
				32

ข้อความเกี่ยวกับกิจกรรมของสตรีชนบทในด้าน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	ทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจของผู้ให้ข้อมูล			
	ตัดสินใจ ด้วย ตนเอง	ตัดสินใจ ร่วมกับ ร่วมกับสามี	สามีเป็น ผู้ตัดสินใจ	บุคคลอื่น ในครอบครัว เป็นผู้ตัดสินใจ
กิจกรรมด้านสังคม				
6. การอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน				() 33
7. การจัดการเกี่ยวกับงานบุญในครอบครัว				() 34
8. การเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อเรียนรู้เทคโนโลยี				() 35
9. การไปร่วมงานสังคมต่าง ๆ เช่น งานทำบุญ งานศพ งานบวช				() 36
10. การเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มต่าง ๆ				() 37

ข้อความเกี่ยวกับกิจกรรมของสตรีชนบทในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	ทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจของผู้ให้ข้อมูล			
	ตัดสินใจด้วยตนเอง	ตัดสินใจร่วมกับสามี	สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ
กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ตามกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมต่อไปนี้ ท่านได้ใช้ทางเลือกในการแสดงบทบาทการตัดสินใจทางใด				
1. การควบคุมปริมาณการใช้น้ำและจัดสรรน้ำในครอบครัวตามความจำเป็นและคุ้มค่า				() 38
2. การเลือกซื้อสินค้าเพื่อบริโภคในครอบครัวที่บรรจุหีบห่อด้วยวัสดุย่อยสลายได้				() 39
3. การเลือกใช้เชื้อเพลิงในการประกอบอาหารที่ไม่ใช่ไม้				() 40
4. การเลือกชนิดของยาฆ่าแมลงและปราบศัตรูพืชที่ใช้ในครอบครัว				() 41
5. การจัดการกำจัดขยะของครอบครัว				() 42

ข้อความเกี่ยวกับกิจกรรมของสตรีชนบทในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม	ทางเลือกของบทบาทในการตัดสินใจของผู้ให้ข้อมูล			
	ตัดสินใจด้วยตนเอง	ตัดสินใจร่วมกับสามี	สามีเป็นผู้ตัดสินใจ	บุคคลอื่นในครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจ
กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม				
6. การจัดการเกี่ยวกับการทิ้งของเสียและสิ่งโสโครก				()
				43
7. การเลือกวัสดุในการก่อสร้างบ้าน				()
				44
8. การเลือกเฟอร์นิเจอร์และวัสดุตกแต่งบ้าน				()
				45
9. การปลูกต้นไม้ภายในอาณาเขตบ้าน				()
				46
10. การเลือกชนิดของปุ๋ยที่ใช้ในครอบครัว				()
				47
11. การเลือกวิธีกำจัดเศษพืชและวัชพืชหลังเก็บเกี่ยว				()
				48
12. การเลือกชนิดของหลอดไฟฟ้าที่ใช้ในครัวเรือน				()
				49
13. การจัดการในเรื่องการเลือกซื้อตู้เย็น				()
				50
14. การจัดการเกี่ยวกับวิธีการให้น้ำต้นไม้				()
				51
15. การจัดการเกี่ยวกับเรื่องห้องสุขา				()
				52

ภาคผนวก ข
ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล

นางสาวมิ่งกมล ศรีวิราช

วัน เดือน ปี เกิด

20 มีนาคม 2517

ภูมิลำเนา

กรุงเทพมหานคร

วุฒิการศึกษา

- ประถมศึกษา - พ.ศ. 2529 โรงเรียนรุจิเสรีวิทยา จังหวัด กรุงเทพมหานคร
- มัธยมศึกษา - พ.ศ. 2532 โรงเรียนสตรีศรีเชนต์จอห์น จังหวัด กรุงเทพมหานคร
- อาชีวศึกษา - พ.ศ. 2535 สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตจักรพงษ์ภูวนารถ
จังหวัด กรุงเทพมหานคร
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) สาขาการเลขานุการ
- พ.ศ. 2537 สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพณิชยการพระนคร
จังหวัด กรุงเทพมหานคร
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) สาขาการเลขานุการ
- อุดมศึกษา - พ.ศ. 2539 ศูนย์กลางสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตคลองหก
จังหวัด ปทุมธานี
บริหารธุรกิจบัณฑิต (บธ.บ.) สาขาการจัดการ-เลขานุการ
- พ.ศ. 2546 มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาบริหารการพัฒนา

ประสบการณ์การทำงาน

- พ.ศ. 2539 เลขานุการ บริษัท ทิปโก้ จำกัด จังหวัด กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. 2541 เลขานุการ บริษัท สิริวัช จำกัด จังหวัด กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. 2543 เลขานุการและพนักงานฝ่ายบุคคล บริษัท ถักโก้ (666) จำกัด
จังหวัด กรุงเทพมหานคร

ประสบการณ์การศึกษาดูงาน

- พ.ศ. 2544 ศึกษาดูงานด้านการพัฒนาการศึกษาและสิ่งแวดล้อม
เมืองคุนหมิง มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน